

"Competent Private Sector, Reliable Energy Future"

२६औं इप्पान डे २०८२

मूल समारोह समिति

प्रतिवेदन

www.ippan.org.np

कृतज्ञता

विसं.२०४६ साल अर्थात् नेपालमा बहुदलीय प्रजातन्त्र आउनुअघिसम्म कुल ऊर्जा उत्पादन क्षमता १७६ मेगावाट मात्र थियो भने निजी क्षेत्रले व्यावसायिक उत्पादन अघिसम्म २५२ मात्र । तर, अहिले ४००० मेगावाट पुगेको छ । नेपालमा निजी क्षेत्रबाट व्यावसायिक जलविद्युत् उत्पादनको सुरुआत विसं. २०५७ बाट भएको थियो । निजी क्षेत्रको प्रवेशले ऊर्जा क्षेत्रमा छलाङ नै मान्यो । निजी क्षेत्रकै नेतृत्वमा अहिले ५५०० मेगावाट बराबरका आयोजना विद्युत खरिद सम्झौता (पीपीए) भएर निर्माणको चरणमा छन् भने करिब ३००० मेगावाटका आयोजना पीपीए गरेर वित्तिय चरणमा छन् । यसैगरी ३०,००० मेगावाटभन्दा बढी क्षमताका आयोजना निजी क्षेत्रले अनुमतिपत्र लिएर विकास गर्ने चरणमा छ । निजी क्षेत्रले उत्पादनमा हात हालेर २६ वर्षमै ३३०० मेगावाट उत्पादन गर्न सफल हुनु नेपालको लागि ठूलो प्रगतिको संकेत हो । ऊर्जा उत्पादनको प्रगतिसँग मुलुकको आर्थिक समृद्धि जोडिएको हुन्छ ।

उच्च ऊर्जा खपत भएका देशहरुलाई विकसित राष्ट्रको रूपमा चिनिन्छ । नेपाल ऊर्जा खपतको दृष्टिकोणले कम खपत हुने देश हो । तर, बढ्दो उत्पादनले नेपाललाई विकासोन्मुख राष्ट्रबाट विकसित राष्ट्र बनाउनेतिर अग्रसर बनाउने निश्चित छ । अभ्र सफा र हरित नवीकरणीय ऊर्जा उत्पादनका लागि विश्वकै धनी राष्ट्रभित्र नेपाल पर्छ । तर, यसको अधिकतम उपयोग हुन सकेको छैन । यसको अधिकतम उपयोग गरी उत्पादन र खपतमा धनी बनाएर नेपाललाई धनी मुलुक बनाउने सक्ने सम्भावना छ ।

यही सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी उत्पादन निजी क्षेत्रले व्यावसायिक उत्पादन सुरु गर्दाको समयमै अर्थात् २०५७ साल माघ ४ गते स्थापना भएको इप्पानले २०८२ साल माघ ४ गते २६औं स्थापना दिवस 'सक्षम निजी क्षेत्र, भरपर्दो ऊर्जा भविष्य' (**Competent private sector, reliable energy future**) भन्ने नाराका साथ मनाएको छ । स्थापना दिवसमा नीति निर्माता, विज्ञ, विशेषज्ञ, सरकार र निजी क्षेत्रका प्रतिनिधिको सहभागिता थियो । उपराष्ट्रपति रामसहायप्रसाद यादवको विशेष उपस्थिति र ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइमन्त्री अनिलकुमार सिन्हाको उपस्थितिमा उद्घाटनसहित विभिन्न दुई सत्र आयोजना गरिएको थियो । पहिलो प्राविधिक सत्र 'ऊर्जा आयोजनाहरुमा वन क्षेत्रका अवरोधकहरु र त्यसको प्रभाव' तथा दोस्रो प्राविधिक सत्र विद्युत व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता' विषयमा केन्द्रित रही सम्पन्न भएको थियो ।

स्थापना दिवस सम्पन्न गर्न विभिन्न कम्पनीले सहायता गरेका थिए । यिनमा पावर्ड बाई एमएडब्लू (जेसीबी, फुटन र इचर), स्पेसल सपोर्ट भोटकीशी हाइड्रोपावर कम्पनी, सपोर्टेड बाईमा सर्वोत्तम सिमेन्ट र जगदम्बा सिमेन्ट इन्डस्ट्रिज प्रालि तथा पार्टनरमा स्वस्तिक रोलिड मिल्स प्रालि, ग्लोबल इनर्जी प्रालि, एसियन पेन्ट्स नेपाल, कोमास्सु, लिटमस इन्डस्ट्रिज लिमिटेड र टोर्यर हाइड्रो प्रालि रहेका थिए । यसैगरी अन्य सपोर्टरमा नेपाल कन्स्ट्रक्सन एन्ड इन्जिनियरिङ (एनसीइसी), एसवाई प्यानल नेपाल लिमिटेड, जेप्पर्ट हाइड्रो प्रालि, लालुपाते हाइड्रो पावर कम्पनी लिमिटेड, कार्गो नेपाल प्रालि, टाइम्स मनसिरी प्रालि (इसुजु), भिजन इनर्जी एन्ड पावर लिमिटेड रहेका छन् ।

यस्तै, साइनेक्स पावर प्रालि, विशाल प्लास्टोक्वाप इन्डस्ट्रिज प्रालि, बीजी ग्रुप टाइम्स इनर्जी र साहज इनर्जी, ब्रह्मायिणी हाइड्रोपावर, कैलाश इनर्जी प्रालि, ह्वाइट लोटस पावर लिमिटेड, देव ऊर्जा कन्स्ट्रक्सन प्रालि, ठूलोखोला हाइड्रोपावर, टुन्डी पावर लिमिटेड, नीलगिरि हाइड्रोपावर लिमिटेड, माच्छापुच्छ्रे बैक, लिबर्टी इनर्जी, इपिरक, अनशिका ट्रेडिङ प्रालि, बुटवल पावर कम्पनी (बीपीसी), केशु मल्टी कन्सर्न प्रालि, अपि पावर कम्पनी लिमिटेड, हुलास इन्फ्रग, नेपाल वाटर एन्ड इनर्जी डेभलपमेन्ट कम्पनी, काबेली हाइड्रो कम्पनी लिमिटेड, आरएम ग्रुप नेपाल, सानिमा हाइड्रोपावर कम्पनी, म्याग्दी हाइड्रो पावर कम्पनी लिमिटेड रहेका छन् ।

यसैगरी इसुवा इनर्जी प्रालि, बिल्ड टेक कन्स्ट्रक्सन प्रालि, ऊर्जा डेभलपर्स, माउन्टेन इन्फ्रग कम्पनी लिमिटेड, फिचनर कन्सर्(ल्टड इन्जिनियर लिमिटेड र सेती खोला हाइड्रोपावर प्रालि रहेका छन् । सबैलाई इप्पानका तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छौ ।

यसैगरी स्थापना दिवसलाई भव्य रूपमा सफल बनाउन सक्रिय इप्पानका पदाधिकारी, कार्यसमिति सदस्य, परामर्शदाता, विज्ञ सल्लाहकार, इप्पान सचिवालयलगायतलाई धन्यवाद दिन चाहन्छौ । विशेषगरी इप्पान स्थापना दिवस मूल समारोह समितिका संयोजक मोहनकुमार ङाँगी तथा सदस्य रामप्रसाद आचार्य, बलराम खतिवडा, हिम पाठक, नरेन्द्र बल्लभ पन्त, टिएन आचार्य र सुमन जोशीलाई भव्य रूपमा स्थापना दिवस मनाउन योगदान दिनुभएकोमा धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौ ।

गणेश कार्की

अध्यक्ष

इप्पान, नेपाल

इप्पान कार्यसमिति

गणेश कार्की
अध्यक्ष

मोहनकुमार डाँगी
वरिष्ठ उपाध्यक्ष

आनन्द चौधरी
उपाध्यक्ष

आशिष गर्ग
उपाध्यक्ष

भरतबहादुर खत्री
उपाध्यक्ष

रामप्रसाद आचार्य
उपाध्यक्ष

उत्तम भ्लोन
उपाध्यक्ष

बलराम खतिवडा
महासचिव

प्रकाशचन्द्र दुलाल
उपमहासचिव

भरतकुमार खड्का
सचिव

भरतप्रसाद नेपाल
सचिव

विक्रम विष्ट
सचिव

हिमप्रसाद पाठक
सचिव

कविता पोखरेल कॅडेल
सचिव

नरेन्द्रबल्लभ पन्त
कोषाध्यक्ष

भरतप्रसाद पराजुली
सदस्य

विजयमोहन भट्टराई
सदस्य

ईशा श्रेष्ठ
सदस्य

कुबेरमणी नेपाल
सदस्य

मिथुन पौडेल
सदस्य

शंकर बस्याल
सदस्य

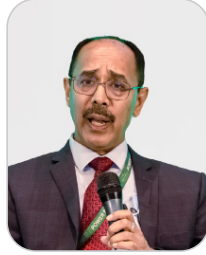
सुमन जोशी
सदस्य

सुसन कर्माचार्य
सदस्य

टीएन आचार्य
सदस्य

उत्तरकुमार श्रेष्ठ
सदस्य

शैलेन्द्र गुरागाई
एशोसिएट सदस्य

कृष्णप्रसाद आचार्य
निवर्तमान अध्यक्ष एवं
प्रमुख सल्लाहकार

सचिवालय

भीम गौतम, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत

अञ्जली महर्जन
प्रबन्धक

उद्धव ओझा
उप-प्रबन्धक

अमर बडुवाल
उप-प्रबन्धक

दिव्या कार्की
इन्जिनियर

विश्वराज सापकोटा
उप-प्रबन्धक

प्रकाश गौतम
मार्केटिङ प्रमुख

रोजशवी सुवेदी
फ्रन्ट डेस्क

शारदा गुरागाई
कार्यालय सहयोगी

मूल समारोह समिति

गणेश कार्की

संरक्षक, इप्पान डे मूल समारोह समिति

मोहनकुमार डाँगी

संयोजक, इप्पान डे मूल समारोह समिति

रामप्रसाद आचार्य
सदस्य

बलराम खतिवडा
सदस्य

हिमप्रसाद पाठक
सदस्य

नरेन्द्रबल्लभ पन्त
संयोजन
आर्थिक व्यवस्थापन

टीएन आचार्य
संयोजन
स्मारिका प्रकाशन

सुमन जोशी
सदस्य

सम्पादन

मिमप्रसाद गौतम

प्रतिवेदन लेखन

धनमाया ढकाल

दिनेश खड्का

अरुण सापकोटा

व्यवस्थापन

अञ्जली महर्जन

उद्धव ओम्का

अमर बहुवाल

दिव्या कार्की

प्रकाश गौतम

रोजश्री सुवेदी

शारदा गुरागाई

डिजाइन

विश्वराज सापकोटा

कार्यकारी सारांश

नेपालको ऊर्जा क्षेत्र आज एउटा ऐतिहासिक मोडमा उभिएको छ । विगत एक दशकअघि दैनिक १६ घन्टासम्मको लोडसेडिङ भोगेको देश आज विद्युत् निर्यात गर्ने अवस्थामा पुगेको छ । यो रूपान्तरण आकस्मिक होइन; नीतिगत सुधार, निजी क्षेत्रको लगानी, वित्तीय क्षेत्रको सहभागिता र प्राविधिक क्षमता विस्तारको संयुक्त परिणाम हो । बहुदलीय प्रजातन्त्रसँगै विद्युत् ऐन, २०४९ जारी नभएको भए र नेपालमा निजी क्षेत्रले ऊर्जा उत्पादनमा लगानी गर्न सुरु नगरेको भए यो असम्भव थियो । २०१७ देखि निजी क्षेत्रले व्यापारिक उत्पादन सुरु हुनुअघिसम्म नेपालको कुल उत्पादन क्षमता २१२ मेगावाट थियो, तर अहिले ४००० मेगावाट नाघेको छ । यसमा सौर्य ऊर्जा (सोलार) योगदान १५० मेगावाट मात्र छ । जसमा निजी क्षेत्रको योगदान मात्र ३३०० मेगावाट नाघेको छ । अहिले करिब ६ हजार मेगावाट बराबरका आयोजना निर्माणाधीन छन् भने २००० मेगावाट बराबरका आयोजना नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँग विद्युत् खरिद सम्झौता (पीपीए) गरेर वित्तीय व्यवस्थापनको चरणमा छन् । जल तथा ऊर्जा आयोगले गरेको अध्ययनअनुसार नेपालमा ४८ हजार मेगावाटका जलाशययुक्त आयोजनासहित १ लाख २० हजार मेगावाट उत्पादन क्षमता छ भने अधिकतम जमिन उपयोग गर्दा सौर्य ऊर्जाबाट ४३२ गिगावाटसम्म उत्पादन हुने देखिएको छ । सम्भावना र क्षमताको आधारमा यो उत्पादन कम हो ।

निजी क्षेत्रले उत्पादन सुरुसँगै निजी क्षेत्रका प्रवर्द्धकहरू संगठित भई २०१७ साल माघ ४ गते स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकहरूको संस्था, नेपाल (इप्पान) गठन भएको थियो । इप्पानमा अहिले १७० कम्पनी सदस्य छन् । नेपालमा रहेका निजी क्षेत्रका विभिन्न छाता संस्थामध्ये उत्पादनको क्षेत्रमा लगानी गर्ने संस्थामा इप्पान पहिलो नम्बरमा छ । हालसम्म निजी क्षेत्रको नेतृत्वमा मात्र ऊर्जा क्षेत्रमा १३ खर्ब १० अर्ब बराबरको लगानी भइसकेको छ । यो संस्था स्थापना भएको २६ वर्ष पुगेको छ । इप्पान स्थापना भएको २६ वर्ष पुगेको अवसरमा २०८२ साल माघ ४ गते काठमाडौंको नक्सालस्थित मेरियट होटलमा उपराष्ट्रपति रामसहायप्रसाद यादवको विशेष उपस्थिति र ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइमन्त्री अनिलकुमार सिन्हाको उपस्थितिमा उद्घाटनसहित विभिन्न दुई सत्र गरी इप्पान स्थापना दिवस मनाएको छ । नीति निर्माता, राजनीतिज्ञ, विज्ञ/विशेषज्ञ, प्राज्ञ, सरकारी र निजी क्षेत्रका प्रतिनिधिसहितको उपस्थितिमा पहिलो प्राविधिक सत्र 'ऊर्जा आयोजनाहरूमा वन क्षेत्रका अवरोधकहरू र त्यसको प्रभाव' तथा दोस्रो प्राविधिक सत्र विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता' विषयमा केन्द्रित रही सम्पन्न भएको थियो ।

विद्यमान अवस्था

नेपालमा विद्युत् उपयोग अहिले पनि करिब ५ प्रतिशतले मात्र गर्छन् । मुलुकमा अहिले ६० प्रतिशत परम्परागत ऊर्जा प्रयोग गर्छन् भने ५१ प्रतिशत परिवारको भान्छामा प्रयोग गर्ने ऊर्जाको स्रोत अझै पनि ढाउरा हो । करिब ०.५ प्रतिशत परिवारले मात्र भान्छामा विद्युत् उपयोग गर्छन् । ऊर्जा क्षेत्रले कुल गार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी)मा करिब १.७-१.८ प्रतिशत योगदान पुऱ्याउँदै अर्थतन्त्रको रणनीतिक आधारको रूपमा आफूलाई स्थापित गरेको छ ।

लोडसेडिङको समय सन् २००८ देखि सन् २०१५ सम्मको अवस्थाबारे अध्ययन भएको थियो । यो अध्ययनले लोडसेडिङका कारण विद्युत् आपूर्ति अवरूद्ध हुँदा उत्पादनमा २० प्रतिशत गिरावट आउने देखाएको थियो । सेवा क्षेत्रमा ४ प्रतिशत नकारात्मक प्रभाव थियो । यस्तै, ढुवानीमा ६ प्रतिशत र खानी उत्खननमा २७ प्रतिशत गिरावट आएको थियो । लोडसेडिङले पूर्वाधार निर्माण क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी ३२ प्रतिशतसम्म नकारात्मक प्रभाव थियो । यसले अर्थतन्त्रमा विद्युतीय ऊर्जाको महत्त्व देखाउँछ ।

केही वर्षअघिसम्म भारतबाट आयातमा निर्भर रहेको नेपाल अहिले वर्षायाममा उल्लेख्य मात्रामा विद्युत् निर्यात गर्न सक्षम भएको छ । वर्षामा नेपालले छिमेकी राष्ट्र भारतलाई ११७० मेगावाटसम्म बिजुली निर्यात गरेको थियो भने अहिले हिउँदमा १००० मेगावाट बराबर क्षमताको आयात पनि गरिरहेको छ । तर, संरचनागत असन्तुलन अझै विद्यमान छ । पिकआवर माग करिब २,२०० मेगावाट मात्र हुँदा वर्षायाममा करिब १,८५० मेगावाटसम्म अतिरिक्त ('वेट सरप्लस') विद्युत् व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अवस्था छ । उत्पादन वृद्धि भए पनि प्रसारण पूर्वाधार, भण्डारण संयन्त्र र बजार विविधीकरण पर्याप्त रूपमा विकसित हुन सकेको छैन ।

नेपाल सरकारले सन् २०३५ सम्ममा विद्युत् जडित क्षमता २८ हजार ५०० मेगावाट पुऱ्याएर १५ हजार मेगावाट विद्युत् निर्यात गर्ने तथा १३ हजार ५०० मेगावाट अर्थात् करिब ४० हजार ७०० गिगावाट घन्टा विद्युत् नेपालभित्रै खपत गर्ने लक्ष्यसहित ऊर्जा विकास मार्गचित्र, २०८१ सार्वजनिक गरेको छ । १० वर्षमा विद्युत् निर्यात भारतमा १० हजार मेगावाट र बंगलादेशमा ५ हजार मेगावाट गरी १५ हजार मेगावाट निर्यात गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । भारतमा निर्यात हुने १० हजार मेगावाट विद्युत्को दीर्घकालीन सम्झौता भइसकेको छ । बंगलादेशमा पनि ४० मेगावाट विद्युत् निर्यात हुन थालिसकेको छ ।

मार्गचित्रले निर्धारण गरेको विद्युत् उत्पादनको लक्ष्य पूरा गर्न ४६.५ अर्ब अमेरिकी डलर लगानी आवश्यक पर्ने अनुमान गरिएको छ । यो आकार भन्दा नेपालको कुल गार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी) बराबर हो । कुल आवश्यक लगानीमध्ये ४० अर्ब अमेरिकी डलर जलविद्युत् आयोजना निर्माणमा आवश्यक पर्ने हो । साढे ५ अर्ब अमेरिकी डलर प्रसारण लाइन निर्माणमा आवश्यक पर्नेछ । १.२ अर्ब अमेरिकी डलर वितरण प्रणाली निर्माणमा आवश्यक पर्नेछ । ४६.५ अर्ब अमेरिकी डलरमध्ये नेपाल सरकारले गर्ने लगानी ६ अर्ब अमेरिकी डलर बराबरको मात्रै हुनेछ ।

मार्गचित्रअनुसारको लक्ष्य हासिल असम्भव छैन । तर, अझै पनि नीतिगत व्यवधान कायम रहेकाले यसमा चुनौती भने छ । उत्पादन वृद्धिलाई मात्र केन्द्रमा राखेर लक्ष्य प्राप्त हुँदैन । प्रसारण सञ्जाल विस्तार, ऊर्जा भण्डारण (पम्प-स्टोरेज), सौर्य-हाइड्रोब्रिड एकीकरण र क्षेत्रीय बजार पहुँच सुनिश्चित नगरे लक्ष्य कार्यान्वयन चुनौतीपूर्ण बन्न सक्छ । अहिले पनि एउटा आयोजना निर्माणका लागि १४ मन्त्रालय, ४० विभाग र २ सयभन्दा बढी टेबुल चहानुपर्ने अवस्था छ । एउटा जलविद्युत् आयोजना निर्माण १५ महिनाभित्र सम्पन्न गर्न सकिने भए पनि त्यसलाई निर्माणको चरणसम्म पुऱ्याउन पूरा गर्नुपर्ने कानुनी प्रावधानअनुसार ७ वर्ष लाग्ने अवस्था छ ।

सरकारले ऊर्जा क्षेत्रलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राख्दै विभिन्न कानुनी र नीतिगत पहल गरेको छ । विशेषगरी २०३५ लक्ष्यसहित ऊर्जा विकास मार्गचित्र, भारतसँग दीर्घकालीन निर्यात समझदारी, खुला पहुँच निर्देशिका, प्रतिस्पर्धी ट्यारिफ प्रणाली, वन ऐन २०७६, वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ लगायतका कानुनी ढाँचा, प्रसारण पूर्वाधारमा बीटी मोडल कार्यान्वयनका साथै विद्युत् व्यापार नियमावली संशोधन प्रक्रिया प्रारम्भ गरी सरकारी योजना योजना कार्यान्वयनका लागि पहल गरेको छ । तर, व्यावहारिक पक्षमा कार्यान्वयन कमजोर देखिएको छ । 'टेक एन्ड पे' जस्ता पीपीए प्रावधानले लगानी जोखिम बढाएको छ । प्रसारण लाइन निर्माणमा ढिलाइ, आईपीओ स्वीकृतिमा समस्या र निकायबीच समन्वय अभावले आयोजना ढिलाइ भइरहेको छ ।

ऊर्जाको योगदान

ऊर्जा अभावले विगतमा नेपालको औद्योगिक वृद्धि गम्भीर रूपमा प्रभावित भएको थियो । लामो लोडसेडिङले उत्पादन लागत बढायो, उद्योगहरु बन्द भए, रोजगारी गुमे र लगानीकर्तामा नकारात्मक सन्देश गयो । पेट्रोलियम पदार्थ आयातमा निर्भरता अत्यधिक बढ्यो, जसले व्यापार घाटा चुलियो । ऊर्जा अभावकै कारण जलविद्युत् सम्भावनालाई समयमै उपयोग गर्न नसक्दा क्षेत्रीय ऊर्जा व्यापारको अवसर पनि गुमेको थियो । तर, निजी क्षेत्रको योगदानले आज देशलाई अन्धकारबाट उज्यालोमा पुऱ्याउन सघाएको त छ नै, यसले निर्यात वृद्धि र आयात न्यूनीकरणमा पनि योगदान पुगेको छ । विशेषगरी लोडसेडिङ अन्त्य, भारतसँग १० हजार मेगावाट निर्यातसम्बन्धी दीर्घकालीन समझदारी, बंगलादेशमा निर्यात प्रारम्भ, डिजेल/पेट्रोल आयातमा क्रमिक कमी, ग्रामीण तथा दुर्गम क्षेत्रमा विद्युत् पहुँच विस्तार, उद्योग क्षेत्रले करिब ३५ प्रतिशत विद्युत् खपत गर्दै उत्पादन वृद्धि, सामाजिक पूर्वाधार विकासमा प्रत्यक्ष योगदान तथा १ करोडभन्दा बढी नागरिकको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष लगानी सहभागिता (लगायतका उपलब्धि) ऊर्जा क्षेत्रको कारणले नेपालले प्राप्त गरेको छ । ऊर्जा क्षेत्रले बैकिङ प्रणाली, पुँजी बजार र स्थानीय अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाएको छ। यसले क्षेत्रीय कूटनीतिक सम्बन्धलाई समेत सुदृढ गरेको छ ।

स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकले सामाजिक उत्तरदायित्वअन्तर्गत जलविद्युत् आयोजना निर्माणस्थलमा पूर्वाधार विकासमा गरेको लगानी आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएबमोजिम कुल लागतको ०.५ प्रतिशत रकम खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ । यसैअन्तर्गतको बजेट ऊर्जा उत्पादकले आयोजना प्रभावित क्षेत्रको पूर्वाधार विकासमा खर्च गर्ने गरेका छन् । एउटा जलविद्युत् आयोजना निर्माण हुँदा त्यसको उपयोगिता धेरै छ । निजी प्रवर्द्धकले दुर्गम गाउँमा एउटा आयोजना निर्माण गर्दा त्यहाँ सडक पुऱ्याएको छ । दुई किलोमिटर सुरुङ्ग मार्ग तथा मोटरबल बाटो पनि निर्माण गरिएको छ । ३७०० किलोमिटरको सडक र ४५० किमिको सुरुङ्ग निर्माण गरेको छ । यसबाहेक २.१ किलोमिटर सुरुङ्गमार्ग निर्माण पनि सम्पन्न भइसकेको छ । जलविद्युत् आयोजनाले अहिलेसम्म स्थानीय स्तरमा १ सय ६० वटा स्वास्थ्य केन्द्र, १ सय ५ विद्यालय, २ सय ७० बेली र पक्की पुल, १ सय ७ खानेपानी आयोजनासँगै ५५ सिँचाइ आयोजना बनिस्केका छन् । स्थानीय जनताको चाहनालाई पूर्ति गर्ने उद्देश्यअनुरूप विभिन्न बिद्यालयमा २ सय ५० शिक्षक र ३७ वटा एम्बुलेन्स पनि प्रदान गरिसकेको छ । आयोजनाका कारण गाउँ-गाउँमा रोजगारी अवसर सिर्जना गरिएको छ । यसकारणले उद्योगधन्दा सञ्चालन भएका छन् । यस्तै, निजी क्षेत्रले अहिलेसम्म ६ खर्ब २८ अर्ब रुपैयाँ सरकारलाई कर तिरेर योगदान गरेको छ । विद्युत् उत्पादनका लागि करिब १३ खर्ब रुपैयाँ बराबरको लगानी भइसकेको छ । नेपाल धितोपत्र बोर्डका अनुसार विद्युत् आयोजनामा हाल साढे ५ लाख संस्थापक लगानीकर्तासँगै ४८ अर्ब बराबर साढे १ करोड नेपालीले सेयरमार्फत सहभागिता जनाएका छन् भने निर्माणाधीन र निर्माण सम्पन्न ९ हजार ९० मेगावाट तथा विकासको चरणमा रहेका ३६३३६ मेगावाटको आयोजनामा स्वपुँजीको रूपमा निजी क्षेत्रले साढे ४ खर्ब लगानी गरिसकेको छ । धितोपत्र बजारमा सूचीकृत ९९ आयोजनामा विकासकर्ता र सर्वसाधारणको गरी पौने दुई खर्ब बराबरको सेयर छ ।

नेपाली निजी क्षेत्र ५ देखि १० मेगावाट हुँदै अहिले करिब ५०० मेगावाटसम्मका आयोजना निर्माण गर्न सक्षम भएको छ । एक करोड नेपालीलाई ऊर्जा विकासमा सहभागी गराउने सरकारको लक्ष्य छ । स्वच्छ ऊर्जा विकासमार्फत पेट्रोलियम पदार्थ विस्थापन गर्ने लक्ष्य सरकारको छ । धितोपत्र बोर्डको तथ्यांक हेर्दा ६५ लाख नेपालीले जलविद्युत्मा सेयर लगानी गरेका छन् । मार्गचित्रले एक करोडभन्दा बढी जनताको सहभागिता गराउने लक्ष्य राखेको छ । अहिले ९१ वटा जलविद्युत् कम्पनीको सेयर दोस्रो बजारमा कारोबार भइरहेको छ ।

सम्भावना र अवसर

ऊर्जा विकासको मार्गचित्र कार्यान्वयन गर्दा यसबाट नेपालमा ठूलो अवसर सिर्जना हुन सक्ने अवस्था छ । विद्युत् जडित क्षमता २८ हजार ५०० मेगावाट पुऱ्याउन आवश्यक पर्ने ४६.५ अर्ब अमेरिकी डलर यो क्षेत्रमा लगानी हुँदा आगामी १० वर्षभित्र देशले ८८ अर्ब राजस्वसहित ६८ खर्ब आम्दानी गर्छ भने करिब ७ लाखले प्रत्यक्ष रोजगारी पाउँछन् । यही अवधिमा सामाजिक उत्तरदायित्व कार्यका लागि करिब २२ अर्ब रुपैयाँ खर्च हुने अनुमान छ । यति जडित क्षमता हुँदा निजी क्षेत्रले लगानी गरेका आयोजनामार्फत ३२ हजार ४ सय ७ किलोमिटर सडक पूर्वाधार निर्माण हुनेछ । सुरुङ्ग १० हजार १ सय ८५ किलोमिटर बाँ नसकेको हुनेछ । स्वास्थ्य क्षेत्रमा १३ सय ८८ वटा स्वास्थ्य केन्द्र निर्माण हुनेछन् । १ हजार ४८१ वटा विद्यालय बनेका हुनेछन् ।

२ हजार ३७ वटा पुल निर्माण हुनेछन् । १ हजार २०३ वटा खानेपानी वितरण आयोजना बनेका हुनेछन् ।

सन् २०४५ मा साढे १० खर्ब बराबरको र सन् २०३५ सम्म साढे ५ खर्ब बढीको अन्तर्देशीय विद्युत् व्यापारबाट कुल आम्दानी गर्न सक्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । यदि नेपालको आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशतले दुई दशकसम्म गन्थो र जलविद्युत् उत्पादन सम्भाव्यताको २० प्रतिशत मात्रै गर्न सकियो भने सन् २०३० मा आर्थिक वृद्धिदर ८.७ प्रतिशतसम्म बढ्ने अध्ययनले देखाएको छ । त्यसैगरी निर्यात २८५ प्रतिशत बढ्न सक्नेछ । यसैगरी ४० हजार ७०० गिगावाट घन्टा विद्युत् आन्तरिक खपत गरेको अवस्थामा जीवाश्म इन्धन खपतलाई ६ प्रतिशतमा भर्न सकिनेछ । प्रसारण ग्रिडबाट वितरण हुने विद्युतीय ऊर्जाको खपत २७ प्रतिशत पुग्नेछ ।

हिजोसम्म क्यू-४० मा मात्रै आयोजना डिजाइन गर्ने गर्दा अधिकतम क्षमतामा निर्माण गर्न सकिएको थिएन । अब त्यो नीतिगत व्यवस्थालाई चिर्दै सरकारले अधिकतम विद्युत् उत्पादन गर्न सक्ने गरी आयोजना डिजाइन गर्ने नीति लिएको छ । यसले नेपालको उत्पादन क्षमता वृद्धि भएर दुई लाख मेगावाटभन्दा बढी नाग्नेछ । यसैगरी पीपीएका लागि कुरिरहेका १२ हजार ९ सय ६८ मेगावाटका निजी क्षेत्रका आयोजना पीपीए हुनेछ ।

मार्गचित्र कार्यान्वयन गर्न सके नेपालको ऊर्जा विकासमार्फत समृद्धि हासिल गर्ने सरकारको लक्ष्य पूरा हुनेछ भने निजी क्षेत्रको पनि उत्पादन, प्रसारण र व्यापारमा क्षमता बढ्नेछ । यदि सरकारले उचित वातावरण निर्माण निजी क्षेत्रले तीन वर्षभित्र सरकारको लक्ष्य पूरा गर्न सक्छ ।

नेपालमा नवीकरणीय ऊर्जा उत्पादनको क्षमता बढी भएकाले यसबाट देशले फाइदा लिन सक्ने सम्भावना बढी छ । दक्षिणपूर्वी एसियामै ग्रिड प्रसारण सञ्जाल क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा जोडिन सक्थो भने नेपालले ग्रीन इनर्जी उत्पादनबाट राम्रो फाइदा लिन सक्छ । भारतसँग भूराजनीतिक सम्बन्ध स्थिर र समान प्रकारको राख्न सके विद्युत्का लागि ठूलो बजार हुनेछ । अन्तरदेशीय विद्युत् व्यापारले देशलाई आर्थिक रुपमा समृद्ध बनाउन योगदान पुऱ्याउनेछ । नेपालसँग ऊर्जा क्षेत्रमा स्पष्ट तुलनात्मक लाभ छ । ऊर्जा क्षेत्र नेपालको आर्थिक रूपान्तरणको आधार बन्न सक्ने क्षमता राख्छ । भारत र बंगलादेशसँग दीर्घकालीन ऊर्जा व्यापार, हरित ऊर्जा निर्यात राष्ट्र बन्ने सम्भावना, विद्युतीय यातायात र औद्योगिकीकरण विस्तार, जीवाश्म इन्धन आयात प्रतिस्थापन, २०४५ नेट-जिरो लक्ष्यमा योगदान, सौर्य, हाइड्रिड र पम्प-स्टोरेज परियोजनाको विकास, विदेशी प्रत्यक्ष लगानी र सार्वजनिक/निजी साझेदारी (पीपीपी) मोडल कार्यान्वयन गर्न सके नेपालले ऊर्जा क्षेत्रमा ठूलो अवसर सिर्जना गर्न सक्छ ।

विद्यमान समस्या र चुनौतीहरू

नेपालको ऊर्जा क्षेत्रको विकासका लागि विभिन्न चुनौती देखिएका छन् । पीपीए नीतिगत अस्पष्टता, प्रसारण लाइन अभाव, वषट्याममा अतिरिक्त विद्युत् खेर जाने अवस्था, वन-ऊर्जा-वातावरण कानुनबीच विरोधाभाषपूर्ण अवस्था, ईआईए/आईईई प्रक्रियागत ढिलाइ, बहु-मन्त्रालयीय जटिल संरचनाजस्ता समस्या देखिएका छन् । लाइसेन्स व्यवस्थापन अस्पष्टता, निजी क्षेत्रको व्यापारमा पहुँच नहुनु, ब्याजदर अस्थिरता, सिंगल अफ-टेकर मोडल जोखिम, डिजिटल सेवा प्रणाली अभाव, निर्णय प्रक्रियामा कर्मचारी स्तरमा त्रासजस्ता चुनौती छन् । यी चुनौती समाधान नगरे दीर्घकालीन लक्ष्य जोखिममा पर्न सक्छ ।

अबको बाटो: नीति, कानून र कार्यान्वयन सुधार

ऊर्जा क्षेत्रमा रहेका अवसर र सम्भावनालाई यथार्थमा परिणत गर्न धेरै नीतिगत कानून र कार्यान्वयनमा सुधारको आवश्यकता छ ।

१. एकद्वार प्रणाली स्थापना

एकद्वार प्रणाली स्थापना गरी ऊर्जासम्बन्धी सम्पूर्ण स्वीकृतिलाई एकीकृत संयन्त्रमार्फत सरल बनाउनुपर्छ ।

२. पीपीए नीतिमा स्थायित्व र लगानीमैत्री प्रावधान

पीपीएमा देखिएको अन्योल र अस्पष्टता हटाई अहिले समस्याको रूपमा देखिएको 'टेक अर पे'जस्ता संरचनालाई पुनरवलोकन गर्दै जोखिम सन्तुलन कायम गर्ने गरी अघि बढ्नुपर्छ । अहिलेको अवस्थामा लगानीमैत्री प्रावधानको आवश्यकता छ । यसले लगानीकर्तामा उत्साह थपिन्छ ।

३. प्रसारण र व्यापारमा निजी क्षेत्रको प्रवेश

पीपीएमा देखिएको जोखिम, प्रसारण लाइन अभावमा विद्युत् खेर जाने सम्भावना र आन्तरिक खपतका लागि प्रसारण लाइन अभाव देखिएकाले यसमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराई वैज्ञानिक हवीलिङ चार्ज निर्धारण र खुला पहुँचको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नेतर्फ अबसर हुन आवश्यक छ ।

४. कानुनी समन्वय

विद्यमान अवस्थामा ऊर्जा, वन र वातावरणका कानुन बाभिँदा आयोजना निर्माणमा लागत र समय बढिरहेको छ । यस्तो अवस्थामा वन, ऊर्जा र वातावरणसम्बन्धी कानुनबीच विरोधाभाष अन्त्य गर्न आवश्यक छ ।

५. समयबद्ध ईआईए प्रणाली र डिजिटल ट्रायकिङ

अहिले वातावरण प्रभाव मूल्यांकनका लागि लिने स्वीकृतिको अवधि लम्बेतान छ भने समयमै काम नहुँदा यसले आयोजनामा असर गरिरहेको छ । समयबद्ध ईआईए प्रणाली र डिजिटल ट्रायकिङ व्यवस्था गरी प्रक्रियागत ढिलाइ कम गर्न स्पष्ट समयसीमा र अनलाइन अनुगमन आवश्यक छ ।

६. प्रसारण र वितरण पूर्वाधारमा तीव्र लगानी

पछिल्लो समय सरकारले उत्पादन, प्रसारण, वितरण र भण्डारणका लागि बजेट कम विनियोजन हुने गरेकाले यसमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षण गराउनु आवश्यक छ । उत्पादनसँगै प्रसारण, वितरण र भण्डारणमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउने गरी एकीकृत योजना ल्याउन आवश्यक छ ।

७. आन्तरिक खपत वृद्धि नीति

उत्पादनको तुलनामा अहिले खपतको अवस्था कमजोर छ । तर, खपत बढाउने सम्भावना उच्च छ । यसका लागि उद्योग, यातायात, कृषि र घरेलु क्षेत्रमा विद्युतीकरण प्रवर्द्धन गरी सरकारले नीति ल्याउनु आवश्यक छ ।

निष्कर्ष र सुझाव

नेपाल ऊर्जा आत्मनिर्भरता र हरित समृद्धिको युगमा प्रवेश गरिसकेको छ । यसमा निजी क्षेत्रको योगदान अहिले नै निर्णायक छ भने भविष्यमा पनि निर्णायक हुन आवश्यक छ । तर, अबको चुनौती उत्पादन वृद्धिसँगै यसको खपत बढाउन संरचनागत सुधारतर्फ केन्द्रित हुनुपर्छ ।

यदि नीतिगत अस्पष्टता, प्रसारण कमजोरी, प्रक्रियागत ढिलाइ र संस्थागत असमन्वय समाधान गर्न सकिएन भने २८,५०० मेगावाट लक्ष्य र क्षेत्रीय ऊर्जा केन्द्र बन्ने अवसर जोखिममा पर्न सक्छ । अब भावनात्मक बहस होइन, तथ्यमा आधारित नीति सुधार, ढूढ राजनीतिक इच्छाशक्ति र प्रभावकारी कार्यान्वयनको समय आएको छ ।

नेपालको ऊर्जा भविष्य उज्यालो छ तर त्यो उज्यालो सुनिश्चित गर्न संरचनागत सुधार अपरिहार्य छ । ऊर्जा विकास केवल मेगावाटको गणना होइन- यो आर्थिक स्वतन्त्रता, औद्योगिक रूपान्तरण, रोजगारी सिर्जना र हरित भविष्यको आधार हो । यसलाई दृष्टिगत गरी नीति, कानून र कार्यान्वयनमा व्यापक सुधार गरी लगानीकर्ताको लगानी सुरक्षा ब्यारेन्टी गर्नु आवश्यक छ ।

उद्घाटन सत्र

राष्ट्रिय गान र इप्यान गीतबाट शुभारम्भ गरिएको इप्यान डेको उद्घाटन सत्रमा विशेष रुपमा उपस्थित सम्माननीय उपपराष्ट्रपति रामसहायप्रसाद यादवले ऊर्जा समृद्धि स्मारिका र विद्युत्मा निजी क्षेत्रको लगा (नीबारेको प्रतिवेदन विमोचन गर्नुभएको थियो भने निजी क्षेत्रले नेपालको ऊर्जा उत्पादन तथा सामाजिक र आर्थिक क्षेत्रमा पुऱ्याएको योगदान समेटिएको वृत्तचित्र (डकुमेन्ट्री) प्रस्तुत गरिएको थियो ।

स्वागत मन्तव्य

■ गणेश कार्की

अध्यक्ष, स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकहरूको संस्था, नेपाल (इप्पान)

आज हामी २६औं इप्पान दिवस मनाइरहेका छौं । हुन त अहिलेको समयको माहोल अरु बेलाको भन्दा फरक छ । अहिले देश निर्वाचनको सँघारमा छ । नेपालको जलविद्युत् विकासमा निजी क्षेत्रको योगदान धेरै ठूलो छ । आज निजी क्षेत्र नभएको भए अहिले पनि १६ घण्टाभन्दा बढी समय लोडसेडिङमा बस्नुपर्ने अवस्था हुन्थ्यो । निजी क्षेत्रले आजको दिनमा १०० वटा जलविद्युत् आयोजनाको अनुमतिपत्र लिएर ऊर्जा क्षेत्रको विकासका लागि काम गरिरहेको छ । निजी क्षेत्रले लगानी गरेका ११ हजार ६०० मेगावाट हाराहारीका जलविद्युत् आयोजनाको नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँग विद्युत् खरिद सम्झौता (पीपीए) भएको छ । १ हजार मेगावाट हाराहारीका सौर्य विद्युत् आयोजनाको पीपीए विद्युत् प्राधिकरणले गरेको छ । नेपालको राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा विद्युत् जडित क्षमता ४ हजार मेगावाट नाघिसकेको छ । थप ५ हजार मेगावाटका आयोजना निर्माणाधीन छन् । निर्माणाधीन

सबै आयोजना बढीमा अबको ३ वर्षभित्र सम्पन्न हुँदैछन् । अरु साढे २ हजार मेगावाट हाराहारीका आयोजना पीपीए सम्पन्न भई वित्तीय व्यवस्थापन गर्ने चरणमा पुगेका छन् । पछिल्लो तथ्यांकअनुसार पुँजीबजार तथा विभिन्न माध्यमबाट जलविद्युत् क्षेत्रमा लगानी गर्ने सेयरधनीको संख्या १ करोड २९ लाखभन्दा बढी पुगिसकेको छ । यो तथ्यांकले देशको जलविद्युत् क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको मात्र नभई नेपाली जनताका लागि पनि यो क्षेत्र लगानीका लागि चासोको विषय बनेको छ । निजी क्षेत्रले जलविद्युत्मा अहिलेसम्म गरेको लगानीलाई हेर्ने हो भने १३ खर्ब १० अर्ब पुगिसकेको छ । यसको अलावा करिब १३ हजार मेगावाटका आयोजनाका प्रवर्द्धक कम्पनीले पीपीएका लागि विद्युत् प्राधिकरणमा आवेदन दिएर पालो कुरिरहेका छन् । थप २० हजार मेगावाट बढीका आयोजनाको अनुमतिपत्र जारी भई निर्माण प्रक्रियाको विभिन्न चरण छन् । अब निर्माणमा जाने यी सबै आयोजनामा निजी क्षेत्रले करिब

३ खर्च बढी लगानी गरिसकेको छ । यी सबै कुराले जलविद्युत् उत्पादनमा निजी क्षेत्रलाई सफल देखाएको छ ।

अघिल्लो सरकारले जलविद्युत् उत्पादनलाई प्राथमिकतामा राखेर सन् २०३५ सम्ममा विद्युत् जडित क्षमता २८ हजार ५०० मेगावाट पुऱ्याउने ऊर्जा विकास मार्गचित्र ल्याएको थियो । सरकारको यो मार्गचित्रले निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्न उत्साहित बनाएको थियो । सरकारको यो घोषणाले निजी क्षेत्र खुसी थियो । यो मार्गचित्रमा १३ हजार ५०० मेगावाट देशभित्रै खपत गर्ने र १५ हजार मेगावाट भारत र बंगलादेशमा निर्यात गर्ने लक्ष्य राखिएको थियो । यसका लागि भारतसँग हाम्रो सरकारले सम्झौता पनि गरिसकेको छ । सरकारको यो लक्ष्य निर्धारणले निजी क्षेत्रसँगै सम्पूर्ण नेपाली जनताले अब लगानी गर्ने क्षेत्र जलविद्युत् नै हो भन्ने हिसाबले हेरिरेहेका थिए । विदेशमा बस्ने नेपाली र विदेशी लगानीकर्ता पनि नेपालको जलविद्युत् उत्पादनमा लगानी गर्न उत्साहित थिए । तर, चालू आर्थिक वर्ष (२०८२/८३) को बजेटमा सरकारले फेरि 'टेक एन्ड पे' प्रावधानको पीपीएको सर्त राख्यो । सरकारको यस्तो नीतिले निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्नबाट तर्सायो । सरकारको यो चरित्रले अब थप निजी क्षेत्रको लगानी जोखिमलाई बढाएको अनुभूत भएको छ । सरकारको यो व्यवहारले अब निजी क्षेत्रबाट थप विद्युत् नचाहिने रहेछ कि भन्ने कुराले हामी लगानीकर्तालाई निरास बनाएको छ । एकातिर सरकारले ऊर्जा क्षेत्रमा ६५ खर्ब रूपैयाँ लगानी आवश्यक छ भन्छ, अर्कोतिर निजी क्षेत्रलाई नै समस्या थपिरहेको देखिन्छ । हालसम्म करिब ३६ हजार मेगावाट बराबरका लाइसेन्स जारी भइसकेका छन्, तर अझै पनि नयाँ लाइसेन्सका लागि आह्वान भइरहेको छ । यदि सरकार साँच्चै गम्भीर छ भने, प्रयोगविहीन लाइसेन्स खर्च क्षतिपूर्ति दिएर फिर्ता लिनुपर्छ, नत्र धेरै नेपाली लगानीकर्ता घर न घाटको अवस्थामा पुग्ने खतरा छ ।

यसबीचमा प्रसारण लाइनको समस्याले बर्खामा निजी क्षेत्रका जलविद्युत्गृहले जडित क्षमताअनुसार विद्युत् उत्पादन गर्न नपाउने अवस्थाले अबैको विद्युत् खेर फाल्नुपर्ने अवस्था पनि आएको छ । साथै, हाइड्रोलोजीका कुरा आएका छन् । नेटवर्थका कुरा आएका छन् । यी यावत् विषयले निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्न प्रोत्साहन भन्दा पनि हतोस्ताही बनाएको देखिन्छ । सरकारको यस्तो नीतिले निजी क्षेत्रले अनुमतिपत्र लिई निर्माण प्रक्रियामा रहेका आयोजनामा अहिलेसम्म भएको ३ खर्ब रूपैयाँ बढीको लगानी खेर जाने अवस्था आउने देखिन्छ । यसको निकास नदिने हो भने निजी क्षेत्रले गरेको यो लगानी खोलामा जाने स्थिति छ । त्यसकारण, ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयको समेत जिम्मेवारीमा रहनुभएका माननीय मन्त्री अनिलकुमार सिन्हालाई पनि यस सम्बन्धमा निकास दिनका लागि म अनुरोध गर्दछु । साथै, लामो समयदेखि निजी क्षेत्रले अब विद्युत् व्यापारमा पनि पहुँच दिनुपर्ने माग सरकारसँग राख्दै आएको हुँदा अब यो बाटो पनि खोलिदिनुपर्छ । यस्तै, गरेर प्रसारण लाइन निर्माणमा पनि निजी क्षेत्रलाई पहुँच दिने कुरा भएका छन् । विद्युत् प्राधिकरणको एकाधिकार मात्रै रहेका कारण आज धेरै प्रसारण लाइन आयोजना समयमा निर्माण सम्पन्न हुन सकेका छैनन् । निजी क्षेत्रको प्रवेश हुँदा प्रसारण लाइनको निर्माणले पनि गति पाउनेछ । यस्तै, सर्वोच्च अदालतले ऐनमा बाक्लियो भनेर राष्ट्रिय निकुञ्ज ऐन खारेज गर्‍यो । त्यसपछि पनि जलविद्युत् आयोजना निर्माणमा थुप्रै समस्या आए । निजी क्षेत्रका करिब १९ हजार मेगावाटका जलविद्युत् आयोजना त्यसबाट प्रभावित हुन पुगे । तर, वर्तमान सरकारले सहजताका लागि अलिकति बाटो खोलिएको छ । यसमा कानून मन्त्रालयको भूमिका सराहनिय छ । यसो हुनुमा नागरिक सरकारमा छोटो समय ऊर्जा जलस्रोत तथा सिँचाइमन्त्रीको जिम्मेवारीमा रहनुभएका कुलमान घिसिङको पनि ठूलो योगदान छ । उहाँकै पहलमा यो सम्भव भएको हो । उहाँलाई पनि म विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । अहिले ऊर्जा मन्त्रीको जिम्मेवारीमा रहनुभएका मन्त्रीज्यूले पनि थप पहल गरिदिनुपर्छ भन्ने हाम्रो माग छ । जलविद्युत् आयोजनाको ईआईए, आईईई गरिन्छ । यो सबै काम ऊर्जा मन्त्रालयमार्फत गर्नुपर्छ । ईआईए र आईईईको प्रक्रियाका लागि अरु मन्त्रालयमा जानु नपर्ने र ऊर्जा मन्त्रालयबाट पूरा हुने गरी कानुनी प्रावधान निजी क्षेत्रलाई चाहिएको छ । मन्त्रीज्यू आफै पनि कानूनको ज्ञाता हुनुहुन्छ । ऊर्जा मन्त्रालयबाट ईआईए र आईईईको सबै प्रक्रिया पूरा हुने गरी वातावरण बनाइदिनुपर्छ भन्ने निजी क्षेत्रको माग छ । यो हुन किन पनि आवश्यक छ भने, अर्को मन्त्रालयबाट पनि अनुमति लिने प्रावधानकै कारण २०७७ सालमा ईआईए सम्पन्न भइसकेको आयोजनाले आजको दिनसम्म रूख कटानको अनुमति पाउन सकेको छैन । यो अवस्थाले समयमा जलविद्युत् आयोजना कसरी निर्माण सम्पन्न गर्न सम्भव हुन्छ ?

दोर्दी करिडोरमा निजी क्षेत्रले लगानी गर्नेका धेरै जलविद्युत् आयोजनाहरु निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनको चरणमा छन् । यो करिडोरका अधिकांश आयोजना दुई वर्ष अगाडि नै राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा जोडिएका हुन् । तर, २२० केभी मस्ट्यान्डर्ड कोरिडोर प्रसारण लाइन आजको दिनसम्म सम्पन्न हुन नसकेकाले बर्खामा सबै विद्युत् प्रवाह हुँदैन । आज राज्यले आफ्नो जिम्मेवारी समयमा पूरा नगरेका कारण निजी क्षेत्रसँगै जनताको पनि लगानी डुबिरहेको छ । राज्यको गैरजिम्मेवारीका कारण निजी क्षेत्र र जनताको लगानी डुबाउन पाइन्छ कि पाइँदैन भन्ने आजको महत्त्वपूर्ण प्रश्न हो । यो कुरामा पनि म सरकारको

ध्यानाकर्षण गराउन चाहन्छु ।

प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रलाई प्रवेश दिनुपर्छ भन्ने हाम्रो हिजोदेखिकै माग हो । अहिले विद्युत् प्राधिकरणले पनि यसका लागि पहल गरिरहेको छ । यसमा सरकारले पनि गम्भीर भएर अग्रसरता देखाउनुपर्छ । यहाँ विद्युत् नियमन आयोगका अध्यक्ष रामप्रसाद धितालज्यू पनि उपस्थित हुनुहुन्छ । अब जलविद्युत् आयोजनाको विस्तृत पीपीएका लागि विद्युत् प्राधिकरण जानु नपर्ने भन्ने विषय समाचारमा आएको थियो । तर, त्यसको वास्तविक कार्यान्वयन के हो भन्ने विषय अझै स्पष्ट भएको छैन । निजी क्षेत्रलाई प्रसारण लाइन निर्माणमा कुन विधि र प्रक्रियाबाट दिने ? हवीलिड चार्ज कसरी निर्धारण गर्ने ? विद्युत् व्यापारका लागि निजी क्षेत्रले के-कसरी अगाडि बढ्ने भन्ने विषयमा स्पष्ट निकास दिन आवश्यक देखिन्छ ।

प्रसारण लाइनको समस्याका कारण विद्युत् प्राधिकरणले निजी क्षेत्रका आयोजनाको विद्युत् खरिद नगरेको अवस्था एकातिर छ । अर्कोतर्फ, निजी लगानीका बाढीपहिरोले क्षतिग्रस्त ८० भन्दा बढी आयोजना समस्यामा छन् । यी आयोजनाको पुनर्निर्माणका लागि वातावरण बनाइदिन निजी क्षेत्रले पहल गरेको ३ वर्षभन्दा बढी समय भइसकेको छ । यी आयोजनाले बाढीपहिरोबाट क्षतिग्रस्त भई तथा बाटो बगाउँदा, पुल बगेका कारणले समयमा विद्युत् उत्पादन गर्न नसकेको अवस्था छ । २ वटा आयोजना त बाढीले पूर्ण रुपमा बगाएको छ । यस्तो अवस्थामा निर्माणाधीन आयोजनाको हकमा विद्युत् उत्पादन सुरु गर्ने मिति (आरडीओडी) सारिदिन आग्रह गरेको पनि तीन वर्ष भइसकेको छ । तर, सुनुवाइ हुन सकेको छैन । यस विषयमा गम्भीर ध्यान दिन आवश्यक छ ।

यससँगै अहिले अर्को समस्या हाइड्रोलोजीसम्बन्धी छ । खोलामा कहिले अत्यधिक पानी आउँछ, कहिले पानी सुक्छ । यस्तो परिस्थितिमा सम्भ्रमणानुसार विद्युत् उत्पादन गर्न नसक्दा पेनाल्टी तिर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ । यो समस्या विद्युत् प्राधिकरणकै आयोजनामा पनि देखिएको छ । यस सन्दर्भमा विद्युत् प्राधिकरणका कार्यकारी निर्देशकज्यूको पहलमा गठित समितिले प्रतिवेदन पेस गरिसकेको छ भन्ने जानकारी आएको छ । उक्त प्रतिवेदनलाई विद्युत् प्राधिकरणको सञ्चालक समितिमा लगेर पारित गर्ने वातावरण बनेमा धेरै समस्या समाधान हुने विश्वास छ । हालै ५ हजार मेगावाटका आयोजनाको पीपीए गर्ने विषयमा पत्रपत्रिकामा समाचार आएको थिए । यदि विद्युत् प्राधिकरण स्वयं पीपीए गर्न असमर्थ छ भने, विद्युत् व्यापार निजी क्षेत्रलाई खुला गरिनुपर्छ। ठूला आयोजनालाई प्रत्यक्ष रुपमा विद्युत् बिक्री गर्न दिने वातावरण

तुरुन्तै निर्माण गरिनुपर्छ । अहिलेको सरकार सक्षम छ, चाहे यो काम गर्न सक्छ । ऊर्जा क्षेत्रमा हामी केही गर्न सक्छौं भन्ने आत्मविश्वास निजी क्षेत्रसँग छ । तर, यसका लागि ऊर्जा मन्त्रालयको सक्रिय पहल अपरिहार्य छ । आयोजना निम(णिका क्रममा हामीले इक्विटी लगानी गर्छौं र कानूनअनुसार कम्तीमा १० प्रतिशत सेयर सर्वसाधारण तथा स्थानीयबासील(ाई दिनुपर्छ । तर, सेयर जारी गर्न नसक्दा कतिपय आयोजना स्थानीय स्तरमै अवरुद्ध भएका छन्। 'पैसा तिरेर पनि सेयर दिइएन' भन्ने गुनासो व्यापक छ । हामीले दुई वर्षभन्दा बढी समयदेखि सेयर जारी गर्न प्रयास गर्दा पनि नेपाल धितोपत्र बोर्ड (सेबोन) मा फाइल अडिकएको अवस्था छ ।

हालै यो वर्ष ६ वटा आयोजनाले मात्रै आईपीओ निष्कासनको स्वीकृत पाएको भन्ने समाचार आएको छ । जबकि ३७ वटा आयोजनाको फाइल सेबोनमै थन्किएका छन् । अहिले १७ वटा पाइपलाइनमा छन् भनिएको छ । एक वर्षमा ६ वटा आयोजनाले मात्र स्वीकृती पाउने हो भने कहिले समाधान हुन्छ ? कहिले बत्ती बलेपछि मात्र आईपीओ भन्ने, कहिले अन्य सर्त थप्नेजस्ता नीतिगत अस्पष्टताले समस्या बढाएको छ । बत्ती बलेपछि त आयोजना प्रिमियममा जानुपर्ने अवस्था पनि आउँछ । तर, त्यसपछि पनि लगानी आवश्यक हुन्छ भन्ने यथार्थलाई बुझिदिनुपर्छ । कानूनमै नभएका नेटवर्थजस्ता सर्त थपेर आयोजना सूचीबाट हटाइने अवस्था पनि देखिएको छ ।

नीतिगत समस्याको मूल कारण ऊर्जा मन्त्रालय कमजोर हुनु पनि हो । अहिले एउटा आयोजना अघि बढाउन १६ वटा मन्त्रालय धाउनुपर्छ । १० वर्षमा २८ हजार मेगावाट उत्पादन गर्ने लक्ष्य लिइएको छ, तर यति धेरै मन्त्रालय धाउँदा-धाउँदै पाँच वर्ष त प्रक्रियामै बित्ने अवस्था छ । निर्वाचनपछि नयाँ सरकार आउने भए पनि, हाल रहेका अनुभवी मन्त्रीहरुले यो विषयमा तत्काल पहल गरे यो सबैभन्दा उपयुक्त समय हो ।

त्यसैले, मन्त्रीज्यूसमक्ष आरसीओडी, हाइड्रोलोजी पेनाल्टी, पीपीए लाइसेन्स, आईपीओ निष्कासन लागू गराउन विषयमा अहिले देखिएका समस्या समाधानका लागि नीतिगत निर्णय लिइयोस् भन्ने इप्पानको विशेष अनुरोध छ । यसका लागि अर्थ मन्त्रालय, वन मन्त्रालयलगायत सम्बन्धित सबै मन्त्र(ालयलाई एउटै टेबलमा राखेर समन्वय गरिनुपर्छ । एकातिर आयोजना बनाउन प्रोत्साहन गर्ने र अर्कोतिर वन प्रवेशमै रोक लगाउने नीति रहरिँदा विकास सम्भव हुँदैन । यदि सरकारले यस क्षेत्रमा समन्वित पहल गरिदियो भने नेपालको निजी क्षेत्र लगानीका लागि सक्षम छ । हामी गर्न सक्छौं, बनाउन सक्छौं।

■ रामसहायप्रसाद यादव

उपराष्ट्रपति

विगत दुई दशकभन्दा बढी समयदेखि नेपालको ऊर्जा क्षेत्रलाई सबल, दिगो र आत्मनिर्भर बनाउने दिशामा यस संस्थाले पुऱ्याउँदै आएको योगदान अत्यन्तै प्रशंसनीय छ । निजी क्षेत्रलाई ऊर्जा उत्पादनमा सहभागी गराई राष्ट्रिय विकासको गतिलाई अगाडि बढाउनु यस संस्थाको प्रमुख उद्देश्य रहँदै आएको छ, जुन हाम्रो आर्थिक समृद्धि र सामाजिक उत्थानको सुदृढ आधार हो । नेपाल जलविद्युत् उत्पादन तथा नवीकरणीय ऊर्जाका दृष्टिले अत्यन्तै समृद्ध मुलुक हो । यस ऊर्जा सम्पदाको प्रभावकारी सदुपयोग गरी ऊर्जा आयातमा रहेको निर्भरता घटाउनु हाम्रो पहिलो प्राथमिकता हुनुपर्छ। ऊर्जा आत्मनिर्भरता नेपालको आर्थिक स्वतन्त्रता र राष्ट्रिय सुरक्षासँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको विषय हो । पर्याप्त र भरपर्दो ऊर्जाबिना दिगो विकास सम्भव छैन । त्यसैले ऊर्जा क्षेत्रलाई सबल बनाउनु हाम्रो साभग जिम्मेवारी हो । पर्याप्त र सस्तो ऊर्जा उपलब्ध भएमा उद्योग, कृषि, पर्यटन, सूचना प्रविधिलगायतका क्षेत्रहरुमा तीव्र विकास सम्भव हुन्छ। यसले रोजगारी सिर्जना गर्दै आर्थिक समृद्धि सुनिश्चित गर्नेछ र मुलुकलाई समुन्नत विकासको मार्गमा

अघि बढाउनेछ। भऱ महिला तथा सज्जनवृन्द, नवीकरणीय ऊर्जाको विस्तारले कार्बन उत्सर्जन घटाउनुका साथै वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न र जलवायु परिवर्तनका चुनौती सामना गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ । ग्रामीण तथा दुर्गम क्षेत्रमा ऊर्जाको पहुँच विस्तार गर्नु सामाजिक न्याय र समान अवसरको सुनिश्चितता पनि हो ।

नेपाल नवीकरणीय ऊर्जामा लगानी वृद्धि गर्दै क्षेत्रिय ऊर्जा व्यापारमा अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने प्रचुर सम्भावना बोकेको छ । भारत, बंगलादेश लगायत छिमेकी मुलुकमा ऊर्जा निर्यातमार्फत नेपालले आर्थिक लाभ मात्र होइन, कूटनीतिक सम्बन्धलाई पनि सुदृढ बनाउन सक्छ । विश्वव्यापी रूपमा जलवायु परिवर्तनका चुनौतीहरु तीव्र भइरहेका सन्दर्भमा नवीकरणीय ऊर्जाको महत्त्व भन्नु बढ्दो छ । नेपालको जलविद्युत् क्षमताको सही उपयोगले विश्वलाई हरित ऊर्जा आपूर्ति गर्ने महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गर्दछ । यस संस्थाले ऊर्जा उत्पादनमा गुणस्तर, पारदर्शिता र उत्तरदायित्वलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ।

आधुनिक प्रविधि, अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तनलाई आत्मसात् गर्दै ऊर्जा उत्पादन प्रणालीलाई अझ उन्नत र प्रतिस्पर्धी बनाउनु आवश्यक छ । सरकार, निजी क्षेत्र, स्थानीय समुदाय तथा अन्तर्राष्ट्रिय साझेदारबीचको सहकार्यलाई थप मजबुत बनाउनुपर्छ। साथै, ऊर्जाका साना ठूला परियोजनाबाट प्रभावित समुदायहरु प्रत्यक्ष रुपमा लाभान्वित हुने व्यवस्था सुनिश्चित गरिनुपर्छ । ऊर्जा उत्पादनसँगै प्रसारण, वितरणसँगै भण्डारण तथा निर्यातसम्म समेट्ने दीर्घकालीन रणनीति निर्माण आजको आवश्यकता हो ।

पछिल्ला वर्षमा नेपालको ऊर्जा क्षेत्रले हासिल गरेको प्रगति हाम्रो साभग गौरवको विषय हो। निजी क्षेत्रको सक्रिय सहभागिता र लगानीकै कारण देश लोडसेडिडमुक्त भएको छ र विद्युत् निर्यातमाफत विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने क्षमतासमेत विकास भएको छ । यी उपलब्धिले नेपालको आर्थिक सबलीकरणमा नयाँ आयाम थपेका छन् । अहिले हामी ऊर्जा उत्पादनमा गुणात्मक तथा मात्रात्मक वृद्धि गर्ने लक्ष्यका साथ अघि बढिरहेका छौं । यस यात्रामा निजी क्षेत्रको योगदान अपरिहार्य छ । स्वदेशी खपत पूरा गर्दै छिमेकी मुलुकमा ऊर्जा निर्यात गर्ने योजनाले नेपाललाई क्षेत्रीय ऊर्जा केन्द्रका रुपमा स्थापित गर्ने स्पष्ट सम्भावना बोकेको छ । यद्यपि, विद्युत् खरिद सम्भ्रता समयमै सम्पन्न नहुनु, प्रसारण लाइन विस्तारमा देखिने ढिलाइ तथा अनुमति प्रक्रियामा रहेका जटिलताजस्ता चुनौतीका कारण आयोजना कार्यान्वयनमा अवरोध देखिँदै आएको छ । यी समस्याको समाधानका लागि सरकार, निजी क्षेत्र तथा अन्य सरोकारवालाबीच समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण अत्यावश्यक छ । लगानीमैत्री वातावरण निर्माण गर्नु हाम्रो साभग दायित्व हो । स्वदेशी मात्र होइन,

विदेशी लगानीकर्ताका लागि पनि नेपाल सुरक्षित, स्थिर र विश्वासिलो गन्तव्य हो भन्ने सन्देश प्रवाह गर्न सरकार दृढ प्रतिबद्ध छ । भ्रम महिला तथा सज्जनवृन्द, ऊर्जा विकासको इन्धन हो । ऊर्जामा आत्मनिर्भर राष्ट्रले मात्र आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माण गर्न सक्छ। इप्यानले विगत २६ वर्षमा पुन्याएको योगदानलाई अझ सुदृढ बनाउन हामी सबैको सामूहिक प्रतिबद्धता आवश्यक छ ।

नेपाललाई हरित ऊर्जा राष्ट्र बनाउने हाम्रो सपना केवल सम्भावना मात्र नभई अब वास्तविकतामा रूपान्तरण हुने चरणमा छ । निजी क्षेत्रको सक्रियता, सरकारी नीतिको स्पष्टता, जनसहभागिता तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्यको संयोजनले नेपाललाई ऊर्जा निर्यातकर्ता राष्ट्र बनाउनेछ भन्ने दृढ विश्वास व्यक्त गर्दछु । यस अवसरमा 'ऊर्जा समृद्धि स्मारिका' को अनावरण तथा निजी क्षेत्रद्वारा विद्युत् उत्पादनमा गरिएको लगानी समेटिएको प्रतिवेदन सार्वजनिक हुनु अत्यन्त सकारात्मक कदम हो । साथै, आजको समारोहमा सम्मानित हुनुभएका सम्पूर्ण व्यक्तित्वलाई हार्दिक बधाइ तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु । आजको दिनलाई केवल उत्सवका रुपमा होइन, भविष्यप्रतिको संकल्पका रुपमा उपयोग गर्न आवश्यक छ । इप्यानको २६औं वार्षिकोत्सवले हामी सबैलाई ऊर्जामा आत्मनिर्भरता, हरित विकास र राष्ट्रिय समृद्धिको दिशामा अघि बढ्न थप प्रेरणा प्रदान गरोस् । नेपालको ऊर्जा क्षेत्रलाई सबल बनाउने अभियानमा सरकार सधैँ तपाईंहरूसँग सहकार्य गर्न तत्पर रहनेछ । हामी सबै मिलेर नेपाललाई उज्यालो, हरित र समृद्ध राष्ट्र बनाऔं ।

■ अनिलकुमार सिन्हा

मन्त्री, ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ

इप्यानको २६औं वार्षिकोत्सव समारोहका सभाध्यक्षज्यू, कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि सम्माननीय उपराष्ट्रपतिज्यू, विविध चुनौतीका बीचमा अवसरहरुको खोजी गरेर जलविद्युत् उत्पादनको क्षेत्रलाई विकासको रुपमा गति दिनुहुने उपस्थित सबै महानुभावलगायत त्यसको लागि वातावरण बनाइदिने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायमा आबद्ध विज्ञहरु, अधिकृतज्यूहरु, पत्रकार साथीहरु। आउँदा आउँदै मैले देख्न र पढ्न पाएको पत्रिका तथा लेखहरुले ऊर्जा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको भूमिकाबारेमा मेरो केही ज्ञान आज मात्रै पनि बढाएको छ। यहाँहरु सबैलाई समष्टिगत रुपमै आफ्नो अभिवादन टर्क्याउन चाहन्छु।

सर्वप्रथम, नेपालमा ऊर्जा क्षेत्रमा विशिष्ट पहिचान बनाएको इप्यान २६औं वर्ष प्रवेशको अवसरमा यस संस्थाको स्थापनादेखि हालसम्म योगदान पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण ऊर्जा उद्यमीहरु तथा सरकारी सेवामा आबद्ध भई ऊर्जा क्षेत्रमा काम गर्नुहुने सबैलाई म धेरै-धेरै बधाइ र शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु। ऊर्जा क्षेत्रको विकासका लागि धेरै गर्नुपर्ने थियो, चुनौती धेरै थिए, अवसर तपाईंहरुले नै खोज्नुभयो र आज यहाँसम्म आइपुग्नुभएको छ। यो कठिन मार्गमा तपाईंहरुले ल्याउनुभएको

आजको यो स्थितिको लागि तपाईंहरुप्रति सम्पूर्ण राष्ट्रले नै आभार व्यक्त गर्नुपर्ने अवस्था छ। निजी क्षेत्रको भूमिकालाई अर्थतन्त्रको अग्रपंक्तिमा स्थापित गर्ने राज्यको उदारीकृत अर्थनीति, सार्वजनिक निजी र सामुदायिक साभेदारीको नीतिले नेपालको ऊर्जा क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल हुँदै आएका छन्। नेपालको जलविद्युत् क्षेत्रको विकासमा इप्यानले खेल्दै आएको भूमिका तथा ऊर्जा उत्पादनमा पुऱ्याएको योगदान अविस्मरणीय छ। सरकारले नेपालको ऊर्जा क्षेत्रको विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी तथा सार्वजनिक/निजी साभेदारीको सफल अभ्यासलाई अर्थतन्त्रका अन्य क्षेत्रमा सिकाइको रुपमा लिने अवसर पनि अवश्य सिर्जना भएको मैले महसुस गरेको छु।

नेपालको ऊर्जा उत्पादन ४ हजार मेगावाट पुग्दा निजी क्षेत्रबाट मात्रै करिब ३३ सय मेगावाटभन्दा बढी योगदान पुगेको पनि जानकारी पाएको छु। निजी क्षेत्रले ऊर्जा विकासमा ५ देखि १० मेगावाटका आयोजनाबाट लगानी गर्न सुरु गरेकोमा आज आएर क्रमशः अनुभव, क्षमता, विकास र लगानीका अवसरको विस्तारको परिणामस्वरुप यसै वर्ष मात्रै करिब १०० मेगावाटभन्दा माथिका ठूला आधा दर्जन

जलविद्युत् आयोजनाको वित्तीय व्यवस्थापन सम्पन्न भएको कुराको पनि मलाई जानकारी प्रदान गरिएको छ, जसमा ३४१ मेगावाटसम्मका आयोजना समावेश छन् । यसले निजी क्षेत्रको क्षमता कसरी बढिरहेको छ भन्ने कुरा अझ स्पष्ट पारेको छ ।

उदारीकरणको साथसाथमा विदेशी लगानीको आगमन पनि यहाँहरु सबैले देख्नुभएकै छ । जलविद्युत् क्षेत्रमा निजी क्षेत्रबाट भएको लगानीको योगदानले एउटा इको-साइकल जसरी देश विकासको काम गरिरहेको छ । जलविद्युत् आयोजनाहरुको निर्माण हुँदाको इको-साइकलले समाजमा पुऱ्याएको अनुकरणीय योगदानको कुरा गर्नुपर्दा त्यो भनेको शिक्षा, स्वास्थ्य र स्थानीय क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास हुनु भन्ने हो । एउटा जलविद्युत् आयोजना निर्माण हुँदा त्यसले गाउँघरमा बिजुली बत्ती बाल्ने कार्य मात्रै हुँदैन । एउटा आयोजना निर्माण हुँदा यो आयोजनाले समष्टिगत नेपाल र नेपाली जनताको विकास एवम् आर्थिक उन्नतिका निमित्त ढोका खोलिरहेको हुन्छ । यसका उदाहरण निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा आइसकेका हरेक जलविद्युत् आयोजना हुन् । त्यसकारण आज निजी क्षेत्रले ऊर्जा उत्पादनसँगै मुलुकको अर्थतन्त्रको विकास र विस्तारका अलावा बजारको विकास, विस्तार तथा व्यवसायीकरणमा पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । निजी क्षेत्रको भूमिकालाई उच्च सम्मान गर्दै ऊर्जा क्षेत्रको थप विकासका लागि मैले लगानीमैत्री वातावरण बनाउन सरकारले केही पहल गरिराखेको छ । यहाँहरुको अपेक्षाअनुसारको पहल हुन नसके पनि यस क्षेत्रलाई थप व्यावसायिकीकरण गर्ने, रोजगारी अवसर सिर्जना गर्ने तथा नीतिगत एवं कानुनी संस्थागत सुधारका लागि पनि उत्तिकै ध्यान दिँदै आएको अवस्था छ । नेपाल र भारत बीचको १० वर्षमा १० हजार मेगावाट बिजुली निर्यातको लागि दीर्घकालीन सम्झौता भएको र हालै बंगलादेशमा समेत विद्युत् निर्यात सुरु भएको भन्ने विषयले हामीलाई अझ उत्साहित बनाएको छ । आगामी १० वर्षभित्र २८ हजार ५ सय मेगावाट विद्युत् उत्पादनको ऊर्जा विकास मार्गचित्र र कार्ययोजना स्वीकृत भएको भन्ने पनि मैले जानकारी पाएको छु । मैले नेपालको जलस्रोतको प्रचुर सम्भावनाको स्रोत तथा तुलनात्मक लाभको सम्बन्धमा अझै अध्ययन गर्न बाँकी रहेजस्तो महसुस गरेको छु । जीवाश्म इन्धनको उपभोग न्यूनीकरण गरी जलवायु परिवर्तनका चुनौतीलाई सम्बोधन गर्नु अन्तर्राष्ट्रिय प्राथमिकताको विषय पनि बनेको छ । नेपालले सन् २०४५ सम्ममा शून्य कार्बन उत्सर्जनमा जाने प्रतिबद्धता जनाइसकेकाले जलविद्युत्लाई स्वच्छ ऊर्जाको रूपमा विकास र प्रवर्द्धन अब राज्यको प्राथमिकतामा रहन अत्यावश्यक छ । हामीले अब जलस्रोतका साथै सौर्य ऊर्जा तथा अन्य वैकल्पिक ऊर्जाको स्रोतको उपयोगलाई पनि प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने समय आएको मैले महसुस गरेको छु ।

जलविद्युत् उत्पादनमा देखिएको उत्साहजनक लगानी र विकासका सम्भावनाबीच घरेलु कृषि, व्यवसाय, उद्योग,

यातायात, निर्माण र खानीजस्ता क्षेत्रमा परम्परागत ऊर्जाको प्रयोगलाई क्रमशः स्वच्छ र नवीकरणीय विद्युतीय ऊर्जाले प्रतिस्थापन गर्ने गरी स्वच्छ ऊर्जा रूपान्तरण नीतिगत तथा कार्यक्रमगत प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने आवश्यक पनि मैले महसुस गरेको छु । सरकार, निजी क्षेत्र र नागरिक सबैको सहकार्यबाट ऊर्जा क्षेत्रको तुलनात्मक लाभलाई समृद्धिको आधारको रूपमा विकास गर्न सकिने अवसर हामीसामु छ । यस क्षेत्रका सबै पक्षरुलाई दीर्घकालीन सोचबमोजिम जिम्मेवारी वहन गर्दै नेपालको जल भण्डारको बहुआयामिक उपभोग, उपयोग तथा स्वच्छ ऊर्जा मार्फत समृद्धिका लागि एउटा कोसेढुंगा हासिल गर्न सक्ने सम्भावना प्रचुर मात्रामा देखिएकै छ । यहाँ केही विषय अघि पूर्ववक्ताहरुले पनि उठाउनुभएको थियो । मैले त्यसको सम्बन्धमा केही सम्बोधन गर्न आवश्यक देखेको हुनाले केही कुरा यहाँहरुसमक्ष राख्न चाहन्छु । कानुनका कुरा यहाँहरुले उठाउनुभएको छ । मन्त्रालय, मन्त्रालय धाउनुपर्ने आवश्यकताका कुरा उठाउनुभएको छ । यहाँहरुप्रति पनि मेरो एउटा गुनासो छ । इप्यानले २६ वर्षको यात्रा तय गरिसक्दा कानुनमा परिमार्जन गर्नुपर्ने कुरा आएको हुनाले विगतका दिनमा यहाँहरुबाट पहल अलिकति कम भयो कि जस्तो मलाई लागेको छ । आजभन्दा करिब १५ वर्ष पहिले कतिवटा कानुनहरुको आवश्यकता छ ? र कति वटा कानुनको अन्तरसम्बन्धको कारणले विकास निर्माणमा अप्ठ्यारो परेको छ भन्ने कुराको अध्ययन भएको थियो । आईएफसीले गराएको त्यो अध्ययन कति जनासँग छ, मलाई थाहा छैन । तर, त्यसमा ३१ वटा कानुनको अन्तरसम्बन्धलाई सरलीकरण गर्नुपर्ने भन्ने कुरा उठाइएको थियो । यहाँहरुले आज उठाउनुभएका वन तथा वातावरणका कुरालाई पनि सम्बोधन गर्न एकद्वार नीति लिनुपर्ने र समष्टिगत रूपमा यसलाई अगाडि बढाउनुपर्ने भन्ने कुरा त्यही बेलैमा पहिचान भए पनि समस्या आजको दिनसम्म ज्यूँका त्यूँ हुनुले ऐन, कानुन संशोधनका निमित्त हुनुपर्ने जति ठोस पहल यहाँहरुका तर्फबाट हुन सकेन कि भन्ने मलाई लागेको छ । यस्तै, जलविद्युत् आयोजनाको लिउ र तिर (टेक एन्ड पे) प्रावधानको विद्युत् खरिद सम्झौता (पीपीए) का कुरा पनि यहाँहरुले आज उठाउनुभएको छ । टेक एन्ड पे वा टेक अर पे (लिउ वा तिर) प्रावधानको पीपीएका कुराका सम्बन्धमा म अहिले बुझ्ने कोसिस गर्दै छु । यहाँहरुले जलविद्युत् उत्पादनमा लगानी गर्न सुरु गर्दाखेरिको अवस्थामा के सोचेर लगानी गर्नुभयो ? र सरकारले आफ्नो नीति परिवर्तन गर्दा त्यसको कस्तो प्रभाव पर्न जान्छ भन्ने कुराको सम्बन्धमा सोच्दै पर्ने हुन्छ । यो सम्बन्धमा मैले थप बोल्नुपर्ने अवस्था देखेको छैन ।

वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (ईआईए), प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन (आईईई) को सबै काम गर्नुपर्ने कुराका आधारमा पनि प्रश्न उठेका छन् । म नागरिक सरकारमा मन्त्री बनेर आइसकेपछि भर्खरै मात्र ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयको जिम्मेवारीमा आएको छु । तर, उद्योगीहरुले भोग्नुपरेका केही

समस्या देखेको थिएँ । म भूमिसुधार मन्त्रालयमा हुँदा निजी क्षेत्रलाई प्रसारण लाइनको निर्माणको जग्गा प्राप्त गर्दा तार मुनिको ढायाँ र बायाँपट्टिको जग्गा (राइट अफ वे) को निमित्त कित्ताकाट गर्दा परेका समस्या पहिचानको विषय पनि आएको थियो । त्यो समस्या समाधान गर्न भूमि नियमावलीमा संशोधन गरेर कित्ताकाटका धेरै लामो समयदेखि अड्किएर बसेका समस्या फुकाउन सरकार सफल भएको छ । यसले मलाई लाग्छ, धेरै हदसम्म यहाँहरूलाई जग्गाको सम्बन्धमा आइपरेका समस्यालाई सम्बोधन गरेको छ । तथापि, त्यसले पूर्ण समाधान भने अझै दिएको छैन । ऐनमा लेखिएको कुरा संशोधन नियमले गर्न सक्दैन, त्यो कारणले गर्दा ऐनको परिधिभित्र रहेर नियमावलीले कति हदसम्म सरलीकरण गर्न सक्छ भन्ने कुरालाई हामीले सहज गरेका छौँ । यस्तै, वन ऐनमा भएका समस्याका कुरा पनि आएका थिएँ । हामीले वनको कुरा आइसकेपछि पनि त्यस सम्बन्धमा लामो छलफल गरेका थियौँ । हामीले यो विषयमा भएको छलफलका सम्बन्धमा प्रधानमन्त्री सुशीला कार्कीलाई पनि ब्रिफिङ गऱ्यौँ । वन मन्त्रालयका कर्मचारीसँगको छलफलमा उहाँहरूले समस्या देखाउनुका साथै ती समस्यालाई कसरी सुल्झ्याउन सकिन्छ भन्ने सुझाव पनि दिनुभयो । वनका समस्यालाई कसरी सरलीकरण गर्नुपर्छ भन्ने कुराको सम्बन्धमा उहाँहरूको सकारात्मक धारणा आएको थियो । वनका कर्मचारीको सकारात्मक धारणाको कारणले वन नियमावलीमा पनि संशोधन गर्न हामी सक्षम भयौँ । यो काम गर्न हाम्रो वर्तमान सरकारको अवधि धेरै काम हुन्छ । तर, पनि निकै समय खर्चिएर हामीले यो काम गऱ्यौँ । मन्त्री परिषदमा उपसमिति हुन्छ । त्यो उपसमितिमा वनका अपठ्यारा कानुन संशोधनका निमित्त धेरै छलफल भएका थिएँ ।

विद्युत् उत्पादन, प्रसारण र वितरणमध्ये निजी क्षेत्रको लगानी उत्पादनमा मात्रै केन्द्रित भइरहेकोमा प्रसारण र वितरण क्षेत्रमा समेत ललवणताको सम्बन्धमा पनि यहाँहरूले प्रश्न उठाउनुभएको छ । अब उत्पादनसँगै प्रसारण र व्यापार क्षेत्रमा पनि निजी क्षेत्रलाई अनुमति दिन उदार नीति अपनाएर बाटो खुल्ला गर्नका निमित्त मलाई ब्रिफिङ पनि भएको छ । निजी क्षेत्र आफैँले विद्युत्को बजार पहिचान गर्न निमित्त तथा बजारसम्म पहुँच बनाउन सरलीकरण गर्नेतर्फ सरकारले प्रतिबद्धता जनाएको अवस्था छ । यस सम्बन्धमा विगतमा कार्यविधि बनाउँदाको अवस्था या मार्गदर्शन बनाउँदा अवस्थामा उदार नीति र कानुन बनाइएको हुन्छ । तर, त्यसपछि एकदम साँघुरो हुँदै हुँदै जाँदा नियमावली भन्ने जकडिएको बनाएका धेरै उदाहरण छन् । स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादक निजी क्षेत्रले आफ्नो लगानी भौतिक क्षेत्रमा मात्रै नभएर कागजी क्षेत्रमा अलिकति गर्नुपर्छ । त्यो भनेको यहाँहरूले अलि अलि लगानी अनुसन्धानमूलक काममा पनि गर्नुपर्छ । तपाईंहरूले कानुन व्यवसायीको, विज्ञहरूको, त्यसपछि लेखाविद्हरूको ऊर्जा

क्षेत्रबारेमा बुझाउनका लागि उनीहरूको क्षमता वृद्धि, सीप विकासको निमित्त निजी क्षेत्रले लगानी गर्न जरूरी छ । होइन भने, यो ऊर्जा क्षेत्रबारेमा नबुझेको व्यक्तिले कानुनी प्रक्रियाको काम गर्दा बाधा व्यवधान मात्रै खडा गर्ने गर्दछ । काममा ढिलाइ हुन्छ । त्यस्ता कुराले नै निजी क्षेत्रले लगानी गरेका आयोजनाको विकासको क्रमलाई पछाडि धकेलिरहेको हुन्छ । त्यसकारण, आयोजना निर्माण गर्दा त्यसको इकोसिस्टमको सुरुआत नै कानुनबाट हुने हुँदा त्यसतर्फ तपाईंहरूको ध्यानाकर्षण म गराउन चाहन्छु । अबको समय तपाईंहरूको हातमा पनि छ । त्यो भनेको निर्वाचनबाट अब तपाईंहरूले जो जनप्रतिनिधि पठाउनुहुन्छ, त्यो प्रतिनिधि विकासप्रेमी पठाइदिनुहोला । यो तपाईंहरूले गर्ने काम हो, सरकारले गर्न सक्दैन । त्यसका निमित्त सरकारले एउटा सकारात्मक वातावरण बनाइदिएको छ, चुनावको एउटा वातावरण बनेको छ । अब विकासलाई अवलम्बन गर्ने प्रकृतिका कानुन बनाउने र त्यसलाई कार्यान्वयन गर्न सक्ने जनप्रतिनिधि आउनुहुन्छ भने मलाई विश्वास छ ।

मैले कानुन मन्त्रीको हैसियतले राष्ट्रिय सभाका विभिन्न समितिमा बस्ने अवसर पाएको थिएँ। त्यहाँ ढफावार छलफल हुँदै जाने क्रममा धेरैपटक 'तोकिएबमोजिम हुनेछ', 'नियममा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ' जस्ता वाक्यांश लेखिने प्रचलन देखिन्थ्यो, तर नियम बनाउन मात्रै चार-पाँच वर्ष लाग्ने अवस्था हुन्थ्यो । यस्ता कार्यशैलीप्रति अहिले राष्ट्रिय सभा सदस्यहरूले मस्यौदाकारलाई कडाइका साथ सचेत गराउँदै, जे लेख्नुपर्ने हो सो स्पष्ट रूपमा ऐनमै लेख्नु, अस्पष्टता नराख्नु भन्ने माग गर्नुभएको छ । ढफावार छलफलका क्रममा विकसित हुँदै गइरहेका नयाँ अभ्यास देख्दा मलाई खुसी लागेको छ । कानुन निर्माणको प्रक्रिया अब केही व्यक्तिहरूको तालीमा सीमित नभई, नयाँ सोच र नयाँ विधिबाट अघि बढ्न थालेको छ । यदि यहाँ भएका विज्ञहरूले आगामी दिनमा पनि समितिमा संलग्न भई आफ्ना सुझाव राख्न सक्नुभयो भने अहिलेका कानुनी र प्रशासनिक अवरोधहरूबीच सन्तुलन ल्याउन सकिनेछ भन्ने आश्वासन दिन चाहन्छु । विगतका ३४ वर्षको कानुन व्यवसायमा जस्तै, साढे सात वर्ष न्यायाधीशका रूपमा काम गर्दा पनि विकाससम्बन्धी विषयमा मैले सधैं सकारात्मक धारणा राखेको थिएँ । आज म यो पदमा रहँदा पनि विकाससँग सम्बन्धित काममा त्यही प्रतिबद्धतासहित जुटिरहेको छु । आगामी दिनमा पनि तपाईंहरूसँगै समन्वय गरी अघि बढिरहनेछु । यही प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दै म यहाँहरूबाट बिदा लिन चाहन्छु ।

■ मोहनकुमार डाँगी

वरिष्ठ उपाध्यक्ष एवं संयोजक, इप्पान डे मूल समारोह समिति

सन् २०२५ मा राज्यको चौथो अंग पत्रकारितामार्फत ऊर्जामैत्री समाचार सम्प्रेषण गरी समाजलाई सुसूचित गरेबापत इप्पान जर्नल अवार्ड २०८२ बाट सम्मानित हुनुभएका सीमा तामाङ र मिलन विश्वकर्मालाई इप्पान परिवार र मेरो व्यक्तिगत तर्फबाट हार्दिक बधाइ तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु। नेपालको समृद्धिका प्रमुख आधार ऊर्जा, पर्यटन र कृषि हुन्। हाल नेपालमा कुल ऊर्जा उत्पादन ४ हजार मेगावाट पुगेको छ। विसं. २०५८ सालमा विद्युत् खरिद प्रक्रियाको ढोका खुल्ला भएपछि सुरु भएको निजी क्षेत्रको ३६ वर्षे यात्रामा निजी क्षेत्रले ३ हजार ३३५ मेगावाट ऊर्जा उत्पादन गर्न सफल भएको छ। नेपाललाई समृद्ध बनाउने हो भने ऊर्जा खपतलाई पहिलो प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ। यसका लागि डिजेल, पेट्रोल र एलपी ग्यासको आयात क्रमशः घटाउँदै लैजानु आवश्यक छ। पछिल्ला वर्षमा डिजेल र पेट्रोल आयात वार्षिक औषत १० प्रतिशतले घटिरहेको तथ्यांकले देखाएको छ, जुन अत्यन्तै सुखद पक्ष हो।

विगतमा, विसं. २०५४ सालमा राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा तयार गरिएको नवौं पञ्चवर्षीय योजनाले स्वदेशी निजी

क्षेत्रबाट १ देखि १० मेगावाट क्षमताका आयोजनामा मात्र लगानी जुट्न सक्ने परिकल्पना गरेको थियो। तर, आज कुल विद्युत् उत्पादनमा निजी क्षेत्रको योगदान ८३ प्रतिशत पुगेको छ। हाल निर्माणाधीन करिब ५,७०० मेगावाट क्षमताका आयोजनाहरुमा पनि निजी क्षेत्रको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ, जसअन्तर्गत ३४१ मेगावाट क्षमताको एउटै आयोजना समेत निर्माणाधीन छ। यसले नेपाली निजी ऊर्जा लगानीकर्ताको प्राविधिक तथा आर्थिक क्षमताको स्पष्ट आकलन गर्न सकिन्छ। राजनीतिक भाषणमा जसले जे गरे पनि नेपाललाई वास्तविक रूपमा लोडसेडिङमुक्त बनाउने काम निजी क्षेत्रले नै गरेको हो। तर, आज हामी एक गम्भीर मोडमा आइपुगेका छौं। हाल प्रत्येक वर्षायाममा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले विभिन्न कारण देखाउँदै विद्युत् खरिद नगर्दा अबैध रूपैयाँ बराबरको विद्युत् खेर गइरहेको छ, जसका कारण अधिकांश सूचीकृत कम्पनीहरु घाटामा छन्। निर्माणाधीन ५,७०० मेगावाट क्षमताका आयोजना आगामी २-४ वर्षभित्र सञ्चालनमा आउनेमा कुनै शंका छैन। अहिले नै उत्पादित विद्युत् खरिद गर्न नसकेको नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको अवस्था १-१० हजार मेगावाट उत्पादन हुँदा कस्तो होला

भन्ने गम्भीर प्रश्न खडा भएको छ । यस सम्भावित भयावह अवस्थाको समाधानका लागि बिना कुनै हिक्किचाहट कामबाट प्रमाणित भइसकेको निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापार गर्न तथा प्रसारण लाइन निर्माण गर्न तुरुन्तै अनुमति दिनु आवश्यक छ । तत्कालीन जलस्रोत मन्त्री स्वर्गीय शैलजा आचार्यज्यूले विसं. २०५८ सालमा पीपीएको मूल्य निर्धारण गरेर आज देश उज्यालो बनाउन महत्वपूर्ण योगदान दिनु भएको थियो । ऊर्जा उद्यमीहरूले उहाँलाई सधैं सम्मानका साथ स्मरण गरिरहेका छौं । विगत ७-८ वर्षदेखि निजी क्षेत्रले विद्युत् व्यापारको अनुमति पत्र माग गर्दै आएकोमा ऐनमा व्यवस्था नभएको जवाफ पाइँदै आएको थियो। तर हाल विद्युत् ऐन २०४९ अनुसार विद्युत् व्यापारको अनुमति पत्र दिन सकिने स्पष्ट अध्ययन प्रतिवेदन ऊर्जा मन्त्रालयमा तयार भइसकेको छ। अहिले नै निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापारको अनुमति पत्र प्रदान गरी दोस्रो शैलजा आचार्य बन्ने ऐतिहासिक अवसर वर्तमान माननीय ऊर्जामन्त्रीज्यूसमक्ष रहेको छ। यसले देशलाई समृद्धिको मार्गमा दृढतापूर्वक अघि बढाउनेछ । अहिलेका ऊर्जामन्त्रीलाई यो ऐतिहासिक अवसर प्राप्त भएको छ । सम्पूर्ण ऊर्जा उद्यमीहरूको तर्फबाट, सम्माननीय उपराष्ट्रपतिज्यूको गरिमामय उपस्थितिमा, मन्त्रिपरिषदबाट निजी क्षेत्रलाई विद्युत्

व्यापार तथा प्रसारण लाइन निर्माणको अनुमति पत्र जारी गरी देशको समृद्धि यात्रामा महत्वपूर्ण योगदान गरिदिन हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

हाम्रो निमन्त्रणांलाई स्वीकार गरी इप्पानको २६औं वार्षिकोत्सव समारोह २०८२ को उद्घाटन गर्दै ऊर्जा क्षेत्रका स्वदेशी लगानीकर्ताको मनोबल उच्च बनाइदिनु भएकामा सम्माननीय उपराष्ट्रपतिज्यूलाई इप्पान परिवार तथा उपस्थित सम्पूर्ण ऊर्जा उद्यमीका तर्फबाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै, विशिष्ट अतिथि माननीय ऊर्जामन्त्रीज्यू लगायत सम्बोधन गरिएका सम्पूर्ण महानुभावलाई उपस्थितिका लागि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

यो कार्यक्रमलाई भव्य रूपमा सफल बनाउन आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु हुने एमएडब्लु, जेसीबी, भोटेकोशी हाइड्रोपावर, सर्वोत्तम सिमेन्ट, स्वस्तिक रोलिड मिल, प्लोभेल इनर्जी, एशियन पेन्ट्स लगायत सम्पूर्ण दाताहरु, कार्यक्रम सफल पार्न निरन्तर खटिनु भएका कार्यसमितिका साथीहरु, इप्पानको २६औं वार्षिकोत्सव समारोह समितिका सदस्यहरु, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत भीम गौतमजीज्यू तथा सचिवालयका सम्पूर्ण कर्मचारीलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

■ वीरेन्द्रराज पाण्डे

अध्यक्ष, नेपाल उद्योग परिसंघ (सीएनआई)

इप्यानका अध्यक्षज्यू, प्रमुख अतिथि सम्माननीय उपराष्ट्रपति ज्यू, माननीय मन्त्रीज्यू, श्रीमान् सचिवज्यूहरु, नेपाल चेम्बर अफ कमर्सका वरिष्ठ उपाध्यक्ष, मञ्चमा आसिन विशिष्ट व्यक्तित्वहरु, इप्यानका सदस्य साथीहरु, पत्रकार मित्रहरु तथा यहाँ उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावहरुमा मेरो हार्दिक नमस्कार । सर्वप्रथम, ऊर्जा उत्पादनकर्ताको छाता संस्था, स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकहरुको संस्था। नेपाल (इप्यान) र यसका पदाधिकारी र सदस्यहरुलाई २६औं वार्षिकोत्सवको सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दछु । निजी क्षेत्रबाट ऊर्जा विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान गर्दै आएको यस संस्थाको भूमिका नेपालका लागि नै अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ । आगामी दिनमा पनि ऊर्जा क्षेत्रको दिगो विकासका लागि यहाँहरुले अझ प्रभावकारी ढंगले योगदान गर्नुहुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वासका साथ शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

इप्यानका अध्यक्ष गणेश कार्कीले धेरै महत्त्वपूर्ण विषय यसअघि नै आफ्नो सम्बोधनमा राखिसक्नुभएको छ । उहाँका अभिव्यक्तिमा ऐक्यबद्धता जनाउँदै, म केही थप विषय

यहाँ प्रस्तुत गर्न चाहन्छु । नेपालको जलविद्युत् उत्पादन अहिलेको माग र आपूर्तिको अनुपातमा उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भइरहेको छ । तर, मागभन्दा बढी उत्पादन हुने विद्युत् खपतका वैकल्पिक मार्गबारे हामीले पर्याप्त ध्यान दिन सकेका छैनौं जस्तो देखिन्छ । खपत हुन नसकेको विद्युत् भारत र बंगलादेशमा निर्यात गर्नु एउटा राम्रो विकल्प हो । तर, विद्युत्को आन्तरिक खपत वृद्धिको नीति अख्तियार गर्न पनि उत्तिकै आवश्यक छ । विद्युतीय पूर्वाधारको विकासमा ध्यान दिन सक्ने हो भने आन्तरिक बजारमा विद्युत् खपत हवातै बढाउन सकिन्छ । त्यसकारण, सरकारले विद्युत् उत्पादन बढाउने र आन्तरिक खपत विस्तार गर्नतर्फ समान रूपमा ध्यान दिन आवश्यक छ । विद्युत्को आन्तरिक बजार सुदृढ भएपछि मात्रै निर्यात अझ दिगो र प्रभावकारी हुन्छ । उत्पादन गरिएको विद्युत्को बजार सुनिश्चित गर्नु ऊर्जा क्षेत्रको दीर्घकालीन स्थायित्व र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको बहुआयामिक विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

उद्योगहरु थोक परिमाणमा विद्युत् खपत गर्ने प्रमुख उपभोक्ता

हुन् । हाम्रो देशको कुल गार्हस्थ उत्पादन (जीडीपी) मा औद्योगिक क्षेत्रको योगदान सन् १९९६ मा ९ प्रतिशत थियो । तर, अहिले त्यो खुम्चिएर आज ५ प्रतिशतभन्दा तल झरिसकेको अवस्था छ । यसका बाबजुद उद्योगहरु देशको कुल विद्युत् खपत जडित क्षमताको करिब ३५ प्रतिशत छ । उद्योगहरुले खपत गर्ने विद्युत् परिमाणको तथ्य पनि आन्तरिक खपतमा त्यति नै महत्त्वपूर्ण छ । अहिले अधिक विद्युत् खपत हुने बिहान र साँझको समय (पिक आवर) को माग २२०० मेगावाट हाराहारी रहेको छ र त्यसको ठूलो हिस्सा उद्योगले उपभोग गरिरहेको हुँदा यस क्षेत्रमा विद्युत् खपत विस्तार गर्नु आर्थिक वृद्धिका लागि आवश्यक रहेको स्पष्ट छ । विद्युतीय पूर्वाधारको क्षमता विस्तार गरी प्रसारण तथा वितरण प्रणालीको गुणस्तर सुधार गर्ने हो भने औद्योगिक खपत अझै बढाउन सकिन्छ ।

यस्तै, ऊर्जा क्षेत्र विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न तथा व्यापार घाटा न्यूनीकरणमा ठूलो सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । निजी क्षेत्रले जोखिम मोलेर जलविद्युत् क्षेत्रमा गरेको लगानी र उद्यमशीलता प्रशंसनीय छ । सरकारले सन् २०३५ सम्म २८ हजार ५०० मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्ने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखेको छ, जसका लागि विशाल लगानी आवश्यक पर्छ ।

यो लक्ष्य भेटाउन स्वदेशी पुँजी मात्र पर्याप्त नहुने भएकाले सार्वजनिक/निजी साझेदारी (पीपीपी) मार्फत विदेशी लगानी आकर्षित गर्नु अनिवार्य देखिन्छ ।

यसैगरी विद्युत् व्यापारमा 'बिलिङ चार्ज' को व्यवस्थासहित निजी क्षेत्रलाई प्रवेश खुला गर्नुपर्ने माग नेपाल उद्योग परिसंघले लामो समयदेखि प्रस्तुत गर्दै आएको थियो । हालै विद्युत् नियमन आयोगले निजी क्षेत्रलाई प्रसारण तथा वितरणमा खुला पहुँच निर्देशिका जारी गरी यस विषयको महत्त्वपूर्ण सम्बोधन गरेको छ, जसका लागि म आयोगलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अब आयोगले भारतलगायत समान ऊर्जा संरचना भएका देशहरुको अभ्यास अध्ययन गरी बिलिङ चार्जलाई वैज्ञानिक, व्यावहारिक र सुलभ बनाउँदै लैजान आवश्यक छ, ताकि निजी क्षेत्रले आन्तरिक तथा सीमापार विद्युत् व्यापार सहजतापूर्वक गर्न सकोस् । यसले ऊर्जा उत्पादकलाई आफ्नै आन्तरिक तथा सीमापार बजार खोज्न सक्ने वातावरण प्रदान गर्नेछ र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई एकमात्र खरिदकर्ता बन्नपर्ने अवस्थाबाट क्रमशः मुक्त गराउनेछ । अन्त्यमा, पुनः एक पटक इप्पानलाई २६औँ वार्षिकोत्सव सफलताका लागि हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दै आफ्नो मन्तव्य यही अन्त्य गर्दछु ।

■ दीपक महोत्रा

कार्यवाहक अध्यक्ष, नेपाल चेम्बर अफ कमर्स

ऊर्जा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रले भोग्दै आएका समस्या धेरै स्पष्ट भइसकेका छन् । इप्पान अध्यक्षले अघि नै ऊर्जा क्षेत्रका अधिकांश समस्या स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गरिसक्नुभएको छ । साथै, डकुमेन्टीमाफर्त तथ्यपरक विवरण पनि प्रस्तुत भइसकेको हुनाले त्यस विषयमा पनि थप केही भन्न आवश्यक ठान्दैन । तर, एउटा सन्दर्भ अवश्य उल्लेख गर्न चाहन्छु । डकुमेन्टीमा देखाइएअनुसार सन् १९९१ तिर (तत्कालीन चन, शमशेरको पालामा) फर्पिङमा ५०० किलोवाट क्षमताको जलविद्युत् आयोजना स्थापना भएको थियो, जुन करिब १९४ वर्षअघि हो । त्यो आयोजना दक्षिण एसियाकै पुराना जलविद्युत् आयोजनामध्ये एक हो भन्ने तथ्य हामी सबैका लागि गौरवको विषय हो । आज एक उद्यमीले अध्ययन अनुमतिपत्र लिएर जलविद्युत् आयोजना निर्माण गरी बत्ती बाल्नेसम्मको चरणसम्म पुग्दा झन्डै १०-१२ वर्ष लाग्ने अवस्था छ । यसको प्रमुख कारण लगानीकर्ताले करिब १६ वटा मन्त्रालय धाउनुपर्ने बाध्यता हो । त्यसमाथि पनि विभिन्न तहमा फाइल अडकिने, अनुमति नपाउने

वा प्रक्रिया लम्बिने समस्या हामीले भोगिरहेका छौं । मेरो भनाइ के भने यदि अध्ययन अनुमतिपत्र प्रदान गर्नुअघि नै सरकारले वा सम्बन्धित मन्त्रालयले सम्पूर्ण पक्षको स्पष्ट मूल्यांकन गरी निर्णय गर्ने हो भनेजस्तै आयोजना राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रमा पर्छ कि पर्दैन, रूख कटान आवश्यक पर्छ कि पर्दैन? यस्ता अवरोध पछि गएर भोग्नुपर्दैन । यिनै अवरोधका कारण परियोजना ढिला हुने र लागत अत्यधिक बढ्ने अवस्था सिर्जना भइरहेको छ । आजको नेपालको सन्दर्भमा हामी कृषिको कुरा गर्छौं, पर्यटनको कुरा गर्छौं र जलविद्युत्को कुरा गर्छौं । तर, अहिले प्रमाणित भइसकेको तथ्य के हो भने, जलविद्युत् क्षेत्र नै नेपालको सबैभन्दा उत्कृष्ट र सम्भावनायुक्त क्षेत्र बनेको छ ।

आज बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु लगानीका उपयुक्त क्षेत्र खोजिरहेको अवस्थामा, अधिकांश लगानी जलविद्युत् क्षेत्रमा केन्द्रित भएको देखिन्छ । त्यसैले सरकारले विशेषगरी ऊर्जा मन्त्रालयले यस क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी जलविद्युत्

वद्युत् आयोजनालाई छिटो अघि बढाउन सहजीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । १६ वटा मन्त्रालय धाउनुपर्ने वर्तमान प्रणालीको सट्टा एकद्वार प्रणाली चाँडोभन्दा चाँडो लागू गरेर लगानीकर्तालाई राहत दिनु आजको आवश्यकता हो । म अर्को महत्त्वपूर्ण विषय पनि यहाँ उल्लेख गर्न चाहन्छु । वर्तमान सरकार विभिन्न चुनौतीका बाबजुद पनि मुख्यतः निर्वाचनलाई केन्द्रमा राखेर अघि बढिरहेको छ । यस्तो अवस्थामा हामी उद्योगी-व्यवसायीको पनि साभग दायित्व के भने फागुन २१ गते हुने निर्वाचनलाई सफल बनाउन यो सरकारलाई साथ दिनुपर्छ । किनभने, निर्वाचन नभएसम्म अन्धकारको अवस्था अन्त्य हुँदैन । त्यसैले चुनावसम्म हामी सरकारलाई सहयोग गरौं र चुनावपछि आउने सरकारले यी दीर्घकालीन समस्याको समाधान कसरी गर्छ भन्ने विषयमा हामी दृढताका साथ अघि बढौं ।

म फेरि पनि दोहोर्‍याएर भन्न चाहन्छु, देशको लगानीको पहिलो प्राथमिकताको क्षेत्रमा जलविद्युत् बन्नुपर्छ । अब आउने नयाँ सरकारले यस क्षेत्रका समस्या समाधान गर्‍यो र

हामी सम्पूर्ण उद्योगी-व्यवसायीहरु एकजुट भएर अघि बढ्यौं भने समाधान असम्भव छैन । हामी कोही उत्तर फर्किएका छौं, कोही दक्षिण फर्किएका छौं, तर अन्ततः हामी सबै एक हौं । आज करिब एक करोडभन्दा बढी जनसंख्याले प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रुपमा यस क्षेत्रमा लगानी गरिसकेको अवस्था छ । त्यसकारण पनि सरकारको प्राथमिकतामा जलविद्युत् क्षेत्र पर्नुपर्छ ।

आजको २६औं इप्पान दिवस सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दै म पुनः एकपटक ऊर्जामन्त्रीज्यूसमक्ष देशको समग्र आर्थिक समृद्धिका लागि जलविद्युत्लाई पहिलो प्राथमिकतामा राख्नुहुन अनुरोध गर्न चाहन्छु । छोटो समयमै भए पनि केही उदाहरणीय काम गरेर सरकार अघि बढ्नेछ भन्ने विश्वास मैले लिएको छु । नेपाल चेम्बर अफ कमर्सको तप(स्वाट पनि कुनै समस्यामा हातेमालो गरेर सहकार्य गर्न हामी सधैं तयार छौं ।

ऊर्जा समृद्धि र विद्युत्मा लगानी प्रतिवेदन सार्वजनिक

उपराष्ट्रपति यादवले 'ऊर्जा समृद्धि' स्मारिका र विद्युत्मा निजी क्षेत्रको लगानीबारेको प्रतिवेदन बिमोचन गर्नुभएको थियो । ऊर्जा समृद्धिमा ४६ नेपाली र १२ अंग्रेजी भाषाका लेखसहित ५८ लेखरचना छन् । जसमा वर्तमान र पूर्व ऊर्जा मन्त्री, अर्थ मन्त्री, विद्युत् नियमन आयोगका वर्तमान तथा पूर्व अध्यक्ष, नेपाल सरकारका वर्तमान र पूर्वसचिवहरु, विद्युत् विकास विभागका वर्तमान नेपाल विद्युत् प्राधिकरणका वर्तमान र पूर्व कार्यकारी निर्देशकहरु, विद्युत्को क्षेत्रका विज्ञ/विशेषज्ञ, निजी क्षेत्रका अनुभवी विकासकर्ता, लगानीकर्तालगायतको लेख समेटिएको छ । लेखमा विशेषगरी नेपालको ऊर्जा विकाससँग सम्बन्धित सम्पूर्ण र सहायक विषयवस्तुहरुबारे प्राज्ञिकदेखि खारिएका अनुभवहरु समेटिएको छ ।

यसैगरी इप्पान डेको अवसरमा 'ऊर्जा समृद्धि' र ऊर्जा क्षेत्रमा भएको लगानी विषयमा गरिएको अध्ययन प्रतिवेदन, कुतगमथ यल क्षलखभक्तभलत या ज्थमचयउयधभच वभअतयच'

सार्वजनिक गरिएको थियो ।

इप्पान र बीएफआइएस न्यूजको सहकार्यमा सम्पन्न अध्ययनमा नेपालको ऊर्जा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको १३ खर्ब १० अर्ब लगानी भएको पाइएको छ । त्यस्तै, सरकारी क्षेत्रको एक खर्ब एक अर्ब भन्दा माथि लगानी भएको पाइएको छ। निजी क्षेत्रले प्रवर्द्धन गरेका सञ्चालनमा रहेका र निर्माणाधीन आयोजनामा बैकिङ क्षेत्रको कुल लगानी ८ खर्ब ७० अर्ब रहेको छ भने निजी क्षेत्रको सेयर लगानी ४ खर्ब ३ अर्ब रुपैयाँ रहेको छ।

जलविद्युत् कम्पनीहरुले निष्काशन गरेको आईपीओ एक करोड ६३ लाख जनाले प्राप्त गरेका छन् । यहि अवधिमा गरिएको अनुसन्धानबाट दोस्रो बजारमा एक करोड ८ लाख सेयरधनी रहेको पाइएको छ । जलविद्युत् कम्पनीले सर्वसाधारण लगानीकर्तामा आईपीओ जारी गरेर ४१ अर्ब ६५ करोड रुपैयाँ संकलन गरेका छन्।

वृत्तचित्र प्रस्तुत

निजी क्षेत्रले नेपालको ऊर्जा उत्पादन तथा सामाजिक र आर्थिक क्षेत्रमा पुर्याएको योगदान समेटिएको 'ऊर्जा विकासमार्फत समृद्धि वृत्तचित्र (डकुमेन्ट्री) प्रस्तुत गरिएको थियो । यसमा नेपालमा ऊर्जा विकासको इतिहास र विकासक्रम, ऊर्जा निजी क्षेत्रको प्रवेश, विकासक्रम र सफलता, ऊर्जाको कारणले मुलुकदेखि स्थानीयस्तरसम्म भएको आर्थिक र सामाजिक विकास उल्लेख छ ।

इप्पान जर्नी अवार्ड प्रदान

इप्पानले यस वर्षदेखि 'इप्पान जर्नल अवार्ड' को सुरुआत गरेको छ । प्रत्येक वर्ष वितरण गर्ने गरी सुरु गरिएको यस इप्पान जर्नल अवाड नयाँ पत्रिकाका पत्रकार मिलन विश्वकर्मा र कान्तिपुर दैनिककी पत्रकार सीमा तामाङले प्राप्त गरेका छन् । इप्पानले एक वर्षभरि ऊर्जा क्षेत्रबारे प्रकाशित सामाग्री आवेदनमार्फत मागेर जुरीमार्फत अवार्ड छनोट गरेको थियो । छनोटका लागि इप्पानका पूर्वअध्यक्ष डा. सुवर्णदास श्रेष्ठको संयोजकत्वमा अभियान आर्थिक दैनिकका प्रधानसम्पादक मदन लम्साल र कारोबार आर्थिक दैनिकका प्रधानसम्पादक बालकृष्ण झवाली रहेको सदस्य गठन गरेको थियो ।

पहिलो प्राविधिक सत्र

“ऊर्जा आयोजनाहरूमा वन क्षेत्रका अवरोधकहरू र त्यसको प्रभाव”
(Forest Bottlenecks in energy projects and their effects)

सत्र सभापति:

डा. गोविन्दप्रसाद शर्मा, सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रस्तोता:

भरत पराजुली, जलविद्युत् उद्यमी तथा इप्पान कार्यसमिति सदस्य

प्यानलिस्ट

१. मनदेवी श्रेष्ठ, महानिर्देशक, विद्युत् विकास विभाग
२. अर्जुन भण्डारी, सह-सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग
३. ढीपक झवाली, सह-सचिव, वातावरण र जैविक विविधता महाशाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
४. अरुण सुवेदी, ऊर्जा विज्ञ

सहजकर्ता

भीम गौतम

प्रमुख कार्यकारी अधिकृत
इप्पान

प्रस्तोता

भरत पराजुली,
जलविद्युत् उद्यमी तथा इप्पान कार्यसमिति सदस्य

विषय: ऊर्जाका आयोजनामा वन क्षेत्रमा हुने अवरोध र त्यसको प्रभाव

मेरो प्रस्तुतीकरणको विषय 'राष्ट्रिय वन तथा संरक्षण क्षेत्र भित्र पूर्वाधार निर्माणका सन्दर्भमा विद्यमान कानुनी प्रावधान' रहेको छ । हामीले संरक्षित क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वन मन्त्रालय, वन र संरक्षण क्षेत्रमा आकर्षण हुने प्रचलित ऐन छन् । यी ऐनमा वन ऐन २०७६, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ र वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र यससँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित नियमावलीहरु, जस्तै चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०३०, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली २०३०, वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली २०८९, हिमाली राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०३६, खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०४४, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली २०५२, वर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०५३, संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली २०५३, संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली २०५७, कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली २०६४, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०७९, शिवपुरी-नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली २०७६ र संकटापन्न वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली २०७९ रहेका छन् । यससँग सम्बन्धित कार्यविधि संरक्षित क्षेत्र भित्र भौतिक पूर्वाधार निर्माण एवं सञ्चालनसम्बन्धी संशोधित कार्यनीति २०६५ (२०७८ मा संशोधन भएको), वन्यजन्तु-पूर्वाधार निर्देशिका निर्माण सिका २०७८ र संरक्षित क्षेत्रमा पूर्वाधार निर्माणका लागि जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यविधि २०८० रहेका छन् । यस कार्यविधि सर्वोच्च अदालतको निर्देशनात्मक आदेशअनुसार नेपाल सरकारले जारी गरेको हो । वन ऐन २०७६ अनुसार, 'राष्ट्रिय वन' भन्नाले सरकारले व्यवस्थापन गरेको वनलाई जनाउँछ । यसमा वन संरक्षण क्षेत्र, सामुदायिक वन, साभेदारी

वन, धार्मिक वन, कबुलियत वन, प्रदेश वनभित्रको राष्ट्रिय वन वा अन्तर-प्रादेशिक वन समावेश हुन्छ ।

त्यसैगरी, वन भन्नाले पूर्ण वा आंशिक रूपमा रूख वा बुट्यानले ढाकिएको क्षेत्र बुझिन्छ । यस अर्थमा, निकुञ्ज, आरक्षण, संरक्षण क्षेत्र आदि सबै राष्ट्रिय वनका अभिन्न अंग हुन् । यसरी राष्ट्रिय वन अब राष्ट्रिय भू-स्वामित्वको अन्तर्गत पर्दछ । वन क्षेत्रमा आयोजना निर्माण वा भौतिक संरचना निर्माण गर्दा लागू हुने प्रावधानहरु यस ऐनको परिच्छेद दुईमा उल्लेख गरिएको छ । राष्ट्रिय वनको भू-स्वामित्व नेपाल सरकारमा रहनेछ र नेपाल सरकारको मन्त्रिपरिषदको निर्णयबिना राष्ट्रिय वनको भू-क्षेत्रको उपयोग परिवर्तन गर्न, भोगाधिकार उपलब्ध गराउन, धितो, बन्दकी, सट्टा, पट्टा वा अन्य किसिमका हक हस्तान्तरण गर्न सकिँदैन । वन क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गरिने छैन र रूख रोपिएको वा वन क्षेत्रको कुनै भाग अन्य प्रयोजनमा प्रयोग गरिने छैन भन्ने छ । तथापि, पूर्वाधार विकासका लागि नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम राष्ट्रिय वन प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी, अन्य कुनै प्रावधान भए पनि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, लगानी बोर्डबाट स्वीकृत आयोजना वा राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरु संचालन गर्न वन क्षेत्र प्रयोग गर्न सकिन्छ र यसरी वन क्षेत्र प्रयोग गर्दा वातावरणीय परीक्षणबाट महत्त्वपूर्ण प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएको हुनुपर्छ । राष्ट्रिय जन आयोगको निर्णय अनुसार सबै जलविद्युत् आयोजना, प्रसारण लाइन आदि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना हुन् । औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६ को दफा १९ अनुसार ऊर्जामूलक उद्योगहरु पनि स्वतः राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाभित्र पर्छन् । नेपाल सरकारले राजपत्रमार्फत सूचना प्रकाशित गरी उर्जा

मन्त्रालयको प्रस्तावअनुसार उर्जामूलक उद्योगलाई पनि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना घोषणा गर्न सक्छ ।

आयोजनाको लागि उपलब्ध गराइने वन क्षेत्रमा कम्तिमा त्यति नै क्षेत्र रूख रोप्न प्रयोग गर्न मिल्ने हुनुपर्छ र सम्भव भएमा नजिकैको राष्ट्रिय वन क्षेत्रसँग सिमाना जोडिएको, समान भौगोलिक परिस्थितिमा पर्ने भूभाग उपलब्ध गराइनेछ। यसरी पूर्वाधार निर्माण गर्दा वन क्षेत्र घट्दैन, बरु यसको संरक्षण र वृद्धि हुने व्यवस्था छ। खनिज कार्यका लागि पनि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था प्रचलित कानून अनुसार छ । वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु अनिवार्य छ र प्रतिवेदनको स्वीकृतिसम्बन्धी क्षेत्राधिकार ढफा ३ र ढफा ५ मा उल्लेख गरिएको छ । पूर्वाधार आयोजना निर्माणको स्वीकृति प्रक्रियाहरु ढफा ७ मा, आयोजना व्यवस्थापन ढफा १० मा, र पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन ढफा ११ मा स्पष्ट गरिएको छ । यसरी, वन ऐनले पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक जग्गा उपलब्ध गराउन कुनै बाधा नपुग्ने व्यवस्था स्पष्ट पारेको छ, जसले वातावरणीय सुरक्षा र राष्ट्रिय वन क्षेत्रको संरक्षण ढुवै सुनिश्चित गर्छ । वन ऐनले पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक जग्गा उपलब्ध गराउन कुनै बाधा नपुग्ने व्यवस्था स्पष्ट पारेको छ, जसले वातावरणीय सुरक्षा र राष्ट्रिय वन क्षेत्रको संरक्षण ढुवै सुनिश्चित गर्छ । ढफा ११ को पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको विषयलाई वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ मा पनि व्यवस्था गरिएको छ । नियमावलीको ढफा ११ को उपढफा ६ अनुसार, वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन स्वीकृत भइसकेको आयोजनामा यदि केही भौतिक पूर्वाधारको डिजाइन, स्वरूप, वा संरचनामा परिवर्तन गर्नुपर्ने भएता पनि पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अनिवार्य छैन, जबसम्म आयोजनाको क्षमता घट्दैन वा रूख कटानको संख्यामा थपघट गर्नुपर्ने अवस्था आउँदैन। तर, आवश्यक परेमा सम्बन्धित निकायले वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनमा रहेको वातावरण व्यवस्थापन योजना परिमार्जन गर्न स्वीकृति दिन सक्ने व्यवस्था पनि छ । यसलाई सहजीकरणका रूपमा राखिएको छ, तर व्यावहारिक रूपमा हालसम्म पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएको छैन । सामान्य अवस्थामा, स्वीकृत वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनमा उल्लेखित वातावरणीय योजना मात्र संशोधन गर्दा पर्याप्त हुने देखिन्छ। यसरी सहजीकरणको व्यवस्थालाई हामीले व्यवहारमा लागू गर्ने तरिका खोज्न आवश्यक छ । त्यसपछि, अर्को सम्बन्धित ऐन भनेको राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन हो । मुलुकको निकुञ्ज, आरक्षण र संरक्षण क्षेत्र यस ऐन अन्तर्गत पर्दछ । वन ऐनले पूर्वाधार निर्माणका लागि मार्ग प्रशस्त गरिसकेको भए पनि, निकुञ्ज ऐनले पनि

यस सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्षण वा संरक्षण क्षेत्र घोषणा गर्न सक्छ । एक पटक घोषणा भइसकेको क्षेत्रको परित्याग, स्वामित्व हस्तान्तरण वा सिमाना हेरफेर पनि नेपाल सरकारले राजपत्र मार्फत गर्न सक्ने प्रावधान यस ऐनमा छ । यसले संकेत गर्छ कि मुलुकको आवश्यकता अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्षण वा संरक्षण क्षेत्रको सिमाना परिवर्तन, नयाँ घोषणा वा पुरानो खारेज गर्ने अधिकार देशको कार्यकारी निकायमा छ । यसरी, निकुञ्ज वा आरक्षण स्थायी र अपरिवर्तनीय होइनन्; आवश्यकता र औचित्यका आधारमा समय अनुसार संशोधन गर्न सकिने प्रकृति छ । उदाहरणस्वरूप, हालै छायाँनाथ राष्ट्रिय निकुञ्जको आवश्यकता महसुस भएपछि नेपाल सरकारले उक्त क्षेत्र घोषणा गरेको छ। यसले देखाउँछ कि मुलुकको समृद्धि र आवश्यकता अनुसार ढोका सदैव खुला राख्न सकिन्छ । ढफा ३ को उपढफा २ अनुसार मध्यवर्ती क्षेत्र परित्याग वा सिमाना हेरफेर गर्न सकिन्छ, र उपढफा ३ (ख) अनुसार मध्यवर्ती क्षेत्रको व्यवस्थापन र संरक्षणसम्बन्धी व्यवस्था पनि रहेको छ । यस ऐन अन्तर्गत, वातावरणलाई प्रतिकूल असर नपुग्ने र वन्यजन्तुलाई हानि नहुने गरी, मध्यवर्ती क्षेत्रमा उद्योग, व्यवसाय, होटल, सार्वजनिक यातायात वा अन्य सेवा सुविधा सञ्चालन गर्न सकिने स्पष्ट प्रावधान रहेको छ । तर, यी ऐनहरुमा स्पष्ट प्रावधान हुँदाहुँदै पनि, हाल ३७ हजार मेगावाटका आयोजनाहरुको निर्माण अगाडि बढाउन चुनौतीहरु देखा परेका छन् । यस अर्थमा, वन र निकुञ्जसम्बन्धी निर्णयहरु गर्दा संवेदनशील दृष्टिकोण अपनाउँदै मुलुकको हितमा सकारात्मक र व्यावहारिक उपायहरु लागू गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसले पूर्वाधार निर्माण र वन तथा निकुञ्जको संरक्षणबीच सन्तुलन कायम राख्न सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

यस्तै, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा आरक्षण सम्बन्धी ऐन, २०२९ को ढफा ५ अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्षण भित्र निषेधित कार्यहरु स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ। यसमा भनिएको छ कि अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट लिखित अनुमति नलिए कुनै पनि व्यक्तिले ती क्षेत्रभित्र निर्दिष्ट कार्यहरु गर्न पाउने छैनन्। यसको सन्दर्भमा, लिखित अनुमति लिएर गर्ने कार्यहरु मात्रै वैध मानिने छन् र हामीले अहिलेसम्म पनि अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट लिखित अनुमति लिएर ती कार्यहरु संचालन गर्दै आएका छौं। यसलाई अझ सहज बनाउनुपर्ने हाम्रो माग हो।

त्यसैगरी, ऐनको ढफा ६ मा भनिएको छ कि राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्षण वा संरक्षण क्षेत्रमा राष्ट्रको सर्वोपरि हितका लागि

नेपाल सरकारले स्वयं वा तोकिएअनुसारको कार्यविधि अपनाएर होटल, लज, सार्वजनिक यातायात वा अन्य सेवा सुविधा व्यवस्था गर्न सक्छ। यसबाट कुनै द्विविधा देखिन्न, किनभने राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्षणको आम्दानीबाट सुरक्षा र प्रशासन खर्च जुटाउन सक्षम हुनु नै यसको सर्वोपरि हित हो। संरक्षण क्षेत्रको वार्षिक खर्च भन्दा आठ अर्ब रुपैयाँ पुग्छ भने हामीले त्यहाँबाट प्राप्त आम्दानी ८५ करोड रुपैयाँ मात्र छ। यसर्थ, विदेशी अनुदान वा ऋणमा निर्भर रहनु उपयुक्त छैन, र सहकारी दाताले सहयोग रोकेको दिन यी क्षेत्रहरुको व्यवस्थापन जोखिममा पर्न सक्छ। त्यसैले, दफा ६ को उद्देश्य संरक्षण क्षेत्रलाई आत्मनिर्भर बनाउँदै आफ्नो आम्दानीबाट व्यवस्थापन गर्ने क्षमता सुनिश्चित गर्नु हो। त्यसैगरी, ऐनले होटल, लज, यातायात, मोटरबाटो वा अन्य पूर्वाधारका आयोजना सञ्चालनका लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ। 'सार्वजनिक यातायात' भन्ने शब्दले केवल मोटरबाटो निर्माण होइन, मान्छे र सेवाको सहज आवागमन सुनिश्चित गर्ने अर्थमा प्रयोग गरिएको छ। ऐन प्रगतिशील भए पनि यसलाई सकारात्मक दृष्टिकोणले बुझाउन आवश्यक छ। दफा ३३ अनुसार सरकारले ऐनको उद्देश्य पूरा गर्न नियमावली बनाउने अधिकार पनि राख्दछ। त्यसैले, देशको आवश्यकता र अर्थतन्त्र सुधार गर्न जलविद्युत् लगायतका पूर्वाधार विकास कार्यलाई वातावरण मैत्री र सहज बनाउन नियमावली संशोधन आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा भन्नुपर्दा मौजुदा ऐनले वन तथा संरक्षण क्षेत्रमा वातावरणमैत्री पूर्वाधारका आयोजना सञ्चालनको मार्ग प्रशस्त गरेको छ। यसलाई नकारात्मक दृष्टिले व्याख्या गर्नु उपयुक्त छैन। नियमावलीमार्फत स्ववेकीय आधारमा अधिकारको रुपान्तरण आवश्यक छ। यसले राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई मजबुत बनाउने, स्वदेशमै रोजगारी सिर्जना गर्ने, र जलविद्युत् आयोजना निर्माणलाई सहज बनाउने वातावरण तयार पार्नेछ। यसैगरी, संरक्षण क्षेत्रभित्रको सम्भावित डुबान क्षेत्र, जस्तै बुढी गण्डकी, नियामक निकायहरुलाई समेत स्पष्ट जानकारीमा ल्याउनु आवश्यक छ।

हाम्रो उद्देश्य नेपालको स्वाभिमानी, आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु हो, जसले विदेशी सहायता निर्भरता कम गर्दै स्वदेशमै रोजगारी र अध्ययन-अनुसन्धानको वातावरण सिर्जना गर्नेछ। इप्पानले वातावरण संरक्षण र अध्ययनका लागि आफ्नै एउटा कोष स्थापना गरौं र अध्ययन अनुसन्धानका लागि विदेशमा जानु नपरी स्वदेशमै छात्रवृत्ति दिन सकिने वातावरण तयार गरौं। यस प्रकार, मुलुकको प्राकृतिक स्रोत र साधनको सदुपयोग गर्दै देशलाई अगाडि बढाउन हामी सबैको साभ्ना योगदान जरुरी छ। अहिले नै पहल गर्नुपर्छ, ढिला गरे भविष्यमा घाटा हुनेछ। ढिला भयो भने अवसर गुम्छ।

प्रस्तुतीकरण :

प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमार्फत आर्थिक समृद्धिका लागि सन्तुलित ऊर्जा र वन विकास

कृष्ण आचार्य,

पूर्वसचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

आजको यस कार्यक्रममार्फत वातावरण संरक्षण र विकासलाई कसरी सँगसँगै अगाडि बढाउन सकिन्छ, त्यसका सम्भावना के-कस्ता छन् ? भन्ने विषयमा आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्न मलाई अनुरोध गरिएको छ । यस विषयलाई केही फरक कोणबाट पनि उठान गर्न सुझाव प्राप्त भएको थियो । म कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयको सचिवको हैसियतबाट अवकाश प्राप्त कर्मचारी हुँ । अवकाशअघि करिब मैले लामो समय वन क्षेत्रमै काम गर्ने अवसर पाएँ । वन विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज विभागलगायतका विभिन्न निकायहरूमा रहेर काम गरेको छु । विश्वले आत्मसात गरेको ढिगो विकासको अवधारणातर्फ हेर्दा, हामी हाल १७ वटा ढिगो विकास लक्ष्य (एसडीजीएस) मा काम गरिरहेका छौं । तीमध्ये पूर्वाधार विकास सम्बन्धी लक्ष्य अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण छ, किनभने समग्र सूचकमध्ये भन्डै दुई तिहाइ सूचक प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा पूर्वाधारसँग

जोडिएका छन् । अर्थात्, पूर्वाधारमा पर्याप्त लगानी नगरी ढिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सम्भव छैन । गरिबी उन्मूलन, जनस्वास्थ्य सुधार, शिक्षाको विस्तार, वातावरण संरक्षण-यी सबै लक्ष्य आपसमा गहिरो रूपमा अन्तरसम्बन्धित छन् । यी लक्ष्य हासिल गर्न लगानी वृद्धि अपरिहार्य छ, र लगानीको मुख्य आधार भनेकै पूर्वाधार हो । त्यसैले, हामी चाहेर होस् वा नचाहेर, पूर्वाधार विकासमा लगानी बढाउनु अनिवार्य देखिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा हेर्दा, ढिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न खरबौं रुपैयाँ बराबरको वित्तीय स्रोत आवश्यक पर्ने कुरा विभिन्न राष्ट्रिय दस्तावेजहरूमा उल्लेख गरिएको छ । तर, अर्कोतर्फ, वन र वातावरण संरक्षण गर्नु पनि हाम्रो संवैधानिक तथा नैतिक दायित्व हो । त्यसैले, यहाँ प्रश्न 'कुन क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने ?' भन्दा पनि सुशासनको ढाँचाले विकास र वातावरणलाई कसरी सन्तुलित

रुपमा व्यवस्थापन गर्न सक्छ ? भन्ने नै प्रमुख विषय हो भन्ने मेरो बुझाइ छ ।

नेपालले सन् २०३० सम्म मध्यम आय भएको मुलुक बन्ने लक्ष्य लिएको छ । यसका लागि कुल ग्रहस्त उत्पाद (जिडिपी) वृद्धि, वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर वृद्धि, तथा प्रति व्यक्ति आय वृद्धि अपरिहार्य हुन्छ । र, लगानीबिना मध्यम आय भएको मुलुक बन्ने लक्ष्य अनुरूपको प्रतिफल आउँदैन भन्ने कुरा हामी सबैलाई थाहा छ ।

नेपालको तुलनात्मक लाभ के हो ? विश्व बजारमा नेपालले प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने, सजिलै बेच्न सक्ने उत्पादन वा सेवा कुन हो ? भन्ने प्रश्न आउँदा ती मध्ये सबैभन्दा प्रमुख क्षेत्र जलस्रोत हो । पानीबाट विद्युत् उत्पादन गर्न सक्ने क्षमता हाम्रो ठूलो सम्पत्ति हो । आजको जलवायु परिवर्तनको सन्दर्भमा स्वच्छ ऊर्जाको महत्त्व भन्ने बढ्दै गएको अवस्थामा जलविद्युत् नेपालका लागि रणनीतिक अवसर हो । भौगोलिक संरचनाको दृष्टिले पनि नेपाल उत्तर-दक्षिण फैलिएको देश हो, जहाँ पानी माथिबाट तल बग्ने प्राकृतिक अवस्था छ । यसले जलविद्युत् उत्पादनका लागि राम्रो सम्भावना सिर्जना गर्छ । यद्यपि, व्यवहारमा हेर्दा हाम्रो विद्युत् उत्पादन लागत सस्तो र सहज भन्ने देखिँदैन । तुलना गर्दा भुटानभन्दा र कतिपय अवस्थामा भारतभन्दा पनि हाम्रो विद्युत् महँगो छ भन्ने सुनिन्छ । यस विषयमा यहाँ उपस्थित विज्ञहरु मभन्दा धेरै जानकार हुनुहुन्छ, त्यसैले म यसमा धेरै टिप्पणी गर्न चाहन्छु । तर, मूल कुरा के हो भन्ने-विकास र वातावरण एक-अर्काका विरोधी होइनन् । सही नीति, सुशासन, र दीर्घकालीन दृष्टिकोणका साथ अघि बढ्न सकेमा यी दुवैलाई सँगसँगै अघि बढाउन सकिन्छ । हाल नेपालको विद्युत् उत्पादन क्षमता करिब ४ हजार मेगावाट पुगेको छ, जसमा करिब ५ प्रतिशत मात्र हिउँद (डाइ सिजन) उत्पादन हो । विद्युत् व्यापारको ट्रेन्ड हेर्दा, सन् २०१५ तिर नेपाल पूर्ण रुपमा भारतबाट आयातमा निर्भर थियो र निर्यात लगभग शून्य थियो । तर, पछिल्लो समय भारत मात्र नभई बंगलादेशसँग समेत विद्युत् निर्यात बढ्दै गएको छ । यसले क्षेत्रीय भू-राजनीतिमा नेपालको जलविद्युत् क्षेत्रले प्रत्यक्ष प्रभाव पार्न सक्ने संकेत गर्छ ।

नेपालको जलविद्युत् क्षेत्रीय तहमा कूटनीतिक प्रभाव पार्न सक्ने महत्त्वपूर्ण क्षेत्र भएको उल्लेख भइसकेको छ । विद्युत् व्यापारको कुल भोल्युम सम्बन्धी तथ्यांक हेर्दा करिब १७.४ बिलियनको आँकडा प्रस्तुत गरिएको छ । हाल नेपालले बिक्री गर्न सक्ने क्षमता र हाम्रो क्याचमेन्ट क्षेत्रभित्रको सम्भावना हेर्दा, अधिकांश सम्भावना हिमाली तथा उच्च हिमाली क्षेत्रमा

केन्द्रित देखिन्छ । मधेश प्रदेश करिब २,३०० मेगावाट जति मात्र उत्पादन सम्भावना रहेको छ । बाँकी सम्भावनाहरु मुख्यतः पहाडी र उच्च हिमाली क्षेत्रमा रहेका छन् । यही सन्दर्भमा अर्को महत्त्वपूर्ण यथार्थ के हो भने नेपालका अधिकांश राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा संरक्षित क्षेत्रहरु पनि उच्च हिमाली क्षेत्रमै अवस्थित छन् । यसले यो स्पष्ट पार्छ कि जलविद्युत् सम्भावना र संरक्षित क्षेत्रहरु संरचनागत तथा भौगोलिक रुपमा एउटै क्षेत्रमा ओभरल्याप भएका छन् । अर्थात् जहाँ ऊर्जा उत्पादनको उच्च सम्भावना छ, त्यही राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा संरक्षित क्षेत्रहरु पनि बढी मात्रामा रहेका छन् ।

नेपाल सरकारले विभिन्न समयमा गरेका निर्णयहरु हेर्दा, गत वर्षको असार मसान्तसम्मको तथ्यांकअनुसार २७५ वटा जलविद्युत् आयोजनाका सम्बन्धमा निर्णय भएका देखिन्छन् । अन्य क्षेत्रसँग तुलना गर्दा, वन क्षेत्र प्रयोगसम्बन्धी निर्णय सबैभन्दा बढी जलविद्युत् क्षेत्रमै केन्द्रित छन् । वन क्षेत्र प्रयोग गर्दा मुख्य रुपमा दुई वटा कानुन लागू हुन्छन् । राष्ट्रिय निकुञ्ज ऐन र वन ऐन, यी दुई ऐनबीच परिभाषा तथा कानुनी व्यवस्थाहरु एकअर्कामा प्रयोग गर्न मिल्छ कि मिल्दैन भन्ने विषयमा अझै स्पष्टता र समन्वयको आवश्यकता देखिन्छ । हालसम्म उठाइएका अधिकांश विषयहरु वन विनाश र वातावरणीय प्रक्रियासँग सम्बन्धित छन्, जसबारे यसअघि नै अन्य वक्ताहरुले विस्तृत रुपमा चर्चा गरिसक्नुभएको छ । समग्रमा हेर्दा, यदि तत्काल सुधार गरिने हो भने प्रक्रियागत जटिलता घटाउन आवश्यक छ । वन क्षेत्र प्रयोगको विषयलाई लिएर ऊर्जा प्रवर्द्धकहरु वा रेखीय पूर्वाधार विकासकर्ताहरुले 'वनकै कारण विकास रोकियो' भन्ने र वन क्षेत्रका सरोकारवालाहरुले 'विकासले वन नष्ट गर्‍यो' भन्ने गरी दुई अलग-अलग धारमा बसेर समाधान सम्भव हुँदैन । यस क्षेत्रमा दुवै पक्षबाट समन्वयको कमी भएको अनुभूति हुन्छ । करिब पाँचदेखि १० वर्षसम्म यस क्षेत्रमा काम गर्दा, विशेषगरी वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (ईआईए) स्वीकृत भइसकेपछि मात्र जग्गा आवश्यकताको विषय वन कार्यालयमा पुग्दा धेरै व्यावहारिक समस्या देखिने गर्थ्यो । हाल सुधार भएको हुन सक्छ, तर अतीतमा यो वास्तविक समस्या थियो । यथार्थ के हो भने राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा संरक्षित क्षेत्रहरु अधिकांशतः हिमाली क्षेत्रमा छन्, र ऊर्जा सम्भावना भएका क्षेत्रहरु पनि त्यही केन्द्रित छन् । यस्तो अवस्थामा वनलाई केवल संरक्षणको दृष्टिकोणबाट मात्र होइन, आर्थिक पूर्वाधारको रुपमा पनि हेर्न आवश्यक छ । वनले इकोसिस्टम सेवा प्रदान गर्छ, यसको इकोसिस्टम मूल्य छ, र यही आधार बिना दिगो ऊर्जा उत्पादन पनि सम्भव छैन । ऊर्जा उत्पादनसँगै वातावरणीय जोखिम पनि

रहने भएकाले यी दुवै पक्षलाई सन्तुलित रूपमा मनन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज ऐनको कुरा गर्दा, ऐन २०२९ पछि यस क्षेत्रसँग प्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित ठोस संशोधनहरू खासै नभएको देखिन्छ । बदलिँदो विकास आवश्यकता, ऊर्जा लक्ष्य र वातावरणीय चुनौतीहरूलाई मध्यनजर गर्दै कानुनी संरचनामा समयानुकूल सुधार गर्नु अपरिहार्य देखिन्छ । नेपालको संरक्षित क्षेत्र, जैविक विविधता, कन्जर्भेसन र विकासका बीचको सन्तुलनको बारेमा गहिरो बुझाइ दिन्छ । संशोधन र कानुनी दृष्टिकोणहरूले वास्तविकतामा कति सुलभ र प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ भन्ने विषय अझै समाधान हुन सकेको छैन । नेपालका राष्ट्रिय निकुञ्ज र कन्जर्भेसन एरियाहरूको बीचमा फरक देखिन्छ, जहाँ एक त संरक्षित क्षेत्रहरू छन् जसमा विशेष जैविक विविधता र संरक्षणको आवश्यकता छ भने अर्को कन्जर्भेसन एरियाहरूमा अझै पनि विकास र सस्टेनेबल युजको अवसरलाई प्राथमिकता दिइन्छ । उदाहरणका लागि, अन्नपूर्ण कन्जर्भेसन एरिया, जसको क्षेत्रफल ७५०० स्क्वायर किलोमिटर छ, यसको २० प्रतिशत क्षेत्रमा जैविक विविधता र ह्याबिटेट संरक्षित गर्नको लागि ध्यान दिइएको छ । यो विचार गर्दै, तपाईंको दृष्टिकोणमा बफर जोन र कोर एरियाको भेदलाई अझ स्पष्ट पार्नु पर्ने कुरा प्रष्ट देखिन्छ । अहिलेको अवस्था अनुसार, बफर जोन र कोर एरियाको अवधारणामा असमानता छ, र त्यहाँको कानुनी परिभाषामा सुधारको आवश्यकता छ । त्यसैले, कानुन र कार्यविधि संशोधन गर्दै, यी क्षेत्रहरूलाई थप सुसंगत र प्रासंगिक बनाउन आवश्यक छ । त्यसका साथै, विकास र संरक्षणको बीचमा सन्तुलन कायम राख्नुपर्ने कुरा उठाउनु भएको छ । नेपालको २०३० सम्मको मध्यम आम्दानी भएको राष्ट्र बन्ने लक्ष्यलाई ध्यानमा राख्दै कन्जर्भेसनका साथै विकासलाई पनि अघि बढाउनु पर्ने महत्त्वपूर्ण छ । यो सँगसँगै, हाइड्रो पावर, जलवायु परिवर्तन, र जलस्रोतको व्यवस्थापनमा सस्तो र दिगो उपाय अपनाउने कुरा पनि महत्त्वपूर्ण बनाउँछ ।

नेपालका जलविद्युत् आयोजना र निकुञ्ज क्षेत्रबीचको सम्बन्धसँग सम्बन्धित चुनौतीलाई विचार गर्दा, यसका सम्भावित जोखिम र दिगो समाधानहरूको बारेमा अझ गहिरो छलफल आवश्यक छ । जलविद्युत् आयोजना निर्माण गर्दा, जलवायु परिवर्तन र प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण पनि ध्यान दिनुपर्ने कुरा महत्त्वपूर्ण छ । अन्ततः, यस विषयमा

सौचो समाधान प्राप्त गर्न सरकार, स्थानीय निकाय र अन्य सरोकारवालाहरूसँग सँगै काम गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । सबै पक्षले स्पष्ट र सुसंगत नियम र रणनीतिहरूमा सहमति जनाएर, दुवै संरक्षण र विकासको दृष्टिकोणलाई सफलतापूर्वक मिलाएर अघि बढ्न सकिन्छ । यस विषयमा धेरै कुरा पहिले पनि उठाइएको छ, र व्यक्तिगत रूपमा मैले यसमा धेरै समय समर्पण गरे। विशेषगरी, जब हामीले नेपालमा पेट्रोलियम पदार्थहरूको आयात घटिरहेको देख्छौं भने, यसको कारणहरूलाई विश्लेषण गर्दा, हाम्रो विद्युत् खपतको वृद्धिलाई पनि ध्यानमा राख्नुपर्छ । विद्युत् खपतमा वृद्धि, विशेषगरी औद्योगिकीकरणको कमीले, इन्डक्सन चुल्होको प्रयोगको बढोत्तरीसँग मेल खाएको देखिन्छ । यसले, विशेष रूपमा, ग्यास र पेट्रोलियम पदार्थहरूको खपत घटाउन मद्दत पुर्याएको छ । हामीले जलवायु परिवर्तनसँग जुझ्नका लागि पानीको व्यवस्थापन र सेडिमेन्टेसन नियन्त्रणमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ । यो विषयसँग सम्बन्धित आर्थिक जोखिमलाई पनि ध्यानमा राख्दै, हाम्रा जलविद्युत् आयोजनाको पूर्वाधार निर्माणमा सुधार ल्याउन जरूरी छ । अब, निकुञ्ज आरक्ष, कन्जर्भेसन एरिया, र बफर जोनको सन्दर्भमा केही स्पष्टता दिनुपर्छ । हामीले संरक्षण क्षेत्रको विकास गर्दा, बफर जोन र हटस्पोटको भिन्नतामा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ । यद्यपि, मेरो व्यक्तिगत दृष्टिकोण भनेको केही अवस्थामा संवेदनशील क्षेत्रहरूमा लचिलोपनको आवश्यकता छ, जहाँ विभिन्न विकास परियोजनाहरूको दृष्टिकोणमा केही भिन्नता आउन सक्छ ।

हालको समयको मुद्दा भनेको, हामीले जलविद्युत् आयोजना छनोट गर्दा कानुनी र नीतिगत दृष्टिकोण पर्याप्त अध्ययन नगरी निर्णय लिएका छौं । यसले, भविष्यमा आयोजना र विकासका लागि जोखिमपूर्ण नतिजा ल्याउन सक्छ । यसकारण, जलविद्युत् आयोजनाका लगानीकर्ताले लगानीको निर्णय गर्नु अघि सबै कानुनी, पर्यावरणीय र सामाजिक दृष्टिकोणमा ध्यान दिनु अत्यन्त जरूरी छ । अर्को महत्त्वपूर्ण कुरा भनेको, अपसेटिङ र रिस्टोरिसनको प्रक्रिया हो । जसरी युरोपमा नेचुरल फारमको संरक्षण गरिएको छ । त्यस्तै, हामीले हाम्रो क्षेत्रमा पनि 'क्लोज टू नेचुरल' विकासको लागि काम गर्नुपर्छ । हामीले ध्यान दिनु पर्ने कुरा भनेको, दीर्घकालिक जोखिमहरूबाट जोगिन, त्यस्ता परियोजनालाई सतर्कतासाथ अघि बढाउनुपर्छ । हामीले जलविद्युत् आयोजना लगायत अन्य विकास आयोजनामा काम गर्दै जाने क्रममा सबै भेगहरूको जोखिमलाई ध्यानमा राखेर, प्रत्येक परियोजनाको स्थान र समयलाई अवलोकन

गर्नु आवश्यक छ । साथै, सरकारको नीति र नियमहरूमा सुधारको आवश्यकता छ, जसले अधिक लचिलो र सक्षम निर्णय लिन मद्दत पुर्याउँछ ।

पहिले दुई-दुई वटा रूखको फरक भएको थियो, भने अब यो फरक अझ बढी भएको छ । समय पनि अघि बढिसकेको छ र १० वर्ष पूरा भएको छ । तर, हालसम्म हामीले ईआईई स्वीकृति प्राप्त गर्न सकेका छैनौं । यदि ईआईई स्वीकृति मिल्ने हो भने, त्यसपछि योजना अघि बढ्न सक्छ । यस बीचमा, यो वातावरणीय प्रभावको मूल्यांकन गर्ने प्रक्रिया भ्रन्भ्रटिलो बनेको छ र यसले परियोजनाको गति रोक्ने गरेको छ । अब यो स्पष्ट देखिन्छ कि हामीले जलविद्युत् क्षेत्रलाई अझ प्रभावकारी र व्यवस्थित तरिकाले सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । ईआईईमा कतिपय गल्ती कमजोरी रहेका छन् र ती समयसापेक्ष सुधार गरिनुपर्छ । यसका लागि विशेष ध्यान दिनुपर्ने क्षेत्र भनेको रूखको गणना र क्षेत्रफलको भेरिएसन हो, जुन सरल र स्पष्ट हुनु आवश्यक छ ।

हामीले ट्रान्सपरेन्सी र इन्भेस्टमेन्टलाई प्राथमिकता दिनुपर्छ र डिजिटलकरणमा पनि सुधार आवश्यक छ। पुरानो प्रणालीबाट नयाँ डिजिटल पद्धतिमा परिवर्तन गर्ने प्रयास गर्नुपर्ने हो । यसले प्रक्रिया छिटो, पारदर्शी र विश्वासिलो बनाउनेछ । त्यसपछि, आयोजनामा सामुदायिक वन व्यवस्थापन प्रणालीमा पनि

सुधार गर्नुपर्छ । उदाहरण दिएर भन्नुपर्दा विभिन्न जिल्लामा वन डिभिजन अधिकारीले सामुदायिक वन योजनामा १० हजार रूख काट्ने स्वीकृति दिने काम गर्छन् । तर, यदि यहाँ रूखको संख्या फरक पर्छ भने यसले थप जटिल बनाउँछ । यसमा सुधार गरेर हामी प्रक्रिया छोटो र सजिलो बनाउन सक्छौं । हामीलाई विकास र पर्यावरणीय संरक्षणको बीचमा सन्तुलन कायम राख्नुपर्नेछ । एकातिर, हरित ऊर्जा र स्वच्छ ऊर्जा विकास अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ, जसले हाम्रो अर्थतन्त्रलाई सुदृढ बनाउन र व्यापार घाटा घटाउन मद्दत पुर्याउँछ । अर्कोतिर, यसका नकरात्मक असरहरू पनि छन्, जस्तै बायोडायभर्सिटीको हानि र वन क्षेत्रको टुक्र्याउने समस्या ।

प्रसारण लाइन विस्तारसँगै चरा प्रजातिलाई पनि असर परेको छ । नेपालमा माइग्रेटरी बर्डको संख्या पनि घट्दै गएको छ र यो प्रसारण लाइनको कारण हो । त्यसैले यसका लागि पनि विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ, ताकि हामी वातावरणीय असरलाई कम गर्न सक्छौं ।

यो स्पष्ट छ कि हामीलाई सुधारका लागि छलफल र संवादको आवश्यकता छ । यसमा सरकारले र अन्य सरोकारवाला पक्षले समन्वय गर्नुपर्छ । योजना सफल बनाउनको लागि, सबै पक्षको सहमति र सामूहिक प्रयास आवश्यक छ ।

प्यानल डिस्कसन

अरुण सुवेदी, ऊर्जा विज्ञ

सहजकर्ता : जलविद्युत् आयोजना निर्माण गर्दा होस् वा अन्य पूर्वाधार आयोजना निर्माण गर्दा। सधैं त्यहाँ वनको समस्या देखिने गरेको छ । यस्तो हुनुको मुख्य कारण के देख्नुहुन्छ ? कहाँ मुख्य समस्या छ ? र कसरी समाधानको बाटोमा जान सकिन्छ ?

आज म अलिकति खुसी पनि छु । वनसचिव र वन मन्त्रालयको वातावरण महाशाखाको प्रमुख पनि मेरो दाहिने र देखेपट्टि नै हुनुहुँदो रहेछ । बोल्दा अलिअलि भय पनि लाग्ने, लगानी गरेको पैसो धेरै फसिसक्यो । त्यही कारणले नबोली पनि बस्न सकिँदैन । मूलतः समस्या भनेको 'सामान्य ज्ञान सबैभन्दा ठूलो असामान्य कुरा' हो । पहिलो कुरो, नीति बनाउने मान्छेहरुको आर्थिक जागरुकता कमजोर भयो भने यस्तै प्रकारका कठोर नीति र विधि निर्माण हुन्छन् । देशको अर्थतन्त्रमा सबभन्दा महत्त्वपूर्ण कुरा भनेको आर्थिक समृद्धि हो । विकसित पश्चिममा मुलुकहरुले पहिले आफुहरुले आफ्ना देशको विकास गरे र अहिले हाम्रो जस्तो देशका लागि दिगो विकास भनिदिएका छन् । चीनमा पनि दुत गतिमा विकास भयो । ऊ पनि अब दिगो विकासतिर जान्छ । भारतले

पश्चिममा देशले लादिरहेको दिगो विकासको कुरा मानेको भए १० वर्षको अन्तरालमा १९औँ अर्थतन्त्र भएको मुलुकबाट चौथो अर्थतन्त्र भएको मुलुकमा उक्लिन थिएन । त्यसकारण, हरेक मुलुकका लागि पहिलो सर्त दुत विकास हो । आज हामी हाम्रो देशको युवा शक्ति पलायन भयो भनिरहेका छौं । यता देशको अर्थतन्त्रमा २ प्रतिशतबाट एकैचोटी १६ प्रतिशतको वृद्धि चाहिएको छ । तर, यहाँ दिगो विकास भनेर न्यून अर्थतन्त्र वृद्धिको तथ्यांक बोकेर राजनीतिज्ञ र कर्मचारीतन्त्र बसिरहेको देखिन्छ । पहिलो कुरो, आर्थिक सचेतना नीतिगत तहमा नै कमजोर छ । फेरि, कर्मचारीतन्त्रलाई पनि ठूलो पिडा छ । उनीहरुमा प्रवृत्तिको पिडा छ । कानुनको पनि पिडा छ । तर, कर्मचारीतन्त्र र न्यायपालिका संसारमै कहीं पनि प्रगतिशील हुँदैन । प्रगतिशील हुने काम भनेको राजनीतिज्ञको हो । अर्थतन्त्र बलियो हुन राजनीतिक स्थायित्व नै प्रगतिशील हुनुपर्छ । देशको राजनीति अपेक्षित रूपमा प्रगतिशील भएन भनेर नै अहिले जेनजी आन्दोलनपछि राजनीतिक परिदृश्यमा नै ठूलो परिवर्तन भयो । तर, अब कर्मचारीतन्त्रमा पनि परि

दृश्य परिवर्तन हुन्छ कि हुँदैन, यो सोचनीय छ । मैले देखेको दोस्रो कुरा, कर्मचारीतन्त्रको सबभन्दा ठूलो समस्या अस्तित्वारु रूपयोग अनुसन्धान आयोगको आतंक हो । यो यति ठूलो छ कि, आज कर्मचारी कुनै पनि टिप्पणी उठाउन तयार छैन, कतिखेर १६ पन्ने वा १८ पन्ने फारम भर्नुपर्छ भन्ने त्रास कर्मचारीमा सधैं रहन्छ । हुँदाहुँदा अहिले निजी क्षेत्रमा पनि यो त्रास आइपुगेको छ । मैले देखेको पूर्वाधार क्षेत्रको विकासमा रहेको यो नै ठूलो समस्या हो ।

अर्को महत्त्वपूर्ण समस्या भनेको विरोधाभाष कानून हो । एउटा कानूनले 'हुन्छ' भन्छ, अर्कोले 'हुँदैन' भन्छ । यी सबै विरोधाभाष कानून या त एकैचोटि समाप्त गरिनुपर्छ, होइन भने 'डेभलपमेन्ट इमरजेन्सी' नै घोषणा गरेर आवश्यक कदम चाल्नुपर्छ । यदि सबै विरोधाभाष कानून एकैपटक खारेज गरिन्छ भने जहाँ आवश्यकता पर्छ, त्यहाँ नकारात्मक नियन्त्रणको दर्शनबाट होइन, सकारात्मक सोचको आधारमा नयाँ कानून बनाउँदै कार्यान्वयन गरिनुपर्छ । कानून बनाउनु गाह्रो कुरा होइन, यसका लागि संसद नै चाहिँदैन । तर, अहिलेको समस्या के छ भने एउटै कानूनभित्र यति धेरै विरोधाभाष छन् कि, सेवाग्राही मात्रै होइन, प्रणालीभित्रका मानिस समेत अलमलमा पर्छन् । सरकारी पदाधिकारी र कर्मचारीलाई के भन्नु ? मन लाग्यो भने 'हुन्छ' निकाल्ने, मन लागेन भने 'हुँदैन' निकाल्ने । 'हुन्छ' र 'हुँदैन' को स्पष्ट आधार के हो भन्ने कुरा सेवाग्राहीलाई कहिल्यै जानकारी हुँदैन । यो एउटा ठूलो समस्या हो, जुन मैले देखेको मात्र होइन, स्वयं भोगेको पनि छु ।

अब म एउटा मात्रै एउटा प्रसङ्गमा कुरा टुंग्याउँछु, त्यो बर्हिगमनको विषय हो । पहिलो कुरा, तपाईंहरू विज्ञ हुनुहुन्छ, म विज्ञ होइन । अक्सिजन रूखले मात्रै बनाउँछ भन्ने कुरा कसले फेलायो ? वैज्ञानिक तथ्य के भन्छ भने, समुद्री ५० प्रतिशतभन्दा बढी अक्सिजन उत्पादन गर्छ । होइन भने अरबका देशहरूमा एउटा रूख नहुँदा पनि मानिसहरू कसरी बाँचिरहेका छन् ?

अर्को कुरा, हामीलाई पानी चाहिन्छ, खानी चाहिन्छ, ऊर्जा

चाहिन्छ । तर, सबै पहाडलाई संरक्षण क्षेत्र बनाएर पूर्वाधार विकास गर्ने हुँदैन भन्ने सोच कति व्यावहारिक छ ? मानौं, भोलि अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा रणनीतिक महत्त्वको खनिजको विशाल भण्डार भेटियो भने के त्याहाँ उत्खनन नगर्ने ? त्यसको राष्ट्रिय फाइदा कति छ भन्ने कुरा किन मूल्यांकन नगर्ने ? यसै सन्दर्भमा म भारतका प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीको उदाहरण दिँदै कुरा टुंग्याउँछु । डब्लुटिओले भारतलाई भन्यो, 'तपाईंले किसानलाई धेरै अनुदान दिनुभयो, त्यसैले तपाईंका उत्पादन प्रतिस्पर्धी भए, यस्तो अनुदान दिन पाइँदैन ।' मोदीले जवाफ दिए, 'अरु सबै कुरा सुन्छु, तर, किसानलाई अनुदान नदिने कुरा म सुन्दैन । त्यस्तो हो भने म मान्दैन ।' त्यसैले, यदि यस्ता कानून, नीति वा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरू छन् भने त्यस्तो अवरथामा देश पहिलो हो, सन्धि पहिलो हुँदैन । आवश्यक परेको खण्डमा देशको हित हेरेर अगाडि बढ्नु पर्छ ।

आज चीनले यार्लुङ जङ्गो ग्रेट क्यानियनमा ३८-४२ हजार मेगावाटको जलविद्युत् आयोजना बनाइरहेको छ, जुन प्राकृतिक जलाशयभित्रै पर्छ । कतिपय ठूला परियोजना निर्माणपछि नै संरक्षण क्षेत्र घोषित गरिएका उदाहरण पनि छन् । जस्तै, ग्राण्ड कुली ड्याम । त्यो बनेपछि त्यहाँ जैविक विविधता अझै बढेको देखियो ।

त्यसैले, अब राजनीतिक र आर्थिक रूपमा अलिकति शिक्षित र साक्षर मानिस राजनीतिमा आउँदा पनि अवस्था त्यस्तै भयो भने अब त 'जिन्दगीभर राजनीति नगर्नु, सांसद हातहाती बन्नु' भन्ने पृष्ठभूमिबाट आएका मानिस संसदमा पुग्ने सम्भावना देखिन्छ । संसदले कति गुणस्तरीय काम गर्ला, मलाई थाहा छैन । तर, यहाँ सहभागीहरू जस्ता विज्ञहरूले सकारात्मक रूपमा कानून, नीति र विधि परिवर्तन गराइदिनुभयो भने, भविष्य त्यति अन्धकारमय नहोला । होइन भने हामीले जे भोग्यौं, त्योभन्दा अझ गम्भीर पीडा अब निर्माण हुने आयोजनाले भोग्नुपर्नेछ ।

सहजकर्ता: विद्युत् विकास विभागले लाइसेन्स वितरण गरिरहेको छ । तर, वन, वातावरण लगायत राजनीतिक कारणले पनि आयोजनाको निर्माणमा ढिलाइ हुने गरेको छ । आयोजना समयमा नबन्दा फेरि अनुमतिपत्र खारेज हुने अवस्था आउँछ । आयोजना ढिलो हुनुमा धेरैजसो अवस्थामा राजनीतिक र नीतिगत कारण भए पनि, त्यसलाई 'फोर्स मेजर'को रूपमा स्वीकार नगर्ने स्थिति देखिन्छ । राजनीतिक कारणले भएको ढिलाइलाई मान्यता नदिँदा अनुमति पत्रको अवधि पनि थप नहुने अवस्था छ । यही कारणले धेरै प्रवर्द्धका जलविद्युत् आयोजनाको अनुमतिपत्र खारेज भएका छन् । यो समस्या निजी प्रवर्द्धकले मात्र नभई नेपाल विद्युत् प्राधिकरणजस्ता सरकारकै निकायले पनि भोगिरहेको छ । विद्युत् प्राधिकरणले वन तथा वातावरणीय ढिलाइका कारण आयोजना ढिला भयो भनिरहेको छ । विद्युत् विकास विभागले यो समस्यालाई कसरी हेरेको छ ?

विद्युत् विकास विभागले हाल विद्युत् ऐन, २०४९ र नियमावली बमोजिम पाँच वर्षको अध्ययन अनुमतिपत्र प्रदान गर्दै आएको छ । यो व्यवस्था कानूनमै स्पष्ट रूपमा उल्लेख छ । पाँच वर्षको सर्वे लाइसेन्स अवधिभित्र प्रवर्द्धकले आयोजनाको वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने, आवश्यक सहमति लिनुपर्ने र सबै प्रक्रिया पूरा गरेर उत्पादन लाइसेन्सका लागि आवेदन दिनुपर्ने व्यवस्था छ । अलिकति अधिसम्म, भन्नुपर्दा दुई-तीन वर्षअधिसम्म वन तथा वातावरणसम्बन्धी सहमति लिने विषयमा यति धेरै विवाद देखिएको थिएन । सहमति लिएर पाँच वर्षभित्रै वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (ईआईए), प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन (आईई), सम्पन्न गरेर आएका उदाहरणहरू पनि छन् । तर, अहिले देखिएको समस्या पछिल्लो एक-दुई वर्षयताको मात्र हो ।

मेरो बुझाइमा, यस्ता कम्तीमा दुईवटा आयोजना छन्, जसलाई हामीले पाँच वर्षको सर्वे लाइसेन्स दिएका थियौं । तर, त्यो अवधिभित्र उनीहरूले वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट वातावरणीय अध्ययनका लागि आवश्यक सहमति नै पाउन सकेनन् । लाइसेन्स नवीकरण गर्दै गए पनि अन्ततः पाँच वर्षभित्र उत्पादन लाइसेन्सका लागि आवेदन दिन नसक्दा ती आयोजना खारेज भए । उत्पादन लाइसेन्सका लागि आवेदन नपरेपछि कानूनअनुसार लाइसेन्स रद्द हुने व्यवस्था छ र त्यसरी नै ती आयोजनाहरू टुंगिएका हुन् । यो समस्या निजी प्रवर्द्धकहरूको मात्र होइन । हाम्रो विभागले अध्ययन गरिरहेको आयोजनामा पनि उही समस्या देखिएको छ । उदाहरणका लागि ताप्लेजुङ जिल्लामा रहेको एउटा आयोजना, जुन कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्छ । सुरुमा यसरी सहमति नआउने अवस्था थिएन । हामीले अध्ययन सुरु गर्दा, कन्सल्टिङ फर्मसँग सम्झौता गर्दा । अध्ययनकै क्रममा, परिषद् नबनेको समयमा एक पटक सहमति आएको पनि थियो र त्यसै अनुसार हामी अगाडि बढिरहेका थियौं । पछि परिषद् गठन भएपछि पुनः सहमति लिनुपर्ने भनियो । परिषद्बाट सहमति नआउँदा हामी अगाडि बढ्न सकेनौं । २०७६ सालतिर कन्सल्टेन्टसँग सम्झौता भएको हो, अहिले ६ वर्ष भइसक्यो तर अहिलेसम्म पनि सहमति आएको छैन ।

मनदेवी श्रेष्ठ
महानिर्देशक, विद्युत् विकास विभाग

सहमति नआउँदा अब अगाडि कसरी बढ्ने भन्ने विषयमै अन्योल छ ।

विद्युत् प्राधिकरणले अघि बढाइरहेको दूधकोशी जलाशयुक्त जलविद्युत् आयोजना पनि अहिले यही समस्यामा परेको छ । ऐन र नियमावलीमा कार्यसूची, कार्यविधि र क्षेत्र निर्धारणसम्बन्धी प्रतिवेदन स्वीकृत भएको दुई वर्षभित्र ईआईए प्रतिवेदन बुझाउनुपर्ने व्यवस्था छ । त्यहाँ 'सम्बन्धित मन्त्रालय' भन्ने शब्द प्रयोग गरिएको छ । हाम्रो बुझाइअनुसार, विद्युत् विकास विभाग पनि सम्बन्धित निकाय भएकाले विभागमा बुझाएमा मान्य हुनुपर्ने हो । तर, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको बुझाइ भने वन मन्त्रालयमै दुई वर्षभित्र बुझाउनुपर्ने भन्ने छ । यही फरक बुझाइका कारण दूधकोशी आयोजनाको ईआईए प्रतिवेदन पुनः गर्नुपर्ने निर्णय आएको छ । अब यसबाट के देखिन्छ भने हामीले ऐन, नियम र कार्यविधि बनाउँदा नै यस्ता विषयहरू अत्यन्त स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नुपर्ने रहेछ । एउटै सरकारभित्रका निकायहरूबीच फरक-फरक व्याख्या हुँदा कार्यान्वयनमा ठूलो समस्या देखिएको छ । कर्मचारी तहमा समेत के हुन्छ र के हुँदैन भन्ने विषयमा एकरूपता नहुँदा समस्या भन्नु जटिल भएको छ ।

त्यसैले, अब यस्ता विषय समाधान गर्न सबै सरोकारवाला निकाय बसेर, राउन्ड टेबल छलफल गरेर, ऐन-नियममै स्पष्टता ल्याउँदै अगाडि बढ्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

सहजकर्ता: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाई मन्त्रालय र कृषि मन्त्रालयका आ-आफ्नै नीति र कानून छन्, जसले गर्दा विकास निर्माणमा समन्वय अभाव देखिन्छ । विकास निर्माणका समस्या समाधानका लागि 'राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समिति'मा पटक-पटक छलफल हुने गरे पनि व्यवहारमा एकीकृत विकास नीतिको अभाव खड्किएको छ । राष्ट्रिय योजना आयोगले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्न नसकेको गुनासो मन्त्रालयहरूबाटै सुनिने गर्छ । यस्तो अवस्थामा लक्ष्य प्राप्त र विकासका कामलाई गति दिन योजना आयोगले मन्त्रालयबीचको समन्वयका लागि अहिले के-कस्ता काम गरिरहेको छ ?

राष्ट्रिय योजना आयोगको काम के रहेछ भन्ने एउटाले डेभलपमेन्ट प्रस्पेक्टिभबाट हेरिरहेको हुन्छ भन्ने अर्कोले कन्जर भेसनको प्रस्पेक्टिभबाट हेरिरहेको हुन्छ । हामीले चाहिँ यसमा समन्वय गर्ने र 'गेट किपिड' को काम गर्छौं । ऊर्जा क्षेत्रको विषयमा कुरा गर्दा, यसलाई हामीले कुल गार्हस्थ उत्पादनको १.७ देखि १.८ प्रतिशत योगदान रहेको र आर्थिक वृद्धिको 'कि ड्राइभर' नै भन्नेका छौं । अहिले वृद्धिदर १३.८ प्रतिशत छ। यसलाई बढाउनुपर्छ भन्ने छ ।

हाल राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा जडित क्षमता ४ हजार ४६ मेगावाट पुगेको छ । सन् २०२८ सम्म तीन चरणमा रहेक वर्ष क्रमशः १४२, १,०३८ र १,३४० मेगावाट उत्पादन थप गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । साथै, १६औं पञ्चवर्षिय योजनाको अन्त्यसम्ममा प्रतिव्यक्ति घरायसीतर्फ विद्युत् खपत ७०० किलोवाट घण्टा पुऱ्याउने लक्ष्य पनि लिइएको छ । यद्यपि, विकास प्रक्रियामा केही संरचनागत तथा प्रक्रियागत समस्या देखिएका छन् । विभिन्न मन्त्रालयका आयोजना समयमै सम्पन्न नहुनु, लागत वृद्धि र समय वृद्धि हुनुजस्ता समस्याको साभ्ना कारण प्रायः जग्गा प्राप्ति, मुआब्जा वितरण, वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (ईआईए), प्रारम्भिक वातावरणीय अध्ययन (आईई), वन क्षेत्रको उपयोग तथा ऐलानी जग्गासम्बन्धी जटिलताहरू नै देखिएका छन् । यी समस्या ऊर्जा क्षेत्रका मात्र नभई अधिकांश पूर्वाधार आयोजनामा साभ्ना रूपमा देखिएका छन् । यस विषयमा राष्ट्रिय योजना आयोगले सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, विशेषतः वन तथा वातावरण मन्त्रालय, साथै अन्य सरोकारवाला निकायसँग निरन्तर छलफल गरिरहेको छ । दिगो विकास र उत्थानशीलता आजको विश्वव्यापी प्राथमिकता हो । हरेक पूर्वाधार आयोजना वातावरणमैत्री र उत्थानशील हुनुपर्छ भन्ने मान्यता स्थापित भइसकेको छ । नेपालले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि-सम्झौता तथा विकास साभ्नेदारहरूसँग गरिएका प्रतिबद्धताअनुसार ईआईए/आईईई प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु अपरिहार्य छ । तर, समस्या प्रक्रियाको आवश्यकता होइन, प्रक्रियाको समयवाधि र जटिलतामा रहेको छ । अध्ययनअनुसार एक वटा ईआईए सम्पन्न गर्न औषत ३३९ दिन र आईईई गर्न करिब ९० दिन लाग्ने देखिएको

अर्जुन भण्डारी
सह-सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग

छ । कतिपय आयोजनामा त परियोजना सुरु भइसकेपछि पनि जग्गा र वन स्वीकृतिका विषय समाधान नभएका उदाहरण छन्। काठमाडौँ-तराई/मधेस ढुतमार्ग आयोजना यसको ज्वलन्त उदाहरण हो, जहाँ सात वर्ष बितिसक्दा पनि जग्गा प्राप्ति र वनसम्बन्धी प्रक्रिया पूर्ण रूपमा समाधान हुन सकेको छैन । यसले आयोजना कार्यान्वयनमा गम्भीर प्रभाव पारिरहेको छ । अन्य देशहरूको अभ्यास हेर्दा भारतमा आईईईसम्बन्धी प्रक्रिया ४० देखि ६० दिनभित्र र ईआईए करिब १०५ दिनभित्र सम्पन्न गर्ने समयसीमा तोकिएको छ । मलेसिया र अस्ट्रेलियामा पनि आईईई ६० दिनभित्र र ईआईए अधिकतम पाँच महिनाभित्र सम्पन्न गर्ने व्यवस्था देखिन्छ । यस आधारमा नेपालमा पनि प्रक्रियागत सुधार आवश्यक देखिन्छ । राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको सन्दर्भमा गरिएको अध्ययनले प्रक्रियागत जटिलता अत्यधिक रहेको देखाएको छ। सामान्य तीन कोठे विद्यालय भवन निर्माणका लागि समेत राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्न राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना घोषणा गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना हुनु र सो प्रक्रिया पूरा गर्न आठ-नौ महिना लाग्नु अत्यन्तै जटिल र अव्यावहारिक अवस्था हो । हाल केही कानुनी संशोधनमार्फत सम्बन्धित मन्त्रालयलाई नै प्राथमिकता निर्धारण गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ, जुन सकारात्मक कदम हो । तर, मूल समस्या नीति असंगति र कानुनी जटिलतामा रहेको छ । विभिन्न क्षेत्र-वन, ऊर्जा, भौतिक पूर्वाधार, सहरी विकास-

आफ्नो-आफ्नो दृष्टिकोणबाट विकासको परिभाषा गरिरहेका छन् । धेरैजसो नियमावली र कार्यविधि पुराना संरचनामा आधारित छन् र संविधान २०७२ पछिको सन्दर्भमा पर्याप्त समन्वय र सामञ्जस्य देखिँदैन । यसले नीतिगत एकरूपता अभाव भएको स्पष्ट हुन्छ । यस अवस्थाको समाधानका लागि 'विकास सहजीकरण ऐन' ल्याउनुपर्ने प्रस्ताव गरिएको छ । उक्त ऐनमार्फत सबै विकाससम्बन्धी प्रक्रियालाई एकीकृत गरी 'एकद्वार प्रणाली' बाट अगाडि बढाउने, कानुनी जटिल प्रावधानको समीक्षा गर्ने, तथा ईआईए/आईईईलगायतका विषयलाई स्पष्ट, समयबद्ध र समन्वित ढंगले व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था गर्न सकिन्छ । विकास कुनै एक मन्त्रालयको मात्र विषय होइन; यो समग्र राष्ट्रिय समृद्धिसँग जोडिएको क्रस-कटिङ मुद्दा हो । विशेषतः नेपालजस्तो मुलुक, जो कम

विकसित मुलुकबाट स्तरोन्नतितर्फ उन्मुख छ, त्यसका लागि विकास अपरिहार्य आवश्यकता हो । यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय योजना आयोगले आवश्यक समन्वय र सुधार प्रक्रियालाई निरन्तर अघि बढाइरहेको छ ।

सहजकर्ता: वन तथा वातावरण मन्त्रालयमाथि विकासे मन्त्रालयहरूबाट अत्यधिक रूपमा प्रश्न आउने गरेका छन्-विशेषगरी रूख कटान, जग्गा प्राप्ति, ईआईए/आईईईजस्ता प्रक्रियामा राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त तथा फास्टट्रयाक आयोजनामा समेत वन क्षेत्रका कारण ढिलाइ हुने गुनासो छ। यस्तो समस्या नीतिगत हो कि कार्यान्वयनगत? हाम्रो कमजोरी कहाँ छ? द्रुत विकास र दिगो विकासबीच सन्तुलन कायम गर्न के सुधार आवश्यक देख्नुहुन्छ?

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको मूल म्यान्डेट वन, जैविक विविधता र वातावरण संरक्षण गर्नु हो। यसका लागि ऐन, नियम, नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि कार्यान्वयन गर्ने दायित्व मन्त्रालयकै हो। विकास र संरक्षणबीच सन्तुलन कायम गर्न मन्त्रालयले वन ऐन, २०४९ देखि नै विभिन्न कार्यविधि र नीतिमार्फत सहजीकरण गर्दै आएको छ। निकुञ्ज ऐन, २०६५ को कार्यनीति, सर्वोच्च अदालतको आदेशपछि बनेका कार्यविधिलगायतका व्यवस्था विकास आयोजनालाई सहज बनाउने उद्देश्यले नै ल्याइएका हुन्। समस्या पूर्ण रूपमा नीतिगत मात्र होइन, बुझाइमा एकरूपताको कमी, निकायबीच समन्वय अभाव र एकअर्कालाई दोषारोपण गर्ने प्रवृत्ति पनि प्रमुख कारण हुन्। वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (ईआईए/आईईई) प्रक्रियामा सामान्यतया ठूला अवरोध छैनन्, तर प्रक्रियागत चरण धेरै ढुङ्गा समय लाग्ने गरेको छ। कतिपय अवस्थामा प्रतिवेदन समयमै नआउने, गुणस्तरीय नबन्ने र ढिलाइको दोष मन्त्रालयलाई मात्र दिने प्रवृत्ति पनि देखिन्छ।

सुधारका सम्भावना स्पष्ट छन्। उदाहरणका लागि, अत्यन्त महत्वपूर्ण आयोजनामा मात्र ईआईए लागू गर्ने र अन्य आयोजनालाई आईईईबाट टुल्याउने व्यवस्था गर्न सकिन्छ। क्षेत्रगत टिओआर र मापदण्ड तय गरिएमा प्रक्रिया छिटो र स्पष्ट हुन सक्छ। स्कोपिड र टीओआरलाई एउटै ढाँचामा समेटेर प्रक्रिया छोट्याउन सकिन्छ। छिमेकी मुलुक भारतको अभ्यासबाट सिकेर संघ र प्रदेशबीच जिम्मेवारी बाँडफाँट गरी संघमा कम आयोजना मात्र राख्ने व्यवस्था गर्न सकिन्छ।

वन क्षेत्रअन्तर्गत जग्गा प्राप्ति र रूख कटान प्रक्रियामा हालैको नियमावली संशोधनले धेरै सहजीकरण गरेको छ। क्षेत्रफल स्वीकृति मन्त्रपरिषदबाट भएपछि रूख कटान अन्तिम चरणमा मात्र स्वीकृत हुने व्यवस्था गरिएको छ। टिप्पणी प्रक्रिया छोट्याइएको छ र तल्ला तहबाट अनावश्यक टिप्पणी ल्याउनुपर्ने बाध्यता हटाइएको छ। संरक्षित क्षेत्र विशेष संवेदनशील भएकाले त्यहाँ सन्तुलन भन्नु आवश्यक हुन्छ। जलविद्युत् विकास महत्वपूर्ण भए पनि दिगो जलाधार र जैविक विविधताको संरक्षण पनि उत्तिकै जरूरी छ। संरक्षणबिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन। त्यसैले सरोकारवाला सबै पक्ष-

दीपक ज्ञवाली

सहसचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सरकारी निकाय, निजी क्षेत्र, योजना आयोग लगायत-एकै ठाउँमा बसेर समन्वयका साथ समाधान खोज्नुपर्छ। वन तथा वातावरण मन्त्रालय विकासको विरोधी होइन; बरु संरक्षण र विकासलाई सँगसँगै लैजान चाहन्छ। कतिपय आयोजनामा देखिएको ढिलाइ पटक-पटक डिजाइन परिवर्तन, थप प्रस्ताव वा अपूर्ण कागजातका कारण भएको हो। ऐन र नियमभन्दा बाहिर गएर निर्णय गर्न सकिँदैन, त्यसैले आवश्यक सुधार कानुनी संशोधनमार्फत नै गर्नुपर्छ। समग्रमा, नीतिगत सुधार, प्रक्रियागत सरलीकरण र प्रभावकारी समन्वयमार्फत द्रुत र दिगो विकास सम्भव छ।

विशेषगरी वन तथा वातावरण मन्त्रालयअन्तर्गत पर्ने तीन क्षेत्र-वन, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वातावरण र तिनसँग सम्बन्धित कानुन तथा नियमावलीले ऊर्जा तथा पूर्वाधार विकास क्षेत्रमा कस्तो प्रभाव पारेका छन्, के-कस्ता बाधा वा सहजीकरणका पक्ष छन् भन्ने विषय अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छन्। म वन मन्त्रालयको करियर कर्मचारी होइन। तर, मेरो करिब ३० वर्ष कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयमा बित्यो। यसअघि १३० दिन र यसपटक करिब एक महिना, कार्यदिन हिसाबले १५० दिनजतिको अनुभव वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा छ। त्यसैले अत्यन्त विशिष्ट र प्राविधिक विषयमा होइन, मैले देखेका समस्या र सुधार गर्नुपर्ने क्षेत्रबारे केही बुँदा साभग गर्न चाहन्छु। समय सीमित भएकाले संक्षेपमै राख्नेछु।

भर्खरै विज्ञहरु, निजी क्षेत्र, राष्ट्रिय योजना आयोग, विद्युत् विकास विभाग तथा मन्त्रालयका पूर्वसचिव र सहसचिवहरुले अत्यन्त प्राविधिक र सारगर्भित धारणा राख्नुभयो। म ती विषयलाई सामान्यीकृत ढंगले राख्न चाहन्छु। वन नियमावली संशोधन अत्यावश्यक थियो। अघिल्लो कार्यकालमै छलफल सुरु भएको थियो र यसपटक त्यसलाई थप पूर्वाधार विकासमैत्री तथा निजी क्षेत्रमैत्री बनाइएको छ। मन्त्रपरिषद्बाट स्वीकृत भइसकेको छ र छिट्टै राजपत्रमा प्रकाशित हुनेछ। वन जग्गा प्राप्ति, रूख कटान तथा पूर्वाधार आयोजनालाई सहजीकरण गर्ने थुप्रै प्रावधान समेटिएका छन्। यसमा २०८२ सालको मसिर ८ गतेको मन्त्रपरिषद् बैठकको निर्णय पनि छ। यो निर्णयका आधारमा बफर जोन र संरक्षण क्षेत्रमा पुराना आयोजनाहरुलाई अदालतको आदेशसम्म सहजीकरण गर्ने, पर्यटन तथा पूर्वाधारसम्बन्धी रोकिएका काम अघि बढाउने काम पनि अन्तरिम रुपमा अगाडि बढाइएको छ। डेढ वर्षदेखि होल्ड भएका कतिपय विषय समाधानतर्फ गएका छन्।

वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन सम्बन्धी विषयहरु अन्य मन्त्रालयसँग पनि जोडिएका छन्। वन्यजन्तु संरक्षण, राष्ट्रिय निकुञ्ज र संरक्षण क्षेत्रसम्बन्धी करिब १२-१५ वटा नियमावली छन्। मन्त्रालयको सोच तिनलाई क्रमशः समग्र र एकीकृत बनाउने हो। आवश्यक परे केस-स्पेसिफिक एनेक्स राखेर व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ। यसमा समय लाग्छ, तर वातावरण संरक्षण नियमावलीलाई पनि वन नियमावलीजस्तै छिटो अघि बढाउने तयारी छ। निजी क्षेत्र र विकास साभेद्वारसँग छलफल गरेरै प्रक्रिया अघि बढाइनेछ। ईआईए र आईईईई प्रक्रियामा केही सरलीकरण आवश्यक छ। मानक ढाँचा र क्षमता भएका निकायलाई मात्र अधिकार दिने व्यवस्था गर्नुपर्छ। प्रदेश तहमा अधिकार भए पनि आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिक क्षमता नहुँदा पछि स्वीकृत

डा. गोविन्दप्रसाद शर्मा
सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रतिवेदनमाथि प्रश्न उठ्ने र अन्ततः लगानीकर्ता नै समस्यामा पर्ने अवस्था आउँछ। न्यूनतम मापदण्ड पुगेका निकायलाई मात्र जिम्मेवारी दिँदा दिगो र विश्वसनीय निर्णय हुन सक्छ।

कतिपय विषयमा नियम-कानुन पालना अनिवार्य हुन्छ। सबै काम सहजीकरणकै नाममा नियमविपरीत गर्न मिल्दैन। उदाहरणका लागि, कुनै आयोजनामा ईआईए छ, मन्त्रालय नआइकन रोकिएको छ भने यसको जिम्मेवारी केवल वन मन्त्रालयमा मात्र खोज्नु उचित हुँदैन। सम्पूर्ण प्रक्रिया कहाँ अडिकयो भन्ने खुलस्त विश्लेषण हुनुपर्छ। इन्डिभिजुअल केसमा दोषारोपणभन्दा प्रणालीगत सुधार आवश्यक छ।

अनुमति तथा लाइसेन्स प्रक्रियामा सुरुदेखि नै सम्बन्धित मन्त्रालयको राय लिने स्पष्ट प्रणाली भएमा पछि ठक्कर लाग्दैन। सरकार, निजी क्षेत्र र अन्य साभेद्वार सबैले विकासलाई सहजीकरण गर्ने साभग उद्देश्य राख्नुपर्छ। स्वच्छ तथा हरित ऊर्जालाई प्राथमिकता दिनुपर्छ, तर स्वीकृत आयोजनामध्ये कति कार्यान्वयनमा गए, कति रोकिए र किन रोकिए भन्ने विश्लेषण पनि जरूरी छ। यदि लगानी वा अन्य कारणले आयोजना अघि बढेन भने हस्तान्तरण वा वैकल्पिक उपाय खोज्न सकिन्छ।

अहिले जैविक विविधताको अवस्था गम्भीर बन्दै गएको छ।

विगत ४०-५० वर्षमा जल-जैविक विविधताका धेरै अवयव ७० प्रतिशतभन्दा बढी, कतै ९० प्रतिशतसम्म घटेका तथ्य छन्। यसको उत्तरदायित्व पनि खोज्नुपर्छ। संसदीय समितिबाट हाइड्रोपावर आयोजनाहरुको अनुगमन गरी सर्तहरु पालना भए-नभएको खुला छलफल गर्न सकिन्छ। सरकार र निजी क्षेत्र दुवैले आत्मसमीक्षा गर्नुपर्छ।

कानून संशोधन केवल वन मन्त्रालयमा सीमित छैन। समग्र शासन प्रक्रियामा सुधार आवश्यक छ। राम्रो नियतले काम गर्ने कर्मचारीलाई संरक्षण गर्ने, सुपरभिजन एजेन्सीका नियमावली परिमार्जन गर्ने र गुड-फेथमा गरिएका निर्णयलाई प्रोटेक्सन गर्ने प्रावधान हुनुपर्छ। अहिले सबैले आ-आफ्नो नियम मात्र हेरेर बस्ने, सानो त्रुटिमा मुद्धा बन्ने र काम गर्न खोज्नेले नै समस्या भोग्ने अवस्था छ। यसलाई प्रणालीगत रूपमा सुधार गर्नुपर्छ। संसदीय समितिहरु प्रभावकारी भए कानून निर्माण र नीतिगत सुधार छिटो हुन सक्छ। ईआईए

प्रक्रियामा अस्वीकृत गर्नेभन्दा सुधार गर्दै स्वीकृत गर्ने अभ्यास छ, तर कुन स्तरको आयोजनामा ईआईए वा आईईए आवश्यक भन्ने स्पष्टता जरुरी छ। निजी क्षेत्रमैत्री वातावरण बनाउन लगानीकर्तालाई अनावश्यक पीडा नदिने नीति अवलम्बन गर्नुपर्छ। व्यक्तिगत निर्णय होइन, प्रणालीगत र कानुनी आधारमा काम गर्ने संस्कार विकास गर्नुपर्छ। काम गर्ने वातावरणमा आत्मविश्वास दिनुपर्छ। यहाँ उठेका सबै विषय रेकर्ड भएका छन्। आगामी सत्रमा अझै गहन छलफल हुनेछ। यदि यी विषयलाई संश्लेषित गरी नीतिगत दस्तावेजका रूपमा पेस गरियो भने मन्त्रालयले सकारात्मक रूपमा ग्रहण गर्नेछ। राष्ट्रिय हितलाई ध्यानमा राखेर प्रक्रिया सहजीकरण गर्न म तयार छु।

दोस्रो प्राविधिक सत्र

“विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता”

Participation of Private sector in Power Trading and Transmission line

सत्र सभापति: :

चिरञ्जीवी चटौत, सचिव, ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय

विशेष मन्तव्य:

डा. रामप्रसाद धिताल, अध्यक्ष, विद्युत् नियमन आयोग

प्रमुख मन्तव्य

प्रबल अधिकारी, ऊर्जा व्यापार विज्ञ तथा पूर्व उपकार्यकारी निर्देशक, नेपाल विद्युत् प्राधिकरण

प्यानलिस्ट

- सुशील झवाली, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, लगानी बोर्ड, नेपाल
- हितेन्द्रदेव शाक्य, कार्यकारी निर्देशक, नेपाल विद्युत् प्राधिकरण
- सागर श्रेष्ठ, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, राष्ट्रिय प्रसारण ब्रीड कम्पनी
- सेमन्त ढाहाल, ऊर्जा कानुन विज्ञ

प्रस्तुतकर्ता/सहजकर्ता

उत्तम ब्लोन लामा

उपाध्यक्ष, इप्यान

प्रस्तुतीकरण:

उत्तम ब्लोन लामा, उपाध्यक्ष, इप्पान

विषय: निजी क्षेत्रले विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइनका लागि अनुमतिपत्र अभावले खेपेका अवरोध र आगामी बाटो

हाल बैकिङ क्षेत्रलाई हेर्दा सन् २०२५ को अन्त्यसम्म निक्षेप वृद्धिदर उल्लेखनीय रुपमा बढिरहेको देखिन्छ । तर, सोही अनुपातमा कर्जा प्रवाह नबढेकाले बजारमा तरलता (सरप्लस) उपलब्ध रहेको अवस्था छ । ब्याजदर हाम्रो सन्दर्भमा सधैँ संवेदनशील विषय रहँदै आएको छ । ब्याजदर प्रत्यक्ष रुपमा बैकको निक्षेपको अवस्था तथा बाह्य आर्थिक वातावरणसँग सम्बन्धित हुने भएकाले यसको विश्लेषण यी आधारहरूमा गर्नुपर्छ । यस परिप्रेक्ष्यमा समग्र वित्तीय तथा बैकिङ वातावरण जलविद्युत् क्षेत्रका लागि अनुकूल रहेको छ । अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष ढिगो विकास लक्ष्य र जलवायु प्रतिबद्धतासँग सम्बन्धित छ । नेपालले राष्ट्रिय निर्धारित योगदान मार्फत जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी विभिन्न प्रतिबद्धता जनाएको छ । यी विषय सरकारको दृष्टिकोणबाट प्रस्तुत गरिएका हुन् । यस सन्दर्भमा प्रतिव्यक्ति ऊर्जा उपभोग तथा वैदेशिक मुद्रा सञ्चिति जस्ता सूचक पनि महत्त्वपूर्ण छन्, यद्यपि यहाँ विस्तृत व्याख्या नगरिएको छ । सौर्य ऊर्जाको वर्तमान अवस्थालाई हेर्दा हाल करिब १२०० मेगावाटभन्दा बढी क्षमता विभिन्न चरणमा विकास भइरहेको छ । जलविद्युत् क्षेत्रबारे पनि धेरै विषयहरू अघि नै स्पष्ट भइसकेका छन् । तथापि, जलविद्युतको प्रभावबारे सधैँ प्रश्न उठ्ने गर्छ, देश र जनताले यसबाट के लाभ पाए ? यस सन्दर्भमा संक्षेपमा भन्नुपर्दा, करिब १०-१२ वर्षअघि नेपालको आन्तरिक स्रोतबाट १०० मेगावाट क्षमताको आयोजना समेत निर्माण गर्न सकिँदैन भन्ने धारणा थियो । तर, आज सार्वजनिक, निजी र सरकारी क्षेत्रको सहकार्यले उल्लेखनीय उपलब्धि सम्भव भएको छ । वर्तमान अवस्थामा हरित सम्पत्ति (ग्रीन

एसेट्स) मात्र करिब १० अर्ब अमेरिकी डलर बराबरको संरचना नेपालमा निर्माण भइसकेको देखिन्छ । रोयल्टी संकलन ३५ अर्ब रुपैयाँभन्दा बढी भइसकेको छ । पछिल्लो वर्ष मात्रै करिब १९ अर्ब रुपैयाँ रोयल्टी संकलन भएको छ । समग्रमा विद्युत् निर्यातबाट ५० अर्ब रुपैयाँभन्दा बढी आम्दानी भइसकेको छ । विद्युत् आज नेपालको प्रमुख निर्यातयोग्य वस्तुमध्ये एक बनेको छ । वास्तविक घरेलु उत्पादन तथा निर्यातका दृष्टिले हेर्दा, बिजुली नै नेपालको सबैभन्दा उच्च स्थानमा रहेको प्रमुख उत्पादनका रुपमा देखिएको छ । अहिलेसम्म हेर्दा, नेपालमा पेट्रोलियम ऊर्जा उत्पादन हुँदैन । हामीले आयल बाहिरबाट आयात गर्नुपर्छ र त्यसमा १० देखि १५ प्रतिशत मूल्य मात्र थपिन्छ । तर, अहिले सरकारले १० हजार मेगावाटको निर्यात क्षमतासँग सम्बन्धित ठूला जलविद्युत् आयोजना पनि अघि ल्याइरहेको छ । विद्युत् बजारको कुरा गर्दा, सरकारले अर्को २८ हजार ५०० मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्ने ऊर्जा विकास मार्गचित्र पनि अगाडि ल्याइसकेको छ । विद्युत् विधेयकको मस्यौदा हामी ऊर्जा उद्यमीका लागि विशेष महत्त्वको छ । यसलाई हामीले एउटा धार्मिक ब्रन्थ जस्तो मान्यतासाथ हेरेका थियौं, जसले हाम्रो सबै समस्या एकैचोटि समाधान गर्न सक्ने अपेक्षा थियो । तर, विभिन्न कारणले विद्युत् विधेयक अघिल्लो पटक पनि संसदबाट पास भई ऐनको रुपमा आउन सकेन । अब फेरि नयाँ सरकारले यसलाई अघि बढाउनुपर्ने अवस्था छ । नेपालको जलविद्युत् क्षेत्र ठूलो अवसर भएको क्षेत्र हो । हाम्रो ऊर्जा उद्योग विश्वकै सस्तोमध्ये एक हो । भुटानको मोडल फरक छ । भुटानले जलविद्युत् आयोजना निर्माण, वित्तीय व्यवस्थापन तथा जग्गा

अधिग्रहण नेपालकीभन्दा फरक ढंगले गर्छ । तर, नेपाललाई हेर्दा संसारमा जलविद्युत् उत्पादनको सम्भाव्यताको दृष्टिले सबैभन्दा धेरै आयोजना भएको देशको रूपमा हेरिन्छ । यो भनेको सम्भावित जडित क्षमताको हिसाबले नभई निर्माण गर्न सकिने आयोजनाको संख्या अनुसार नेपाल अग्रस्थानमा छ । नेपालले विद्युत् प्राधिकरणमार्फत बिजुली बेच्ने मोडल विश्वमै सस्तोमा पर्दछ । १० प्रतिशत औषत ब्याजदरमा लगानीको प्रतिफल १२ प्रतिशत राखेर पनि हामी आयोजनाको निर्माण अघि बढाउन सक्षम छौं । यो तथ्य विदेशी लगानीकर्तालाई देखाउँदा, धेरैले नेपालमा लगानी गर्ने कुरा पछि सार्छन् । तर, यसले देखाउँछ कि, नेपाली प्रवर्द्धक कति मिहिनेती र जोखिम लिएर काम गर्छन् । साथै, घरेलु नवप्रवर्तनमार्फत जलविद्युत् आयोजना निर्माणलाई सफल बनाउन सक्षम छन् ।

नेपालको ऊर्जा क्षेत्रमा लगानीको अवसर ठूलो छ । ४७ अर्ब अमेरिकी डलरको लगानी अन्तर अझै रहेको छ, जसलाई हामीले पूरा गर्न इनोभेसन गर्दै छौं । विद्युत् बजारको कुरा गर्दा, नेपालमा ऊर्जा सस्तो छ । छिमेकी बजार हेर्दा, भारतमा करिब ४ लाख ५० हजार मेगावाट जडित क्षमता छ । उत्तर प्रदेश राज्यको उच्च माग हाल ३३ हजार मेगावाट छ । नेपालले अबको १० देखि १२ वर्षमा २८ हजार ५०० मेगावाट निर्माण गर्ने लक्ष्य राखेको छ । भारतमा विद्युत् बजारको खुल्ला पहुँच पूर्ण रूपमा लागू भइसकेको छ । त्यहाँ स्वच्छ हरित ऊर्जाको लागि अन्तर-राज्य प्रसारण शुल्क लागूदैन । नेपालमा भने प्रसारण शुल्क तिर्नुपर्ने हुन्छ । तर, भारतले हाल नेपालको जलविद्युत्लाई स्वच्छ ऊर्जाको श्रेणीमा राखेको छ, जसले नेपालको विद्युतीय ऊर्जालाई सजिलै भारतीय बजारमा बेच्न अनुमति दिन्छ । नेपालमा खुला बजार पहुँच निर्देशिकाको मस्यौदा भर्खरै आएको छ । मस्यौदा जारी भए पनि वास्तविक कार्यान्वयन अझै बाँकी छ, जसमा 'नोडल एजेन्सी' नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई तोकिएको छ । यहाँ विद्युत् प्राधिकरणको भूमिका महत्त्वपूर्ण छ । त्यसकारण आज हामी मुख्यतया विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइनबारेमा छलफल गर्नेछौं । विशेषतः नेपालले हाल सामना गरिरहेको बर्खा याममा उपयोग हुन नसकेको (वेट सरप्लस) विद्युत् खेर जाने समस्या कसरी समाधान गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा म यहाँ उठाउन चाहन्छु ।

सरकारको दृष्टिकोणबाट हेर्ने हो भने प्रायः डेभलपरको रोल र दृष्टिकोण सीमित हुन्छ । तर, प्राइभेट सेक्टरको भूमिका र दृष्टिकोण फरक हुन्छ । प्राइभेट सेक्टर चाहन्छ कि यस 'वेट सरप्लस' लाई कसरी म्यानेज गर्ने भनेर ठोस उपायमा जोड दिन सकियोस् । यही सन्दर्भमा विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइनको कुरा गर्नु जरुरी छ । सन् २०२५ को प्रक्षेपण हेरौं ।

अबको बर्खामा वास्तविक सरप्लस करिब १८५० मेगावाट हुन सक्ने देखिन्छ । यहाँबाट प्राइभेट सेक्टरका चुनौती सुरु हुन्छन् । ऊर्जा क्षेत्रलाई भू-राजनीतिक र रणनीतिक वस्तुको रूपमा लिँदा दुवै देशबाट काम गर्न गाह्रो हुन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा विद्युत् खरिद-बिक्रीको दर हरेक ५ मिनेटको अन्तरमा फरक परिरहेको हुन्छ । विश्व बजारमा विद्युत्को व्यापार वस्तुको रूपमा नै भइरहेको छ । छिनछिनमा खरिद-बिक्री हुने विद्युत्को मूल्य परिवर्तन हुन्छ, उपलब्धता छिटो बदलिन्छ, एउटा बिक्रेताको दर मन परेन भने अर्को स्रोतबाट खरीद गर्न सकिन्छ । तर, नेपाल-भारतको सन्दर्भमा अझै पनि विद्युतीय ऊर्जाको व्यापारलाई रणनीतिक वस्तुको रूपमा हेरिन्छ, जसले पारदर्शी र सहज विद्युत् व्यापार गर्न गाह्रो बनाएको छ ।

लगानीको कुरा गर्दा बैकमा छोटो अवधिका लागि सजिलो छ, तर लामो अवधिको लगानी (१०-१५ वर्ष) चुनौतीपूर्ण छ । ब्याजदर पनि अत्यन्त परिवर्तनशील छ । ब्याजदर कहिले ८ प्रतिशत, कहिले १३ प्रतिशत पुग्छ । बैकको ऋणको ब्याजदर १३ प्रतिशत हुनु भनेको प्रायः प्रवर्द्धक कम्पनीको लाभांश वितरण क्षमता लगभग शून्य हुने अवस्था हो । नियमनको पक्ष पनि जटिल छ । समय लाग्छ, प्रक्षेपण गर्न सकिँदैन । वास्तविक खुला पहुँच नभएको कारण निजी क्षेत्रले इनर्जी इनोभेसन गर्न सकिरहेको छैन । उदाहरणका लागि, हाम्रो उत्पादनको १० प्रतिशत विद्युत् प्रणालीमा सञ्चित (सरप्लस) छ, जसमा निजी क्षेत्रको उत्पादन करिब २५०-३०० मेगावाट पर्दछ । यो परिमाणको विद्युत्ले बजार पाउँदा मात्रै पनि नेपालले ७ अर्ब रूपैयाँ आम्दानी गर्न सक्छ । तर, यो आम्दानी बर्खामा गुमिरहेको छ ।

हामीले विद्युत् व्यापार अनुमतिका लागि करिब ५ वर्षदेखि पहल गर्दै आएका छौं । विद्युत् व्यापार गर्न भनेर कम्पनी खोलेको आज ६ वर्ष भइसकेको छ । तत्कालीन ऊर्जामन्त्रीले ४ वर्षअघि 'तपाईंहरूले प्रमाण देखाउनुस्, विद्युत् व्यापार गर्न सक्नु हुन्छ भने अनुमतिपत्र दिन्छु', भन्नु भएको थियो । हामीले बजारको सुनिश्चितता गर्न सक्छौं भन्ने देखाउन भारतबाट मनिकरण पावरलाई नेपालमा निम्त्याएर सम्झौता पनि गरेर देखायौं । तर, अहिलेसम्म निजी क्षेत्रलाई अनुमति दिइएको छैन । यो अवस्थाले देखाउँछ कि निजी क्षेत्रको जलविद्युत् प्रवर्द्धनसँगै विद्युत् व्यापारबाट हुनसक्ने अतिरिक्त आम्दानीका अवसर गुमिरहेका छन् । यी समस्याहरू समाधान भएमा नेपालले आफ्नो बचत (सरप्लस) विद्युतीय ऊर्जा कुशलतापूर्वक व्यवस्थापन गर्न, भारत, बंगलादेश लगायत देशमा बेचेर राष्ट्रिय आम्दानी बढाउन सक्छ ।

यस्तै, हाम्रो कुनै पनि जलविद्युत्गृह शतप्रतिशत लगातार

चलेका छैनन् । अर्को कुरा, विद्युत् व्यापारको क्षेत्रमा पनि अवसर गुमाइरहेका छौं । भारतमा नै हेर्ने हो भने उसले अहिले पम्प स्टोरेजमा ठूलो लगानी गरिरहेको छ । सबै देशहरूले आफ्नै उत्पादन र अवस्था अनुसार नियम बनाउँछन् । भारतीयले पम्प स्टोरेजलाई प्रवर्द्धन गर्नुको कारण पनि यही हो । भारतमा पम्प स्टोरेजको सम्भाव्यता छ । तर, हाम्रो अवस्था फरक छ । हाम्रो प्रणालीले बर्षामा उत्पादन हुने बिजुली स्वचालित रूपमा व्यवस्थापन गर्न सक्छ, जुन भारतले पम्प स्टोरेजले गर्ने काम नेपालबाट सजिलै गर्न सक्छ । तर, समस्या के भने हामी निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापारको अनुमति नै छैन । त्यसैले, हामी भारतसँग दीर्घकालीन विद्युत् व्यापार सम्झौता (पीपीए) गर्न सक्षम छैनौं । यसकारण हाम्रो नदी प्रवाही (आरओआर) जलविद्युत् आयोजनाको बिजुलीलाई भारतीयहरूका पम्प स्टोरेज आयोजनासँग जोड्न सकिएको छैन । यदि हाम्रो बिजुली त्यहाँ आपूर्ति हुन सक्ने हो भने उनीहरूको लगानी नेपालमा आइपुग्ने थियो । त्यसैले दीर्घकालीन विद्युत् बजारमा पनि हामीले अवसर गुमाइरहेका छौं । हामी ऊर्जा उत्पादक नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँगको ३५ वर्षको पीपीए सम्झौतामा छौं । यसको अर्थ, हामी स्थिरता र अनुभवमा सक्षम छौं, तर विद्युत् व्यापारको अनुमति पाउन नसकेकै कारण यो क्षमता बजारमा प्रयोग गर्न सकिरहेका छैनौं । यदि विद्युत् व्यापार गर्ने अनुमतिपत्र भएमा निजी क्षेत्रले दीर्घकालीन पीपीए गर्न सक्छ र भारतमा विद्युत् निर्यात गरिने आयोजना निर्माण अगाडि बढाउन सक्छ । विद्युत् व्यापारको अनुमति नहुँदा विद्युत् आयोजनाको अनुमति लिएर बस्दा लामो समय काम हुन नसक्दा उत्पादन अनुमतिपत्र नै रद्द हुन पनि सक्दछ । जस्तै, अहिले १३ हजार मेगावाटका आयोजनाको पीपीए भएको छ । करिब ३० हजार मेगावाटका आयोजना पीपीएको लागि पालो कुरिरहेका छन् । समय बढी हुँदा लागत वृद्धिको जोखिम पनि बढ्छ । यसले अनिश्चितता र बैकको लगानी व्यवस्थापनमा पनि ठूलो चुनौती ल्याउँछ । विद्युत्

व्यापारको अनुमतिपत्र नहुँदा निजी क्षेत्रले नयाँ इन्भेसन्स गर्न सकिरहेको छैन । साथै, सरकारले पनि ठूलो वित्तीय जोखिम बेहोर्नुपर्छ । उदाहरणका लागि, ५ हजार मेगावाट बिजुली प्रसारण प्रणालीमा शतप्रतिशत उपलब्ध भएमा, यदि त्यसलाई सही व्यवस्थापन गर्न सकिएन भने सरकारले ठूलो आर्थिक घाटा व्यहोर्नुपर्ने अवस्था आउन सक्छ । प्रसारण लाइनको कुरा गर्दा पनि यस्तै अवस्था छ । उदाहरणका लागि, मस्याङ्दी करिडोरको २२० केभी मार्किटचोक-भरतपुर प्रसारण लाइन निर्माण विविध कारणले प्रभावित भइरहेको थियो । विद्युत् प्राधिकरणले समयमा यो प्रसारण लाइन बनाउन नसक्दा निजी क्षेत्रले आफ्नो उत्पादन भएको विद्युत् बर्षामा सबै बेच्न नसकेर खेर गइरहेको अवस्था थियो । यो अवस्था धेरै समयदेखि यथावत रहेकै कारण हामी प्रवर्द्धक नै मिलेर करिब ४४ किलोमिटर मल्टिसर्किट यो प्रसारण लाइन निर्माण गरेको छौं । यसमा विद्युत् प्राधिकरणका कार्यकारी निर्देशक र सम्पूर्ण टोलीको सहयोग महत्त्वपूर्ण रह्यो । वन कटानीको स्वीकृति नपाए पनि, बारम्बार भेटेर र छलफल गरेर, हामीले प्रसारण लाइन निर्माणको अनुमति पायौं । यसले देखाउँछ कि निजी क्षेत्रले मात्र यस्तो जोखिमपूर्ण इन्भेसन्स गर्न सक्छ । सरकारी निकायले यस्तो जोखिम लिनु उपयुक्त पनि हुँदैन । यदि निजी क्षेत्रलाई प्रसारण लाइन निर्माण निर्माणको जिम्मेवारी दिइयो भने, हामी यो काम गर्न सक्षम छौं । नतिजा के भने विद्युत् व्यापारको अनुमति नहुँदा, इन्भेसन्स र उत्पादनको क्षेत्रमा घाटा भइरहेको छ । उत्पादनका लागि अनुमति लिएका आयोजनाको निर्माण ढिला भइरहेको छ । यसले दुवै क्षेत्रमा ठूलो जोखिम बढिरहेको छ ।

विशेष मन्तव्यः

ऊर्जा क्षेत्रमा खुला पहुँच नीति र निजी क्षेत्रको सहभागिता

डा. राम प्रसाद धिताल (अध्यक्ष, विद्युत् नियमन आयोग)

विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रलाई अनुमति दिनु भनेको विद्युत् व्यापारको क्षेत्रमा ठूलो अवसर हो । यो अवसर २०४९ को विद्युत् ऐनदेखि लिएर पछिल्लो विद्युत् नियमन आयोग ऐनसम्मले यो अवसरलाई सुनिश्चित गरेका छन् । विशेषगरी उदार विद्युत् बजार अथवा उदार मोडलमा कुनै पनि चीजमा पहुँच हुनु भनेको समृद्धिको आधार हो । ऊर्जामा पहुँच भनेको समृद्धिमा पहुँच हो । यसको अर्थ के हो भने, यदि हामीसँग व्यापारिक, व्यापार योग्य वस्तु, जस्तै बिजुली छ भने त्यसलाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउनु नै समृद्धि हो । तर, व्यापार गर्न योग्य वस्तु भएपनि विद्युत्को माग र आपूर्तिबीच सधैं सन्तुलन रहनुपर्छ । जब हामी व्यापारयोग्य वस्तुको कुरा गर्छौं, त्यसमा बजारमा ऋता र बिक्रेता दुवै हुनु जरूरी छ । यदि ऋता र बिक्रेता धेरै भए, पहुँच सजिलो भयो र पहुँच विभेदरहित भयो भने त्यसले नै समृद्धि ल्याउँछ । यही नै उदारवादी विद्युत् बजारको आधारभूत दर्शन हो ।

अब हामी उदारवादी बजारमा जाँदा मुख्य प्रश्न यही हो कि व्यापार योग्य वस्तुको रूपमा विद्युत् सबैको पहुँचमा कसरी पुग्छ ? यसै सन्दर्भमा विद्युत् नियमन आयोगले केही दिनअघि एउटा निर्देशिका सार्वजनिक गरेको छ । यो निर्देशिका कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । यो पूर्ण रूपमा अधिकार प्रयोग गरेर सरोकारवालाको प्रतिक्रिया, नीति-मार्गदर्शन मन्त्रालय,

सेवाप्रदायक (नेपाल विद्युत् प्राधिकरण र राष्ट्रिय प्रसारण ब्रीड कम्पनी) तथा निजी क्षेत्रको सुझावलाई आधार मानेर तयार गरिएको हो । यो निर्देशिका बनाएर कार्यान्वयनमा ल्याउनुको कारण स्पष्ट छ । विश्वभर, उदारवादी विद्युत् सञ्जाल एकाधिकारवादी प्रकृतिका हुन्छन् किनभने, एकाधिकारवादी हुँदा प्रसारण लाइन निर्माणमा गरिएको लगानीको प्रतिफल आउन सक्दैन । त्यसकारण यस्तो एकाधिकारमा भेदभाव रहित पहुँच दिने मोडल आवश्यक हुन्छ । त्यो मोडल नियमन आयोगले सुरु गर्न खोजिरहेको छ ।

यो कुनै नयाँ औजार होइन । कानुनी मामिलामा पनि हामीले पुराना प्रावधान भित्रबाट यसलाई सकारात्मक ढंगले व्याख्या गर्न सक्छौं । यसरी, प्रसारण र वितरण प्रणालीमा भेदभाव रहित पहुँच दिने व्यवस्था तयार गरिएको छ । पहुँच दिने बेला, कस्तो किसिमको पहुँच, क्षेत्राधिकार, बिजुलीको परिमाण कसरी दिने भन्ने सम्पूर्ण प्रावधान निर्देशिकामा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

भुक्तानी कति हुनुपर्छ भन्ने प्रश्नमा नियामक निकायले लागत तथा मोडल अपनाएको छ । सेवाको लागत अनुसार सजिलै हिसाब निकाल्न सकिने फर्मुला पनि प्रदान गरिएको छ । यसरी निर्देशिकामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु मात्र होइन, त्यसको वित्तीय व्यवस्थापन पनि पारदर्शी र सरल बनाइएको छ । नियामक

निकायले पनि पहिला एउटा बेन्चमार्क र एउटा पोस्टेड दर सार्वजनिक गरेपछि सबै हिसाब त्यहीअनुसार चल्थ्यो । तर, अब त्यस्तो कुरा छैन । त्यसो भएको कारण हामीले नयाँ तरिका अपनाएका छौं । अब प्रक्रियामा जाँदा सबैभन्दा पहिले तपाईंहरूले निवेदन दिनुहुन्छ । त्यसपछि जसले पूर्वाधारको स्वामित्व ओगटेको छ, उसले आफ्नो लागत प्रस्तुत गर्छ । लागत तय भएपछि त्यसको मूल्य निर्धारण हुन्छ । निवेदन आयोगमा पुगेपछि, आयोगले स्वीकृत गरेको प्रक्रिया अनुसार फर्मुलाहरू लागू हुन्छन् । यी फर्मुला अनुसार लागत स्वतः गणना हुन्छ । हालको अवस्था अनुसार, अस्थायी लागत धेरै ठूलो छैन । उदाहरणका लागि, नेपाल सरकारले गत वर्षदेखि बंगलादेशमा बिजुली बेचिरहेको छ । नेपालले बंगलादेशलाई ४० मेगावाट बिजुली बेच्दा, बंगलादेशले भारतको प्रसारण कम्पनीलाई पनि पैसा तिर्छ । यसपटक हामीले त्यहाँको परिसीमा पनि काम गरेर हेरेका थियौं । भारतको प्रसारण लाइन उपयोग गरेबापतको लागतको दर प्रतियुनिट ३२ पैसादेखि ४५ पैसा आएको थियो । नेपालमा यो अहिले ४५ देखि ६० पैसामा पर्छ । नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको नेटवर्क प्रयोग गर्दा, त्यहाँको प्रसारण लागतलाई मेगावाट, किलोवाट-घण्टा, ऊर्जा वा क्षमता अनुसार गणना गर्दा हाम्रो अनुमानित अंक प्रायः मिल्दोजुल्दो आउँछ । यो हालको संकेतात्मक (आंशिक) अंक हो । यो गतिशील छ र समयअनुसार परिवर्तन हुन्छ ।

त्यसैले हामीले तत्काल लागत नदिएको कारण के हो भने यसलाई पुष्टि गर्नु आवश्यक छ । यदि तपाईंले आवेदन गर्नुभयो भने, यो लागत यस वर्ष वा अर्को वर्ष लागू हुन सक्छ । प्रसारण पूर्वाधारको अवस्था पनि महत्त्वपूर्ण छ । हामीले पूर्वाधारको उपयोगकर्ता कति छन् भन्ने कुरा सबैलाई थाहा हुने गरी रिपोर्टिङ मोडल तयार पारेका छौं । यसमा प्रसारण करिडोरमा ट्राफिक कस्तो छ भन्ने कुरा देखाइन्छ । सबैभन्दा ठूलो अवरोध कहाँ छ, कुन समयमा लोड कर्भले पुरा बिजुली पठाउन सक्दैन भन्ने जानकारी पनि दिइन्छ । यसरी कम भीड भएको क्षेत्र र ओभर लोड भएको क्षेत्र पहिचान गरी, छोटो अवधिको, मध्यम अवधिको र दीर्घकालीन खुला पहुँच (अधिकतम पहुँच) मार्फत व्यापारीलाई मध्यम अवधिको बिक्रीमा कसरी बजार उपलब्ध गराउने भन्ने मोडल तयार पारिएको छ । यसमा चार-पाँच वटा मुख्य घटक १२० दिनभित्र निर्माण गर्नुपर्छ । विवाद कसरी समाधान गर्ने भन्ने पनि विचार गरिएको छ । प्रसारण, वितरण, जोड्ने र निकासीको साक्षात्कार कसरी गर्ने, मापन कसरी गर्ने, बुकिङ भए वा नभए सञ्चालन मोडल कस्तो हुने भन्ने यी सबै निर्देशिकामा स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । साथै, नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले हाल २५ लाख उपभोक्तालाई २० युनिट विद्युत् निःशुल्क वितरण गरेको छ, जुन अनुदान सहयोगबाट आएको हो । स्थिर प्रसारण पूर्वाधार पहिले नै बनेको छ र त्यसको लागत पहिले नै लगानी भइसकेको छ । निर्देशिकाले यसलाई कसरी मुआब्जा गर्ने भन्ने पनि स्पष्ट गर्दछ। यसरी निर्देशिकाले पूर्वाधार, लागत, पहुँच,

विवाद समाधान र शुल्क निर्धारणका सबै प्रमुख प्रश्नको उत्तर दिन खोजेको छ ।

हामीले चार-पाँच वटा अन्तरसम्बन्धित निर्देशिका तयार गर्न थालिसकेका छौं । यसमा 'क्याप्टिभ पावर प्लान्ट' र अन्य सबै सम्बन्धित उपकरण समावेश छन् । हामी १२० दिनभित्र यी सबै तयार पार्ने र लागू गर्ने लक्ष्यमा छौं । निर्देशिका ल्याएर रातारात कार्यान्वयन गर्ने भन्ने हुँदैन, तर यसबाट दीर्घकालिक रूपमा बजारमा सकारात्मक वातावरण सिर्जना गर्नुपर्छ । हामीले बजारमा यस्तो वातावरण बनाउने सोच राखेका छौं, जसमा निजी लगानीकर्ताले पनि जोखिम लिन सक्नु र सरकारले पनि आवश्यक समर्थन प्रदान गर्न सकोस् । उदाहरणका लागि, लगानीकर्ताले लगानीको जोखिम लिए पनि १०० प्रतिशत विद्युत् विद्युत् प्राधिकरणले किन्ने पर्ने बाध्यता रहने छैन । यसरी विकल्प सिर्जना गर्नु नै हाम्रो प्राथमिकता हो । अर्को पक्षमा, यदि कुनै करिडोरमा प्रसारण नेटवर्क अव्यवस्थित (अस्थिर) तरिकाले निर्माण भयो भने पनि हामीले त्यसलाई नियामक व्यवस्थाभित्र ल्याउने प्रक्रिया बनाएका छौं । हाम्रो वेबसाइटमा 'नियामक प्रावधान' शीर्षकमा यसका प्रावधान हेर्न सकिन्छ ।

यदि कुनै बेसिनमा बनेका ५ वटा जलविद्युत् आयोजना छन् भने ती आयोजनाका प्रवर्द्धकले विद्युत् प्राधिकरणको सबस्टेसनसम्म आफ्ना आयोजनाको विद्युत् ल्याइपुऱ्याउने डेटिकेडेड प्रसारण लाइनको प्रयोग गर्दा लागत कसरी बाँड्ने, यदि कुनै प्रवर्द्धक अनुपस्थित भएमा कसरी मुआब्जा दिने भन्ने कुरा पनि निर्देशिकामा स्पष्ट छन् ।

अहिले ट्यारिफ मोडलमा पनि सुधार गरिएको छ । सरकारले हाल ट्यारिफमा आधारित प्रतिस्पर्धी मोडल लागू गरेको छ । यसमा ट्यारिफ मूल्य प्रतिस्पर्धी प्रक्रियाबाट पत्ता लाग्छ र नियामक संस्थाले प्रक्रिया एकपटक सत्यापित गरेर ट्यारिफलाई अपनाउँछ । यस मोडलको सुरुआत अहिले भएको छ, र यसको सफलता प्रसारण र वितरण पूर्वाधारको मजबुतीमा निर्भर रहनेछ ।

नियामक निकायको काममा हामीले निर्णय सुसंगत, पूर्वानुमान योग्य, निष्पक्ष र व्यावसायिक बनाउन ध्यान दिएका छौं । तपाईंहरूले यस सम्बन्धमा प्रतिक्रिया जनाएर आयोगलाई चुनौती दिन पनि सक्नुहुन्छ । हामीले त्यसलाई ध्यानपूर्वक 'सार्वजनिक सुझाव र प्रतिक्रिया'मा समावेश गर्ने व्यवस्था पनि गरेका छौं । यसरी पारदर्शिता कायम हुन्छ । विशेषगरी निजी क्षेत्रका जलविद्युत्गृहसँग सम्बन्धित कुरा गर्दा हामी बिजुलीको थोक र खुद्रा बजारलाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न सक्ने वातावरण सिर्जना गर्न खोजिरहेका छौं । आयोगले यो केही नयाँ कुरा गरेको होइन; विकसित देशहरूमा पहिले नै प्रयोग भएको अभ्यासलाई नेपालको सन्दर्भमा अनुकूल गरेर लागू गर्ने भन्ने मात्रै हो ।

प्रमुख मन्तव्यः

विद्युत् व्यापार तथा प्रसारण पूर्वाधारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता र नेपालको ऊर्जा क्षेत्रको भविष्य'

प्रबल अधिकारी, ऊर्जा व्यापार विज्ञ

आजको छलफलमा कुनै विषय नछुटोस् र यो सेसन सही दिशातर्फ मोडिन सकोस् भनेर 'विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्र' भन्ने छलफलको शीर्षक राखिएको छ । मेरो त्यसमा लिखित वक्तव्य नै हुनेछ । तर, त्योभन्दा अगाडि विद्युत् उत्पादनका सन्दर्भमा विद्युत्को खरिद-बिक्री दरको पनि केही चर्चा यसअघि गरिएकाले त्यहीबाट मेरो 'की-नोट स्पिच' सुरु गर्न चाहन्छु । अहिलेको विद्युत् खरिद-बिक्री, जसको आधार दर बर्खामा प्रतियुनिट ४ रुपैयाँ ८० पैसा र हिउँदमा ८ रुपैयाँ ४० पैसा छ । त्यसको सुरुआत २०११ सालमा निजी क्षेत्रले निर्माण गरेका १ मेगावाटसम्मका जलविद्युत् आयोजनाका लागि यो खरिद-बिक्री दिएर गरिएको थियो । सुरुआतमा प्रतियुनिट ४ रुपैयाँ ८० पैसा र ८ रुपैयाँ ४० पैसा नभई प्रतियुनिट बर्खामा ३ रुपैयाँ र हिउँदमा ४ रुपैयाँ २९ पैसाको दर प्रवर्द्धकलाई दिइएको थियो । सुरुमा यो पीपीए दर १ मेगावाटसम्मको लागि थियो । २०११ पछि एकैपटक १० वर्षपछि २०६१ सालमा आएर २९ मेगावाटसम्मका जलविद्युत् आयोजनाहरूलाई बर्खामा ४ रुपैयाँ र हिउँदमा ७ रुपैयाँ प्रतियुनिट भनेर त्यसमा अर्को दर लागू भयो । २०६१ मा प्रतियुनिट बर्खामा ४ रुपैयाँ र हिउँदमा ७ रुपैयाँ पीपीए दर

निर्धारण भयो । र त्यसको ३ वर्षपछि २०६८ मा २० प्रतिशत पीपीए दर वृद्धि गरेर फेरि बर्खामा ४ रुपैयाँ ८० पैसा र हिउँदमा ८ रुपैयाँ ४० पैसा प्रतियुनिट दर निर्धारण गर्न सम्भव भएको हो । जुन आजसम्म पनि कायमै छ । २०६१ सालमा ४ रुपैयाँ र ७ रुपैयाँको दर सुनिश्चित हुँदा के-कस्ता आधार लिएको रहेछ भनेर पुरानो 'लिटरेचर रिभ्यू' गर्दा यो जानकारी विद्युत् प्राधिकरणलाई पनि, विद्युत् नियमन आयोगलाई पनि र ऊर्जा उद्यमीहरूलाई पनि सान्दर्भिक हुन सक्छ । त्यतिखेर प्रतियुनिट ४ रुपैयाँ र ७ रुपैयाँको दर निर्धारण गर्दा जुन प्रक्षपण गरिएको थियो, त्यो प्रतिमेगावाट विद्युत् उत्पादनको लागत १९ करोड रुपैयाँ भनेर लिएको रहेछ । अब आज प्रतिमेगावाट लागत १९ करोड रुपैयाँबाट कति माथि पुगिसक्यो ? अब २०६१ बाट २०६८ मा जाँदा जुन २० प्रतिशत पीपीए दर वृद्धि गरिएको थियो, त्यसलाई यदि जलविद्युत् आयोजनाको उत्पादन लागतमै वृद्धि भएको कारणबाट २० प्रतिशत वृद्धि गरिदिएको हो भनेर हामीले बुझ्ने हो भने पनि १९ करोडबाट प्रतिमेगावाट लागत १७ करोड मात्रै पुग्छ । अब आज त प्रतिमेगावाट लागत बढेर २०/२२ करोड पुगेको सबैलाई विदितै छ । त्यसमाथि पनि अब अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा मूल्य कसरी वृद्धि भइरहेको छ,

डलर कसरी वृद्धि भइसकेको छ । यो सबैलाई विचार गरेर नया पीपीए दर निर्धारण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । यसमा विद्युत् नियमन आयोगले ध्यान पुऱ्याउला भन्ने मलाई लागेको छ । त्यो भनेको जलविद्युत् आयोजनाको पीपीए दर बढाएर विद्युत् प्राधिकरण अथवा एउटा ऋतालाई मार पार्ने भनेर भनेको होइन कि, पीपीए दर संशोधन गर्दा खुदा ग्राहकमा पनि त्यही अनुसार विद्युत् महसुल निर्धारण गर्ने भन्ने हो । त्यो एउटा मोडल तयार गरेर अगाडि बढ्नुपर्ने कुरा हो ।

हामी बिल्ड एन्ड ट्रान्सफर (बिटी) मोडल वा अन्य उपयुक्त मोडलमार्फत निजी क्षेत्रलाई विद्युत् प्रसारण लाइनमा सहभागी गराउन सक्छौं । विगतको इतिहास हेर्ने हो भने, निजी क्षेत्रलाई बिटी मोडलमार्फत प्रसारण संरचनामा सहभागी गराउने नीति नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको १०१औं सञ्चालक समितिको बैठकको निर्णयपछि २०६१ पुसमा बनाएको थियो । प्राधिकरणको यो निर्णयअनुसार निजी क्षेत्रलाई प्रसारण लाइन निर्माणमा पनि सरिक गराउने व्यवस्था तय गरिएको रहेछ । तर, आज १७ वर्ष बितिसकदा पनि हामी अझै यो निर्णय कार्यान्वयनमा लैजान सकिन्छ कि सकिँदैन भन्ने विषयमा विचार मात्रै गरिरहेका छौं । यसकारण भन्न सकिन्छ कि समस्या नीतिमा होइन, समस्या हाम्रो प्राथमिकता सेटिङ र कार्यान्वयनमा रहेको देखिन्छ । नीति स्पष्ट छ; चुनौतीचाहिँ कार्यान्वयन र इच्छाशक्तिमा छ ।

अहिले चुनावी सरकार भए पनि नीति नियम बाधक छैनन्, साना निर्णयबाट मार्ग प्रशस्त गर्न सकिन्छ । दुई महिनाको समय अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ । हरेक दिन महत्त्वपूर्ण छ । हामीले निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापार र प्रसारण संरचना विकासमा सहभागी गराउने विषय दुबैलाई सम्भव बनाइसकेका छौं । ऊर्जा मन्त्रालयमा पूर्व-सचिवको संयोजकत्वमा हामीसहितको मस्यौदा समिति यस विषयमा 'ब्लु-प्रिन्ट' तयार गरिसकेको छ । प्रसारण लाइनको सन्दर्भमा पनि 'ट्यारिफ-बेस्ड कम्पिटिभिबिडिङ (टीबीसीबी)' मोडल लागू गर्ने मस्यौदा तयार छ । यसरी वर्तमान सरकारले यो अवसर प्रयोग गरेर देखाउन सक्छ । जस्तै, शैलजा आचार्यले पीपीएको पोस्टेड दरको प्रारुभाव गर्दै निजी क्षेत्रलाई विद्युत् उत्पादनमा लगानीका लागि प्रोत्साहित गर्नुभयो । त्यसैगरी, आगामी अवसरमा अर्को शैलजा आचार्य बन्ने अवसर अहिलेका मन्त्रीहरुलाई उपलब्ध छ ।

चौतर्फी अन्वयोल र अनिश्चितताबीच ऊर्जा क्षेत्रसमेत जटिल परिप्रेक्ष्यमा अघि बढिरहेको छ । इप्पानले आयोजना गरेको यो महत्त्वपूर्ण कार्यक्रममा उपस्थित भई, यति ठूलो ऊर्जा समुदायलाई सम्बोधन गर्न पाउनु मलाई ठूलो गौरवको विषय हो । विद्युत् उत्पादनमा निजी क्षेत्रको योगदानको सराहना गर्दै, ऊर्जा उत्पादकहरुको सशक्त सहभागितालाई सुनिश्चित गर्नु, ऊर्जा व्यापार र प्रसारण संरचना विकासमा निजी क्षेत्रको

सहभागिता सुनिश्चित गर्नु र यसैबाट नेपालको ऊर्जा क्रान्ति तथा आर्थिक रूपान्तरणलाई पुत गतिमा अघि बढाउनु अपरिहार्य विषय हो । गुणस्तरीय विद्युत्को उपलब्धता र निरन्तरता जस्ता थप चुनौतीका बाबजुद नेपालको विद्युत् क्षेत्रले एक नयाँ युगको प्रवेश पाएको छ । कैयौं वर्षसम्मको लोडसेडिङको समस्या, जसले हाम्रो अर्थतन्त्र र जनजीवनमा ठूलो कुठाराघात गरेको थियो, अब यो अतीतको कुरा भइसक्यो । यो उपलब्धि एक संयोग मात्र थिएन, यो नेपाल सरकारको नीतिगत पहल, नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको सार्थक प्रयास, निजी क्षेत्रबाट भएको विद्युत् उत्पादन वृद्धि र ढल्केबर-मुजफ्फरपुर ४०० केभी प्रसारण लाइनको सञ्चालनका पृष्ठभूमिमा सम्भव भएको थप विद्युत् आयातको संयुक्त परिणाम थियो । यो साभ्ना सफलतामा चित्त बुझाउँदै त्यसैमा सीमित भएर बस्ने छुट अब हामीलाई छैन । अब हाम्रो अगाडि राष्ट्रिय आवश्यकता र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासको अनदेखा गरी एक निश्चित समयसीमाभित्रै समग्र ऊर्जा क्षेत्रलाई थप सुधारका साथ अघि बढाउनुपर्ने जिम्मेवारी आइसकेको छ । निजी ऊर्जा प्रवर्द्धकहरुले जलविद्युत् आयोजना निर्माणमा तीव्रता ल्याउँदा राष्ट्रिय ब्रीडमा विद्युत्को क्षमता हरेक वर्ष थप हुँदै गएको छ । यद्यपि, यससँगै नयाँ चुनौतीहरु पनि देखा परिरहेका छन् । थप उत्पादनले बलियो आन्तरिक तथा अन्तरदेशीय प्रसारण संरचना र भरोसायुक्त अन्तरदेशीय विद्युत् व्यापारको अपरिहार्यता उजागर गरेको छ । यस्ता समस्यालाई सरकार एकलैले समाधान गर्न सम्भव छैन । तर, सरकारको पूर्ण साथ, सहयोग र विश्वास पाए ऊर्जा क्षेत्रको उन्नयन र विकासका लागि जस्तै भारी बोक्न पनि नेपालको निजी क्षेत्र तयार रहेको पाइन्छ । यो अत्यन्त सुखद पक्ष हो ।

नेपाल वर्षभरि पर्याप्त विद्युत् उत्पादन गरिरहेको देश होइन । नेपालले बर्खायामको जगेडा विद्युत् छिमेकी देशहरुमा निर्यात गरी आर्थिक लाभ लिइरहेको र सुक्खा महिनामा विद्युत् आयात गरी आपूर्ति व्यवस्थापन गर्नुपर्ने नेपालको बाध्यता छ । नेपालले चालू आर्थिक वर्षको पहिलो पाँच महिनामै १८ अर्ब रुपैयाँ भन्दा बढीको विद्युत् निर्यात यो वर्ष गरेको छ । त्यसैगरी नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले द्विपक्षीय विद्युत् सम्झौताअन्तर्गतको १८० मेगावाट विद्युत् सहित चालू सुक्खा यामका लागि कुल १०१४ मेगावाटसम्म विद्युत् आयात गर्न पाउने गरी भारत सरकारको स्वीकृति प्राप्त गरेको अवस्था छ । त्यसैगरी स्वदेशी विद्युत् उत्पादनमा योगदान गर्न निजी क्षेत्रले ११ सय मेगावाट भन्दा बढी क्षमताका नयाँ विद्युत् आयोजनाको वित्तीय व्यवस्थापन सम्पन्न गरी हालसम्म यस क्षेत्रमा ठूलो लगानी गरिसकेको र करिब ११ हजार मेगावाट क्षमताका जलविद्युत् आयोजना (सौर्य विद्युत् आयोजना पनि जोड्दा यो संख्या अझ माथि जान्छ) दीर्घकालीन विद्युत् खरिद सम्झौताको प्रतीक्षामा रहेको अवस्था छ । तर, नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले अहिले एकमात्र विद्युत् खरिदकर्ताको रूपमा काम

गरिरहेको अवस्थामा 'टेक अर पे' सर्तमा थप विद्युत् खरिदको प्रत्याभूति दिन नसक्नु र सरकारले पनि विद्युत् व्यापारको अन्य विकल्पका लागि मार्गप्रशस्त गर्न ढिलाइ गर्नुले आयोजनाको अध्ययनमा ठूलो धनराशि खर्च गरिसकेका जलविद्युत् प्रवर्द्धक अन्योलको चौबाटोमा उभिन बाध्य छन् । यसले देशको ऊर्जा सुरक्षा र अर्थतन्त्रमा भविष्यमा निम्त्याउन सक्ने खतरालाई नकार्न नसकिने परिस्थितिमा हामीलाई पुऱ्याएको छ ।

नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको ५० प्रतिशत स्वामित्व रहने गरी स्थापित सरकारी विद्युत् व्यापार कम्पनीलाई विद्यमान विद्युत् ऐन, २०४९ अन्तर्गत नै रहेर सरकारबाट विद्युत् व्यापार अनुमतिपत्र प्रदान गरिसकिएको छ । ऊर्जा मन्त्रालयबाट गठित पूर्व सचिव संयोजक रहेको एक समितिले केही महिनाअघि मात्र विद्यमान विद्युत् ऐन, २०४९ का ढफामा टेकेर निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापारमा सहभागी गराउन सकिने सुभावसहितको एक प्रतिवेदन पेस गरेको थियो । यो प्रतिवेदन ऊर्जा मन्त्रालयमा छँदै छ । नयाँ विद्युत् ऐन नआइसकेको आजको परिप्रेक्ष्यमा विद्यमान विद्युत् ऐन, २०४९ को ढफा २१ र २२ ले सरकारलाई सार्वजनिक संस्थाबाहेक अन्य निकायलाई समेत पूर्वस्वीकृति र तोकिएका सर्तअन्तर्गत रहने गरी विद्युत् खरिद-बित्री, आयात-निर्यात गर्न अनुमति दिने अधिकार प्रदान गरेकाले सोही कानूनका आधारमा टेकेर सरकारले नियमावलीमार्फत अघि बढ्न सक्ने अवस्था स्पष्ट देखिएको छ । यस कानुनी ढाँचाभित्र तोकिएको योग्यता पुगेका निजी क्षेत्रका कम्पनीलाई विद्युत् व्यापारमा सहभागी गराउँदा निजी क्षेत्रले प्रतिस्पर्धात्मक आन्तरिक बजार निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै छिमेकी देशका विद्युत् उत्पादक, वितरक र व्यापार कम्पनीसँग सम्भव भएसम्मको प्रतिस्पर्धी मूल्यमा एक सार्वजनिक निकायले भन्दा बढी प्रभावकारी ढंगले विद्युत् आयात-निर्यात गर्न सक्छ । छिमेकी देशको विद्युत् बजार अध्ययन अनुसन्धान र मार्केट प्लेयरहरुसँगको नेटवर्किङमा समेत निजी क्षेत्रको अब्बल क्रियाशीलता सम्भव हुने भएकाले सार्वजनिक संस्थानको भूमिकालाई निजी क्षेत्रको सहभागिताले कमजोर पार्छ भन्ने सोच राख्नु हुँदैन । बरु यसबाट विद्युत् व्यापारमा आउन सक्ने जटिलता, जोखिम र विवादबाट विद्युत् प्राधिकरण जस्तो सार्वजनिक संस्थानलाई मुक्त गराई अहिलेकै परिस्थितिमा पनि राज्य र समग्र ऊर्जा क्षेत्रलाई नै अधिकतम फाइदा पुग्न जानेछ । यद्यपि, विद्युत् प्रसारणमा ठूलो समस्या रहेको छ । यो नै अहिले नेपालको ऊर्जा क्षेत्रका लागि प्रमुख चुनौती हो । सरकारी निकायले मात्र पर्याप्त क्षमतामा घरेलु तथा अन्तरदेशीय प्रसारण लाइनको पूर्वाधार निर्माण गर्न सम्भव छैन । यसले हालको मोडलमा अन्तरदेशीय प्रसारण पूर्वाधारको क्षमता अग्रिम बुकिङ गरी प्राविधिक, आर्थिक, भू-राजनीतिक, द्विलिङ जोखिम विद्युत् प्राधिकरण एकलैले बहन गरिराख्नु हुँदैन । यसमा निजी क्षेत्रको संलग्नता र सक्रियता आवश्यक छ ।

त्यसैगरी आन्तरिक प्रसारण पूर्वाधारतर्फ निर्माण र हस्तान्तरण (बिल्ड एन्ड ट्रान्सफर- बिटी मोडल) र प्रसारण शुल्कमा आधारित प्रतिस्पर्धात्मक बिडिड (टीबीसीबी) मोडलमार्फत निजी क्षेत्रलाई प्रसारण व्यवसायमा संलग्न गराउन तत्काल सरकार र नियमन आयोगको पहल आवश्यक देखिन्छ । ऊर्जा क्षेत्रको सुधारमा सरोकारवाला पक्षबीच विश्वासको वातावरणलाई अक्षुण्ण राखिराख्न र उग्र राष्ट्रियताको आवरणमा गरिने गलत व्याख्याबाट कहिलेकाहीँ निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापारमा सरिक गरायो भने यो हाम्रो स्वाधीनता, हाम्रो राष्ट्रियतामा पनि आघात पर्न सक्छ भन्ने खालका तर्क कुतर्क त्याग्ने गरेको देखिएको छ । त्यसैले हामी सबैले उग्र राष्ट्रियताको आवरणमा गरिने गलत व्याख्याबाट टाढा रहन नितान्त आवश्यक छ । निजी क्षेत्रलाई ऊर्जा व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा समावेश गर्नुले देशको रणनीतिक चासोलाई कमजोर गराउने होइन, यो राष्ट्रिय विकासको लागि व्यावहारिक साभेदारीको एक रूप हो ।

सन् २०३५ सम्ममा आन्तरिक खपतका लागि १३ हजार ५०० मेगावाट विद्युत् निर्यातका लागि १५ हजार मेगावाट जलविद्युत् उत्पादन गर्ने र सोही अनुसारको प्रसारण तथा वितरण पूर्वाधार निर्माण गर्ने लक्ष्य पूरा गर्नसमेत निजी क्षेत्रको सक्रिय सहभागिता सहित नीतिगत स्थिरता, संस्थागत समन्वय, साभ्रा राजनीतिक सहमति र भू-राजनीतिक आर्थिक कूटनीति अपरिहार्य सर्त हुन् भन्नेमा दुई मत हुन सक्दैन ।

निष्कर्षमा, अब नेपालको ऊर्जा क्षेत्रको भविष्य उत्पादन क्षमता वृद्धिमा मात्र होइन, विद्युत् व्यापार संयन्त्रको प्रभावकारिता र प्रसारण पूर्वाधारको पर्याप्ततामा निर्भर छ । नयाँ विद्युत् ऐन नआउन्जेल विद्युत् व्यापार निजी क्षेत्रका लागि खुला गर्न विद्यमान विद्युत् ऐन, २०४९ ले दिएको कानुनी आधारलाई नै उपयोग गर्दै र प्रसारण संरचना निर्माणमा निजी सहभागिताका सम्भावित मोडललाई कार्यान्वयनमा लैजाँदै अघि बढ्नु नै आजको आवश्यकता हो । विद्युत् व्यापार र प्रसारण संरचनामा निजी क्षेत्रको सहभागिता चाहिन्छ कि चाहिँदैन भन्ने बहस होइन, यसलाई कसरी दक्ष, पारदर्शी र राष्ट्रिय प्राथमिकतासँग सुसंगत बनाउने भन्ने विषय अब राज्यको केन्द्रमा हुनुपर्छ । त्यसो भएमा आजका निर्णयले नेपाललाई विश्वसनीय क्षेत्रीय ऊर्जा साभेदार बनाउँदै दीर्घकालीन आर्थिक रूपान्तरणको आधार तयार गर्नेछन् ।

प्यानल डिस्कसन

सहजकर्ता: हामीले जलविद्युत् क्षेत्रमा वास्तविक 'बोटलनेक' कहाँ छ भन्ने कुरा पहिचान गरेर त्यसलाई समाधान गर्ने दिशामा पर्याप्त ध्यान दिन सकेका छैनौं जस्तो देखिन्छ । अहिलेको सन्दर्भमा हेर्दा विद्युत् खरिद सम्झौता (पीपीए), विद्युत् उत्पादनको मिति (आरसीओडी डेट) संशोधन, तथा उच्च ब्याजदरका कारण नेपाली बैंकहरूले जलविद्युत् क्षेत्रमा लगानी नगरेको कुराहरू सधैंजसो समस्याको रूपमा देखिने गरेका छन् । यी सबै समस्याको दीर्घकालीन समाधान अन्ततः विद्युत्को बजारले नै गर्न सक्दछ ।

यसै पृष्ठभूमिमा विद्युत् नियमन आयोगले विद्युत् प्रसारण तथा वितरण प्रणालीमा खुल्ला पहुँच सम्बन्धित निर्देशिका जारी गरिसकेको अवस्थामा, अब निजी क्षेत्रले कहिलेदेखि प्रसारण लाइन निर्माणको अनुमति लिन सक्नेछन् ? साथै, पालो कुरिरहेका प्रवर्द्धकको हकमा उनीहरूका जलविद्युत् आयोजनाको पीपीए विद्युत् प्राधिकरणले गरिदिने कि निजी क्षेत्रले आफैँ खरिदकर्ता खोजेर गर्ने भन्ने विषयमा पनि कुनै निश्चित मिति तय गर्न सकिन्छ कि सकिँदैन ?

विद्युत् खरिद सम्झौता (पीपीए), विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता लगायत विषयमा केही कुरा स्पष्ट गर्न चाहन्छु । विद्युत् व्यापार व्यवसायमा र प्रसारण लाइनको स्वामित्व तथा सञ्चालनमा निजी क्षेत्रको सहभागिताका विषयमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले यसअघि नै आफ्नो धारणा स्पष्ट गरिसकेको छ । यस सम्बन्धमा दुई वटा महत्त्वपूर्ण अभ्यास पनि अघि बढाइएको थियो ।

पहिलो, विद्युत् प्राधिकरणमा आवेदन दिएका तथा निर्माणको चरणमा रहेका जलविद्युत् आयोजनाको पीपीए व्यवस्थापनका लागि बजार सुहाउँदो अभ्यास (मार्केट साउन्डिङ एक्सरसाइज) गरिएको थियो । आन्तरिक बजारमा खपत हुन नसक्ने विद्युत् निर्यात गरेर बिक्री गर्न अर्को विद्युत् व्यापार कम्पनी प्रयास स्वरूप यो अभ्यास सुरु गरिएको हो । यसले निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापार व्यवसायमा प्रवेश गर्ने आधार तयार गर्ने लक्ष्य राखिएको थियो ।

त्यसैगरी प्रसारण लाइन क्षेत्रमा पनि केही छानिएका प्रसारण लाइनमा निजी क्षेत्रको सम्भावित सहभागिता अध्ययन गर्न आह्वान गरिएको थियो । निजी क्षेत्रले कसरी लगानी गर्न सक्छ भन्ने विषयमा रुचि संकलन गर्ने अभ्यास केही समयअघि सम्पन्न गरिएको हो । यसबीच केही महत्त्वपूर्ण काम भएका छन् । निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माण क्षेत्रमा प्रवेश गराउन आवश्यक भएपनि अझै पर्याप्त नभएका दुई प्रमुख सर्त हालै मात्र पूरा भएका छन् ।

पहिलो भनेको विद्युत् व्यापार र प्रसारण लाइन निर्माणका लागि खुल्ला पहुँच (ओपन एक्सेस) को व्यवस्था गरिनु

हितेन्द्रदेव शाक्य

कार्यकारी निर्देशक, नेपाल विद्युत् प्राधिकरण

आवश्यक आधार हो । यो अब कार्यान्वयन दिशामा अघि बढेको छ । दोस्रो, प्रसारण लाइनको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागिता सुनिश्चित गर्न ट्रान्समिसन लाइन बिल्ड एन्ड ट्रान्सफर (बिटी) मोडलसम्बन्धी फ्रेमवर्क र गाइड लाइन सरकारबाट स्वीकृत भइसकेको छ, जसले एउटा महत्त्वपूर्ण 'ब्रेक थ्रू' प्रदान गरेको छ ।

यी दुई सकारात्मक र आवश्यक कदम भए पनि निजी क्षेत्रको पूर्ण र प्रभावकारी सहभागिताका लागि अझै पनि केही नीतिगत सुधारहरू आवश्यक छन् । त्यसैले, अहिलेका उपलब्धिलाई आवश्यक सर्तका रूपमा लिन सकिन्छ, तर पर्याप्त सर्त भने अझै बन्न बाँकी छन् । ओपन एक्सेस लागू गर्ने सन्दर्भमा त्यससँग जोडिएका अन्य प्राविधिक र नीतिगत विषय पनि स्पष्ट रूपमा टुंग्याउन आवश्यक छ । विशेषगरी प्रसारण लाइनको शुल्क, 'पास-थ्रू' व्यवस्था, ट्रान्समिसन ब्लक चार्ज (टीबीसी) को संरचना तथा समग्र शुल्क निर्धारणको मोडालिटीबारे छलफल भइरहेका छन् । प्रसारण लाइनको शुल्कलाई कुन विधिबाट निर्धारण गर्ने भन्ने विषय पनि विचाराधीन छ । यी विषयमा स्पष्ट रूपमा निर्णय भएपछि मात्र निजी क्षेत्र विद्युत् व्यापारको क्षेत्रमा आत्मविश्वासका साथ

प्रवेश गर्न सक्ने अवस्था बन्छ । यद्यपि, विद्युत् व्यापारमा निजी क्षेत्रको सहभागिताका लागि आवश्यक अर्को महत्त्वपूर्ण सर्त भनेको नै विद्युत् व्यापारको अनुमतिको स्पष्ट व्यवस्था हो । विद्युत् व्यापार अनुमति दिन सकिने भन्ने अवधारणा आए पनि त्यसलाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियमावली अझै तयार भइसकेको छैन । यस सन्दर्भमा उल्लेखनीय कुरा के छ भने, नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा नै नेपाल पावर ट्रेडिङ कम्पनी (एनपीटीसी) स्थापना गरेको थियो । यस कम्पनीले विद्युत् व्यापार गर्ने अनुमतिको स्वीकृति मन्त्रिपरिषद्बाट प्राप्त गरिसकेको छ । विद्युत् प्राधिकरणसँगै एनपीटीसीलाई पनि विद्युत् खरिद-बिक्री गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ ।

हामीले एनपीटीसीलाई पूर्ण रूपमा सञ्चालनमा ल्याउने निर्णय गरेर अगाडि बढेका छौं । कम्पनीमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्त भइसकेका छन् । आवश्यक कर्मचारी व्यवस्थापन पनि भइरहेको छ । एनपीटीसीमार्फत विद्युत् व्यापार सुरु गर्ने ढुङ्गा सम्भावित मोडल हामीले अघि सारेका छौं ।

जसमा होराइजेन्टल मोडल एउटा हो । यस मोडलमा विद्युत् प्राधिकरणले स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादक (आइपिपि) सँग विद्युत् खरिद-बिक्री सम्झौता (पीपीए) गर्छ । त्यसपछि आवश्यक परिमाणमा 'ब्याक-टू-ब्याक' सम्झौता गरेर सम्पूर्ण वा आंशिक रूपमा निजी क्षेत्रसँग खरिद गरिएको विद्युतीय ऊर्जा भारतको खुला बजारमा बिक्री गर्न सकिन्छ । यदि, आन्तरिक बजारमा पर्याप्त माग भएमा देशभित्रै पनि बिक्री गर्न सकिन्छ । यसरी उत्पादन र व्यापारलाई होराइजेन्टल रूपमा अलग गर्दै एनपीटीसीमार्फत बिक्री गर्न सकिन्छ ।

यस्तै, अर्को भर्टिकल मोडल हो । यस मोडलमा ऊर्जा व्यवस्थापनलाई मौसमी आधारमा विभाजन गरिन्छ । सुकखायाममा देशभित्र आवश्यक पर्ने ऊर्जालाई प्राधिकरणले सुरक्षित राख्छ, किनकि आगामी वर्षमा उपभोग बढ्ने हाम्रो अनुमान छ । निकट भविष्यमा पनि यो ऊर्जा आवश्यक पर्न सक्छ ।

त्यसैगरी वर्षायाम वा जाडोयाममा देखिने सञ्चित (सरप्लस) विद्युत्लाई भने एनपीटीसीमार्फत व्यापार गर्न सकिन्छ । यी दुवै मोडलमार्फत विद्युत् व्यापार गर्न सकिने सम्भावना छ । आवश्यक नीतिगत तथा संरचनागत तयारी पूरा गर्दै हामी यो दिशामा अगाडि बढिरहेका छौं । अब एनपीटीसी पूर्ण रूपमा निजी कम्पनी होइन, किनकि त्यसमा सरकारको सेयर रहेको छ । तर, भविष्यमा रणनीतिक साझेदार भित्र्याउन सकिने व्यवस्था भने राखिएको छ । हाल निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापारको अनुमति नदिएसम्म त्यो व्यवस्था प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सकिने अवस्था छैन ।

विद्युत् व्यापारको अनुमति दिइसकेपछि पनि केही आधारभूत सर्त पूरा हुन आवश्यक छ । विशेषगरी खुल्ला बजारको पहुँचको नीति कार्यान्वयन भई स्पष्ट बिक्री नियमन (सेल रेगुलेशन) लागू नभएसम्म बजार सञ्चालन सहज हुँदैन । यदि निजी क्षेत्रले ट्रेडिङ व्यवसायमा प्रभावकारी रूपमा काम गर्ने हो भने सबैभन्दा पहिले देशभित्रै सुदृढ घरेलु विद्युत् बजार (डोमेस्टिक मार्केट) स्थापना हुनुपर्छ । त्यसका लागि बजारको खुला पहुँच अनिवार्य पूर्वसर्त हो । बजारको खुल्ला पहुँचपछि विद्युत् उत्पादन गर्ने प्रवर्द्धक र उपभोक्ताबीच प्रत्यक्ष सम्झौता (ओभर-द-काउन्टर व्यवस्था)मार्फत कारोबार सुरु गर्न सकिन्छ । भारतको विकासक्रमलाई हेर्दा पनि सुरुआतमा ऊर्जा उत्पादक र उपभोक्ताबीच सम्झौता, लिंक चार्ज तथा खुला पहुँच प्रणालीमार्फत बजार क्रमशः विकास भएको देखिन्छ ।

प्रारम्भिक चरणमा दीर्घकालीन (लड टर्म) सम्झौताबाट प्रक्रिया सुरु हुन सक्छ । त्यसपछि विस्तारै अल्पकालीन (सर्ट टर्म) बजार, विशेषगरी उपयोगमा आउन नसकेर खेर जाने विद्युत् (स्पिल इनर्जी) व्यवस्थापनको विकास हुँदै जान्छ । अनुभव, स्पष्ट नियम तथा नियमन जति व्यवस्थित र परिष्कृत हुँदै जान्छ, बजार त्यति नै तीव्र गतिमा विकसित हुन्छ । त्यसपछिका चरणमा आवरली वा मिनेट-आधारित कारोबार प्रणालीतर्फ जान सकिन्छ, जसका लागि आवश्यक एल्गोरिदम तथा प्राविधिक संरचना विकास गर्नुपर्ने हुन्छ ।

यस्तै, हालको अवस्थामा निजी क्षेत्रलाई प्रसारण (ट्रान्समिसन) लाइन निर्माण र विद्युत् व्यापार गरी दुवै क्षेत्रमा प्रवेश गराउन सकिने मार्ग खुला छन् । विद्युत् व्यापारको अनुमति तत्काल नभए पनि अन्य वैकल्पिक उपायमार्फत अगाडि बढ्न सकिन्छ । विद्युत् प्राधिकरणका रूपमा हामी यस विषयमा खुला छौं र यसअघि पनि पटक-पटक स्पष्ट गरिसकेका छौं । विशेषगरी प्रसारण क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागिता अत्यावश्यक छ, किनकि तीव्र रूपमा विस्तार हुँदै गएको अवस्थामा प्रसारण लाइनको आवश्यकताअनुसार हाम्रो पूँजी तथा जनशक्ति पर्याप्त छैन । त्यसैले निजी क्षेत्रको संलग्नता अपरिहार्य छ । हामी निजी क्षेत्रसँग आवश्यक सहजीकरण र हातमा हात मिलाएर काम गर्न पूर्ण रूपमा तयार छौं । प्रसारण लाइनमा निजी क्षेत्रलाई ल्याउन खुला पहुँच नीति कार्यान्वयनले मात्र पर्याप्त हुँदैन; प्रसारण लाइन विस्तारका लागि सूचना आह्वान (टेन्डर/आवेदन) जारी गरिन्छ, र त्यसअनुसार निजी क्षेत्र सहभागी हुन सक्छ । यसरी चरणबद्ध र नीतिगत स्पष्टतासहित अघि बढेमा निजी क्षेत्रको प्रभावकारी सहभागिताबाट विद्युत् बजारको दिगो विकास सम्भव छ ।

सहजकर्ता : लगानी बोर्डमा त ठूला ठूला विदेशी लगानीकर्ता आएर ठोकिन्छन् । लगानी बोर्डसँग आयोजना विकास सम्भौता (पीडीए) समेत भइसकेका विदेशी लगानीका धेरै आयोजना निर्माणमा जान सकेको देखिंदैन । तपाईंको अनुभवमा अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ताहरूले पनि नीतिगत लचकता, प्रसारण पहुँच र विद्युत् व्यापारका सम्बन्धमा स्वदेशी लगानीकर्ताले जस्तै मागहरू राख्ने गर्छन् कि, यी माग केवल स्वदेशी निजी क्षेत्रको मात्र हुन् ? साथै, ठूला जलविद्युत् आयोजना अपेक्षित रूपमा अघि नबढिरहेको सन्दर्भमा, निजी क्षेत्रले समान अवसर र स्पष्ट नीतिगत आधार पाउन कसरी अगाडि बढ्नुपर्छ ?

म ऊर्जा क्षेत्रभन्दा बाहिरको पृष्ठभूमिबाट आएको व्यक्ति हुँ । हाल लगानी बोर्डमा रहँदा ऊर्जा क्षेत्रलाई नजिकबाट नियाल्ने, त्यसका समस्या र चुनौती बुझ्ने तथा समाधानका सम्भावित उपाय खोज्ने प्रयास गरिरहेको छु । यहाँ उठाइएको प्रश्नबाटै सुरु गरौं । लगानी बोर्डले अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्तालाई बढी लचकता दिने र स्वदेशी लगानीकर्तालाई कम प्राथमिकता दिने भन्ने धारणा बिल्कुलै सही होइन । यस्तो कुनै विभेदकारी नीति छैन । हाम्रो कानुनले नै राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय-जुनसुकै लगानीकर्तालाई पनि समान व्यवहार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैले यस विषयमा भ्रम रहनु पर्ने अवस्था छैन । बरु व्यवहारमा के देखिएको छ भने कतिपय अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ताले आफूलाई स्वदेशी लगानीकर्तासरह व्यवहार गरिनुपर्ने माग अझ स्पष्ट रूपमा राख्ने गरेका छन् । त्यसैले स्वदेशी र विदेशी लगानीकर्ताका लागि समान खेल मैदान (इक्वल लेभल प्लेइङ फिल्ड) सुनिश्चित गर्ने विषयमा हामी सधैं सचेत छौं । पहिले २०० मेगावाटभन्दा माथिका आयोजना मात्र लगानी बोर्डको कार्यक्षेत्रमा पर्ने र अरु आयोजना केवल लगानी स्वीकृतिसम्म सीमित रहने व्यवस्था रहेछ । त्यसले समग्र प्रक्रिया प्रभावकारी हुन नसकेको अनुभव भयो । यही कारणले उक्त व्यवस्थामा सुधार ल्याउन मैले पनि पहल गर्ने प्रयास गरेको छु, ताकि ठूला-साना सबै लगानीकर्ताले स्पष्ट, सहज र समान ढंगले सेवा पाउन सकून् । ऊर्जा उत्पादकहरूले पनि यस विषयमा माग उठाउनुभएको थियो र हामी त्यसप्रति सकारात्मक नै छौं । विभिन्न निकायमा फाइल धेरै घुम्ने अवस्थाको अन्त्य गर्नु अत्यावश्यक छ । २०० मेगावाटभन्दा माथिका आयोजना पहिले धेरै आएका थिएनन्, तर अहिले घरेलु लगानीकर्ताबाट केही ठूला जलविद्युत् आयोजनाहरू अगाडि आउन थालेका छन् । यो वास्तवमै उत्साहजनक अवस्था हो ।

आयोजना विकास सम्भौता (पीडीए) गर्दा हामीले अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्तालाई दिने प्रोत्साहन, कानुनमा परिवर्तन (चेन्ज इन ल) बाट सुरक्षाजस्ता विषय सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिरहेका छौं । यी सबै प्रावधान समेटेर परियोजनालाई सहज रूपमा अगाडि बढाउने ढंगले काम भइरहेको छ । यसलाई थप व्यवस्थित र लगानीमैत्री बनाउनेतर्फ हाम्रो ध्यान केन्द्रित छ । अर्को महत्त्वपूर्ण विषय आपूर्ति र मागबीचको समन्वय

सुशील ज्ञवाली

प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, लगानी बोर्ड नेपाल

हो । बाहिरबाट हेर्दा सरल रूपमा विद्युत् माग र आपूर्तिको बीचमा प्रत्यक्ष असन्तुलन देखिंदैन । उत्पादन राम्रो छ, माग पनि छ । तर, ढुवैलाई प्रभावकारी रूपमा मिलाउन नसकिएको अवस्था छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजार, विशेषगरी भारतको सन्दर्भमा हेर्दा वर्षायाममा ऊर्जा माग बढी देखिन्छ । हाम्रोमा पनि वर्षायाममा ऊर्जा उत्पादन बढी हुन्छ, तर त्यसलाई पर्याप्त रूपमा व्यापार गर्न सकिरहेका छैनौं । यसको मूल कारण प्रसारण र वितरण लाइनको पूर्वाधारको कमजोरी हो । सरकारले मात्र लगानी गरेर यो अवस्था व्यवस्थापन गर्न सक्ने स्थिति छैन, किनभने त्यति ठूलो स्रोत-साधन सरकारसँग उपलब्ध छैन । साथै, जग्गा अधिग्रहण, वन तथा वातावरणीय स्वीकृति, र सामाजिक-राजनीतिक जटिलता पनि छन् । यी विषय धेरैजसो परियोजनामा देखिन्छन् र तिनको समाधानका लागि अघिल्ला चरणमा पनि राम्रो खलफल भइसकेको छ । अब स्रोत व्यवस्थापनका लागि निजी क्षेत्रको सहभागिता अपरिहार्य छ । विश्वभरि पनि यस्तै अभ्यास भइरहेको छ । त्यसैले निजी क्षेत्रलाई खुला रूपमा अघि आउन दिने विषयमा हामीले हिचकिचाउनु हुँदैन । यस सन्दर्भमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरण र राष्ट्रिय प्रसारण ब्रीड कम्पनी (आरपीजीसी) का साथीहरूसँग पनि स्रोत कसरी जुटाउने भन्ने विषयमा प्रारम्भिक खलफल भइरहेको छ । त्यसैगरी नेपाल राष्ट्र बैंकसँग पनि वित्तीय व्यवस्थापनका विकल्पबारे संवाद अघि बढाइएको छ । समग्रमा, ऊर्जा क्षेत्रको दिगो विकासका लागि नीतिगत स्पष्टता, लगानीमैत्री वातावरण,

बलियो पूर्वाधार र निजी क्षेत्रको सक्रिय सहभागिता अपरिहार्य देखिन्छ । राष्ट्र बैकको धारणा के छ भन्ने सन्दर्भमा, विभिन्न फोरमहरुमा गभर्नरज्यूले बारम्बार उठाउँदै आएको विषय के हो भने हालको अवस्थामा वित्तीय प्रणालीमा तरलता उपलब्ध छ । अर्थ मन्त्रालयले पनि त्यही कुरा दोहोर्‍याउँदै आएको छ । पूर्वाधार क्षेत्रमा, विशेषगरी निजी क्षेत्रमार्फत लगानी विस्तार गर्नका लागि अहिले छोटो तथा मध्यम अवधिमा प्रयोग गर्न सकिने पूँजी उपलब्ध छ, त्यसलाई प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्नुपर्छ भन्ने कुरा आउने गरेको छ । यदि हामीले यस विषयमा उचित समन्वय र वार्ता गर्न सक्यौं भने, यसलाई ऊर्जा पूर्वाधार विकासतर्फ मोड्न सकिन्छ भन्ने हाम्रो बुझाइ छ । लगानी बोर्डले विशेष रूपमा यही पक्षमा ध्यान केन्द्रित गरिरहेको छ । वित्तीय स्रोतलाई प्रतिस्पर्धी ढरमा परिचालन गर्न सकियो भने परियोजनाको लागत घटाउन सकिन्छ, जसको प्रत्यक्ष प्रभाव द्यारिफमा पर्छ। यसले उपभोक्तामाथि पर्ने मूल्यको दबाव पनि कम गर्न सहयोग पुर्‍याउँछ । तर, यो महत्त्वपूर्ण पक्षप्रति अपेक्षित ध्यान भने पर्याप्त रूपमा गएको जस्तो देखिँदैन । अब प्रसारण लाइनको सन्दर्भमा हेर्दा, निजी क्षेत्रका ती लगानीकर्तासँग छलफल गर्दा, जसले उत्पादन क्षेत्रमा लगानी गरिरहेका भन्ने चासोपूर्ण कुरा आएको छ । उनीहरुले भनेका छन् कि, कोरिडोरमा आधारित प्रसारण लाइन निर्माण गर्नका लागि आवश्यक अनुमति (लाइसेन्स) दिइएमा उनीहरु संयुक्त रूपमा लगानी गर्न र आवश्यक सुनिश्चितता दिन तयार छन् । एकातिर विद्युत् उत्पादन भइरहेको छ, भो अर्कोतिर उत्पादन भएको विद्युत् प्रसारण प्रणालीमा आउन नसकेर विद्युत् खेर फाल्नुपर्ने समस्या छ । यस्तो अवस्थामा निजी क्षेत्र आफैँ प्रसारण पूर्वाधारमा लगानी गर्न इच्छुक देखिएको छ । यस्तो अवस्थामा अवरोध यथाशीघ्र हटाइनु आवश्यक छ । मेरो विचारमा, विद्यमान नीति-नियम र कानुनी ढाँचाभित्रै रहेर समाधान निकाल्न सकिन्छ । यसलाई अत्यधिक जटिल विषयका रूपमा लिनुपर्ने देखिँदैन; मुख्य कुरा कसरी समन्वय र निर्णय प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा अघि बढाउने भन्ने हो ।

लगानीको कानुनी पक्षका सन्दर्भमा हेर्दा, सार्वजनिक/निजी साझेदारी (पीपीपी) तथा लगानी ऐनले पनि आवश्यक प्रावधानको व्यवस्था गरेको छ । लगानीकर्ताहरु फरक-फरक सर्त तथा अपेक्षासहित आउँछन् । उनीहरुको अपेक्षा स्पष्ट रूपमा पहिचान गरी, प्रतिस्पर्धात्मक प्रक्रियामार्फत अघि बढ्न सकियो भने व्यावहारिक समाधान निकाल्न सकिन्छ भन्ने विश्वास छ ।

ट्रक स्तरका प्रसारण लाइनको हकमा भने स्थिति केही फरक देखिन्छ । एउटै वा केही सीमित आईपीपीहरु मिलेर मात्र यस्तो ठूलो संरचना निर्माण गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन । त्यहाँ कुनै न कुनै रूपमा राजस्वको सुनिश्चितता आवश्यक हुन्छ ।

राजस्व सुनिश्चितता नभएसम्म यस्ता आयोजनामा निजी क्षेत्र सहज रूपमा प्रवेश गर्न सक्दैन ।

राजस्व सुनिश्चित गर्ने विभिन्न विकल्प छन् । एउटा विकल्प प्रसारण द्यारिफ निर्धारण र त्यसको संरचना हो । द्यारिफलाई कसरी डिजाइन गर्ने, दीर्घकालीन राजस्व प्रवाह कसरी सुनिश्चित गर्ने भन्ने महत्त्वपूर्ण प्रश्न हो । हालको अवस्थामा नेपाल विद्युत् प्राधिकरण एकमात्र स्वामित्वकर्ता (सिंगल अफ-टेकर) भएकाले, त्यसको प्राथमिकता र प्रतिबद्धताभित्र रहेर राजस्व प्रवाह सुनिश्चित गर्न सकियो भने लगानीकर्ता आकर्षित हुन सक्छन् । यसका लागि विभिन्न मोडल प्रयोग गर्न सकिन्छ । जस्तै बिल्ड-ट्रान्सफर-लिज, हाइब्रिड एन्युटी मोडल, वा शुद्ध एन्युटी आधारित लगानी मोडल । मोडल जुनसुकै अपनाए पनि अन्ततः मुख्य कुरा राजस्व प्रवाहको विश्वसनीय र दीर्घकालीन सुनिश्चितता हो । त्यो सुनिश्चितता स्पष्ट रूपमा परिभाषित र पुष्टि गरिएपछि निजी क्षेत्र प्रसारण पूर्वाधारमा लगानी गर्न र विकास गर्न तयार देखिन्छ ।

त्यसैले अब हाम्रो ध्यान यसैमा केन्द्रित हुनुपर्छ । राजस्व प्रवाह ठ्याक्कै कति हो, कसरी निर्धारण हुन्छ, कति अवधिका लागि सुनिश्चित गरिन्छ भन्ने कुरा स्पष्ट बनाउने । यसमा अस्पष्टता रहेसम्म प्रश्न उठिरहन्छन्, तर स्पष्ट ढाँचा तयार पार्न सकियो भने समाधान सम्भव छ ।

कानुनी दृष्टिकोणबाट हेर्दा पनि यस विषयमा स्पष्ट समाधान निकाल्न सकिने आधार उपलब्ध छन्। आवश्यक भएको भनेको विद्यमान कानुनी प्रावधानहरुलाई सक्रिय रूपमा प्रयोग गर्दै अघि बढ्ने पहल हो । यस विषयमा हामीले केही हदसम्म थप सक्रियता देखाउन आवश्यक छ भन्ने मेरो बुझाइ छ । प्रसारण लाइन विकासका सन्दर्भमा हेर्दा घरेलु लगानीकर्ताहरु पनि पर्याप्त रूपमा उत्साही देखिन्छन् । त्यसैगरी, अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ताले पनि ठूलो परिमाणमा लगानी गर्न तयार रहेको संकेत दिएका छन् । विशेषगरी हाइब्रिड इनर्जी मोडलको ढाँचामा परियोजना अघि बढाइएमा आफूहरु काम गर्न तयार रहेको उनीहरुको धारणा छ । हाल ऊर्जा नियामक आयोगले प्रसारण शुल्कलगायतका विषयमा विभिन्न खाका तयार गरिरहेको छ । यस विषयमा सरोकारवाला निकाय, जस्तै, ऊर्जा उत्पादकको संस्था लगायतसँग व्यापक छलफल गरी साभाना निष्कर्षमा पुगेर त्यसका आधारमा स्पष्ट कानुनी ढाँचा अघि ल्याउन आवश्यक देखिन्छ । जबसम्म कानुनी र नीतिगत स्पष्टता हुँदैन, लगानीकर्तामा पूर्ण विश्वास सिर्जना हुन सक्दैन ।

विद्युत् व्यापारको सन्दर्भमा पनि यो विषय महत्त्वपूर्ण छ । अघिल्ला छलफलमा उल्लेख भएभन्नाँ कम्तीमा घरेलु स्तरमा त

ऊर्जा व्यापार सुरु गर्न सकिन्छ । त्यसका लागि प्रसारण पूर्वाधारमा खुलापन र पहुँच सुनिश्चित हुनासाथ धेरै तहमा सहजता आउँछ । उत्पादनतर्फ हामी पर्याप्त अवस्थामा छौं र बजारतर्फ माग पनि विद्यमान छ। आपूर्ति र माग दुवै हुँदा तिनलाई प्रभावकारी रूपमा मिलाउन प्रसारण पूर्वाधारको समाधान अत्यावश्यक हुन्छ । प्रसारण सुदृढ भएसँगै आपूर्ति-माग मिलान सहज हुन्छ र ऊर्जा व्यापारले व्यावहारिक रूप लिन सक्छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत माग रहेको अवस्थामा व्यवस्थित आपूर्ति रणनीति अपनाउन सकियो भने यसले महत्त्वपूर्ण समाधान दिन सक्छ । यसका लागि कानुनी तयारीको काम पनि अघि बढिरहेको छ । विगत एक वर्षदेखि मस्यौदा ऐन तथा आवश्यक कानुनी प्रावधान तयारीकै क्रममा छन् । सम्बन्धित विज्ञहरुले प्रस्तुत गर्नुभएको प्रावधानको सन्दर्भमा हेर्दा त्यही ढाँचाभित्रै रहेर केही ठोस समाधान निकाल्न सकिने अवस्था देखिन्छ । यसअघि स्थापना भइसकेको राष्ट्रिय विद्युत् व्यापार कम्पनीलाई पनि एउटा व्यावहारिक माध्यमका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । यसलाई उदाहरणीय मोडलका रूपमा अघि बढाएर संरचनागत सुधारको आधार बनाउन सकिन्छ ।

त्यसैले आवश्यक संरचना र कानुनी ढाँचा तयार गरी यो प्रक्रिया अघि बढाउन सकियो भने त्यहाँ कुनै ठूलो जटिलता रहनेछ भन्ने मलाई लाग्दैन । स्पष्ट नीति, सुनिश्चित राजस्व संरचना र कार्यान्वयनको प्रतिबद्धता भएपछि समस्या धेरै हदसम्म समाधान हुन सक्छ । अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष नेपाल विद्युत् प्राधिकरण सँग सम्बन्धित छ । विद्युत् व्यापार वा प्रसारण लाइन विकासको कुरा गर्दा राजस्वको सुनिश्चितता कुनै न कुनै रूपमा विद्युत् प्राधिकरण मार्फत हुनुपर्ने अवस्था देखिन्छ । विशेषगरी अहिलेको अवस्थामा जब विद्युत् प्राधिकरण नै प्रमुख 'सिंगल अफ-टेकर' हो । यस सन्दर्भमा विद्युत् नियमन आयोगले पनि आवश्यक नियामक ढाँचा निर्माण गर्ने दिशामा काम गरिरहेको छ । तर, यहाँ एउटा गम्भीर प्रश्न उठ्छ कि, विद्युत् प्राधिकरणको समग्र वित्तीय स्वास्थ्य कस्तो अवस्थामा छ ? यदि हामीले प्रसारण तथा ऊर्जा व्यापारका नयाँ ढाँचा थप्दै जाँदा विद्युत् प्राधिकरणको वित्तीय अवस्था सुदृढ बनाउने रणनीति तयार गरेनौं भने संस्था स्वयं कमजोर हुन सक्छ । सिंगल अफ-टेकर भएकै कारणले विद्युत् प्राधिकरण थप जोखिममा पर्नुहुँदैन । त्यसैले यसको वित्तीय अवस्था, व्यावसायिक संरचना र रणनीतिलाई गहिरो अध्ययन गरी कहाँ सुधार गर्न सकिन्छ भन्ने स्पष्ट खाका बनाउन आवश्यक छ । विद्युत् प्राधिकरण हाम्रो आफ्नै संस्था हो; यसलाई संस्थागत रूपमा सुदृढ र दिगो बनाउनु हाम्रो प्राथमिकता हुनुपर्छ । साथै, ट्यारिफ निर्धारण, प्रसारण शुल्क संरचना तथा अन्य राजस्व संयन्त्रलाई यथार्थपरक ढंगले परिभाषित गरी संस्था दीर्घकालीन रूपमा टिक्ने

आधार तयार गर्नुपर्छ । यो केवल अस्थायी समाधानबाट सम्भव हुँदैन; संस्थागत स्थायित्व सुनिश्चित गर्ने ढाँचागत सुधार आवश्यक छ । लगानी बोर्डको तर्फबाट छोटकरीमा भन्नुपर्दा-हामीले हाल कार्यशैलीमा सुधार गर्ने उद्देश्यले नयाँ दृष्टिकोण अवलम्बन गरेका छौं । विगतमा प्रक्रियागत ढिलाइ हुने गरेको भन्ने गुनासो स्वाभाविक रूपमा आएका थिए। ती सुझावलाई ध्यानमा राख्दै अहिले हामीले छिटो, प्रभावकारी र परिणाममुखी ढंगले काम गर्ने प्रणाली लागू गरेका छौं । केही शुल्क तथा प्रक्रियागत पक्षमा समेत सहजीकरण गरिएको छ । हालसम्मको अनुभवमा लगानी प्रक्रियामा अनावश्यक ढिलाइ भएको भन्ने गुनासो कम हुँदै गएको देखिन्छ । यसले सुधारतर्फको हाम्रो प्रयास सकारात्मक दिशामा अघि बढिरहेको संकेत गर्छ ।

सबैभन्दा आवश्यक कुरा भनेको एउटा सशक्त र केनित कार्यदल गठन गरी, गहन र लक्षित छलफलमार्फत ठोस निष्कर्ष निकाल्नु हो । स्पष्ट नीतिगत र कानुनी ढाँचाबिना कर्मचारी तहमा समेत निर्णय लिन हिचकिचाहट देखिन्छ । 'कहाँ समस्या आउला?', 'कानुनी प्रश्न उठ्ला कि?' भन्ने डरले काम अघि नबढ्ने अवस्था पनि देखिन्छ । त्यसैले अब सुदृढ कानुनी आधार तयार पाउँदा, आत्मविश्वासका साथ कार्यान्वयनतर्फ जानुपर्ने आवश्यकता स्पष्ट देखिन्छ ।

हालसम्मको अनुभव हेर्दा निजी लगानीमा ढिलाइ भए पनि मैले गुनासो सुन्नुपरेको अवस्था देखिएको छैन । यो एक सकारात्मक पक्ष हो । २० भन्दा बढी परियोजनामा समेत तीव्र गतिमा नेगोसिएसन र प्रगति भइरहेको छ । प्रत्येक परियोजनाको सर्त आवश्यकतानुसार लचिलो बनाइ अघि बढाउने कार्य ़ुत रूपमा भइरहेको छ । अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष, लगानी बोर्डले हाल लगानी व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान केनित गरेको छ । यसले लगानी व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक सूचना र मार्गनिर्देशन उपलब्ध गराउने, प्राविधिक तथा प्रशासनिक पक्षलाई समर्थन गर्ने काम गरिरहेको छ । ऊर्जा मन्त्रालय, विद्युत् प्राधिकरण र अन्य सम्बन्धित निकायले लगानी अघि बढाउन आवश्यक समन्वय र प्राविधिक सहयोग प्रदान गरिरहेका छन् । भोलि जब परियोजनाको रोड-म्याप अघि बढ्छ, त्यसमा ट्रान्सपोर्ट रोड डिपार्टमेन्ट र अन्य प्राविधिक मन्त्रालय/विभागहरुलाई समेत संलग्न गरिनेछ । यसले परियोजनालाई इन्जिनियरिङ, प्राविधिक अनुमोदन र व्यवस्थापनको दृष्टिले सहजता प्रदान गर्नेछ । यसरी समन्वय र सूचना प्रवाह सुनिश्चित गरेपछि, लगानी व्यवस्थापन ़ुत र प्रभावकारी हुने छ । लगानी बोर्ड र सम्बन्धित निकायहरुले ़ुत, लचिलो र समन्वित दृष्टिकोण अपनाउँदै लगानी प्रवाह, सूचना व्यवस्थापन र प्रोजेक्ट अगाडि बढाउने कार्यलाई सुचारू रूपमा अघि बढाइरहेका छन् ।

सहजकर्ता: अहिले राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनी हाइब्रिड मोडल र घरेलु मोडलमा प्रसारण लाइन निर्माण गर्ने योजनामा काम गरिरहेको छ । यदि राष्ट्रिय प्रसारण कम्पनीले बिटी मोडल (निर्माण र हस्तान्तरण-बिटी) वा ट्यारिफमा आधारित प्रतिस्पर्धात्मक बिडिड मोडलमा प्रसारण लाइन बनाउने हो भने लगानीकर्ताहरू सहज रूपमा भरोसा गरेर प्रतिस्पर्धा गर्न आउन सक्ने स्थिति देखिँदैन । यसले यो कम्पनी स्थापना गर्ने मूल उद्देश्य र कम्पनीलाई अगाडि बढाउने प्रयास, हालको अवस्था अनुसार पूर्ण रूपमा प्राप्त हुन सकेको छैन । यसको पछाडि मुख्य कारण के हुन् ? र प्रवर्द्धकले पक्षले कहाँ-कहाँ समस्या भोग्दैछन् भन्ने कुरा बुझ्न सकेमा साथै यसले कम्पनीलाई अझ मजबुत र प्रभावकारी बनाउने दिशामा सहयोग पुऱ्याउन सक्छ कि ? भन्ने मेरो प्रश्न हो ।

सरकारले विद्युत् क्षेत्रको संरचनात्मक पुनर्संरचनाअन्तर्गत उत्पादन, प्रसारण र वितरण कार्यलाई अलग-अलग संस्थामार्फत सञ्चालन गर्ने स्पष्ट अवधारणासहित व्यवस्था स्थापना गरेको हो। यस व्यवस्थाको मूल उद्देश्य प्रत्येक संस्थालाई स्वतन्त्र, उत्तरदायी र परिणाममुखी ढंगले सञ्चालन गर्नु रहेको थियो। तर व्यावहारिक धरातलमा हेर्दा हामीले सोही अवधारणाअनुसार पूर्ण स्वतन्त्रताका साथ कार्य गर्न सकिरहेका छैनौं भन्ने प्रष्ट रूपमा देखिएको छ । बाह्य दृष्टिकोणबाट मूल्यांकन गर्दा पनि यस्तै अवस्था प्रतिविम्बित हुन्छ । यस समग्र विद्युत् क्षेत्रको ऐतिहासिक नेतृत्वदायी संस्थाका रूपमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरण रहेको तथ्य सर्वविदित छ । यही संस्थाको ५१ प्रतिशत सेयर स्वामित्व संरचना कायम राख्दै राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनी स्थापना गरिएको हो । कम्पनी स्थापना गर्दाको मूल उद्देश्य राष्ट्रिय प्रसारण सञ्जालको विकास, विस्तार र सुदृढीकरणमार्फत विद्युत् प्रणालीलाई दिगो, भरपर्दो र सक्षम बनाउनु थियो । तर आजको अवस्थामा आइपुग्दा कम्पनीले आफ्नो स्थापना उद्देश्यअनुरूप अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न नसकेको विषय स्वाभाविक रूपमा गम्भीर प्रश्नका रूपमा उभिएको छ । यसको प्रमुख कारण नीतिगत तहमा रहेको अन्योल, अस्पष्टता तथा संरचनागत जटिलता नै हो। नीति स्पष्ट र एकरूप नभएसम्म कार्यान्वयन तहमा प्रभावकारी परिणाम हासिल गर्न कठिन हुन्छ । कार्यकारी प्रमुख वा कुनै एक व्यक्तिले मात्र नीतिगत व्यवस्था परिवर्तन गर्न सक्ने अवस्था हुँदैन; त्यसका लागि व्यापक नीतिगत स्पष्टता, समन्वय र संस्थागत प्रतिबद्धता अपरिहार्य हुन्छ । राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनीसँग हाल ११ वटा विभिन्न प्रसारण लाइन निर्माणको अनुमतिपत्र रहेका छन् । ती प्रसारण लाइनका आयोजना विभिन्न चरणमा अघि बढाउने प्रयास भइरहेको छन् । तथापि, नीतिगत अस्पष्टता, प्रक्रियागत जटिलता तथा संरचनागत सीमितताका कारण अपेक्षित गतिमा कार्यसम्पादन हुन नसकेको यथार्थ हामी सबैले आत्मसात् गर्न आवश्यक छ । अतः आगामी दिनहरूमा स्पष्ट नीति, संस्थागत समन्वय, उत्तरदायित्वको स्पष्ट बौद्धफाँट तथा दीर्घकालीन दृष्टिकोणसहित अघि बढ्न सकेमा

सागर श्रेष्ठ

प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनी

मात्र विद्युत् प्रसारण क्षेत्रले आफ्नो मूल उद्देश्य प्राप्त गर्न सक्ने विश्वास व्यक्त लिएको छु ।

सरकारको नीतिअनुसार सार्वजनिक संस्थाहरूलाई व्यावसायिक ढाँचामा सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले संरचनात्मक रूपमा छुट्ट्याइएको भए पनि व्यवहारमा हामी अझै त्यहीअनुरूप काम गर्न सक्षम भएका छैनौं । व्यावसायिकता भन्नु केवल संस्थागत विभाजन मात्र होइन; त्यसका लागि वित्तीय स्वायत्तता, आम्दानीको स्पष्ट आधार, उत्तरदायित्वको सुनिश्चितता र नीतिगत स्थिरता अनिवार्य हुन्छ । त्यसकारण हरेक विषय अर्थतन्त्रसँग जोडिन्छ, आम्दानीसँग जोडिन्छ, र दिगोपनासँग जोडिन्छ। तर, विगतसम्म हाम्रो आम्दानी निर्धारणको विधि र संरचना नै स्पष्ट हुन नसकेको यथार्थ हामीले स्वीकार गर्नुपर्छ ।

मैले सन् २०१४ मा रुडकीमा स्नातकोत्तर अध्ययन गर्दै गर्दा ऊर्जा क्षेत्रका जुन समस्याहरूको चर्चा सुनेको थिएँ, दुःखका साथ भन्नुपर्छ, आज पनि हामी त्यही समस्याको समाधान कसरी गर्ने भन्ने विषयमै हामी छलफल गरिरहेका छौं । समस्या के हो भन्ने हामी सबैलाई थाहा छ; समस्या कहाँ छ भन्ने पनि स्पष्ट छ; समाधानका उपायहरूबारे पनि हामी अनभिज्ञ छैनौं । तर, कार्यान्वयनको चरणमा पुग्दा हामी सामूहिक प्रतिबद्धतामा कमजोर देखिन्छौं । आज यहाँ सरकारका प्रतिनिधि, नेपाल विद्युत् प्राधिकरण का प्रतिनिधि,

लगानी व्यवस्थापन गर्ने निकायका प्रतिनिधि तथा स्वतन्त्र विद्युत् उत्पादक एकै स्थानमा उपस्थित हुँदा पनि अपेक्षित समन्वय र साभ्ना दृष्टिकोण स्थापित गर्न सकेका छैनौं । यो मञ्चमा हामी नीतिका कुरा गर्छौं, सुधारका कुरा गर्छौं, दिगो विकासका कुरा गर्छौं । तर, यही कक्षबाट बाहिरिएपछि आ-आफ्नो क्षेत्रगत स्वार्थमा सीमित हुने प्रवृत्ति हावी हुन्छ । यही नै हाम्रो सबैभन्दा ठूलो अवरोध हो । हामीले सिद्धान्त र दर्शनमा आधारित दीर्घ छलफलमा धेरै समय व्यतीत गर्नुपर्ने जस्तो लाग्छ । अब व्यावहारिक निर्णय र कार्यान्वयनतर्फ ढुङ्गापूर्वक अघि बढ्न आवश्यक छ । यदि कुनै संरचना पृथक् रूपमा सार्वजनिक संस्थाका रूपमा स्थापना गर्नुपर्ने हो भने स्पष्ट निर्णय गरौं; नत्र विद्यमान नीतिअनुसार नै व्यवस्थापन गर्ने हो भने त्यसमा दोहोरोपन नराखौं । नीतिगत अन्वोल नै सबैभन्दा ठूलो बाधा बन्न पुगेको छ । विद्युत् क्षेत्र समग्र रूपमा गतिशील हुन नसक्नुमा प्रसारण क्षेत्र सधैं अवरोधका रूपमा देखिएको छ । उत्पादन क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढेकाले त्यहाँ उल्लेखनीय प्रगति सम्भव भयो । तर प्रसारण क्षेत्रमा त्यस्तो स्पष्ट, खुला र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण निर्माण हुन सकेन । फलस्वरूप, प्रसारण सञ्जाल विस्तार अपेक्षित गतिमा हुन नसकी यसले समग्र क्षेत्रकै विकासमा अवरोध सिर्जना गरेको छ । हालै मात्र प्रसारण क्षेत्रमा सीमित रूपमा खुला पहुँचको व्यवस्था आरम्भ गरिएको छ, जुन सकारात्मक कदम हो; तर त्यो पर्याप्त छैन । अब हामीले नीतिगत स्पष्टता, संस्थागत समन्वय, आम्दानी संरचनाको सुनिश्चितता तथा साभ्ना उत्तरदायित्वको आधारमा विद्युत् क्षेत्र सुधारको दिशामा ठोस निर्णय लिनुपर्ने आवश्यकता छ । अन्यथा, समस्या चिनेर पनि समाधान कार्यान्वयन गर्न नसक्ने अवस्थामै हामी अल्मिक्नरहनेछौं ।

विद्युत् उत्पादनको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको संलग्नता सुनिश्चित भएपछि त्यहाँ सरकारको प्रत्यक्ष हस्तक्षेप अपेक्षाकृत कम रह्यो र प्रगति सम्भव भयो । तर, प्रसारण क्षेत्रमा त्यस्तो खुलापन र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण निर्माण हुन सकेन । हालै मात्र प्रसारण क्षेत्रमा सीमित रूपमा खुला पहुँचको व्यवस्था गरिएको छ । यसले प्रतिस्पर्धाका लागि आधारभूमि त तयार गरेको छ, तर यत्तिमै पर्याप्त भएको छैन ।

प्रसारण क्षेत्र सुदृढ गर्न अझै धेरै विषय स्पष्ट र व्यवस्थित गर्न बाँकी छन् । उदाहरणका लागि जडानसम्बन्धी व्यवस्था, ग्रीड सञ्चालनको व्यवस्थापन, विद्युत् प्रवाह तालिका निर्धारण, प्राविधिक मापदण्ड, ढायित्व बाँडफाँट तथा समन्वयका संरचना यसमा पर्छन् । यी सबै पक्षलाई व्यवस्थित नगरी प्रसारण प्रणालीलाई प्रभावकारी, पारदर्शी र भरपर्दो बनाउन सकिँदैन । हाम्रा छिमेकी मुलुकले अवलम्बन गरेका सफल

अभ्यासलाई अध्ययन गरी नेपालको सन्दर्भअनुसार परिमार्जन गरेर कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । तर, यस्ता व्यावहारिक उपाय अवलम्बन गर्नुको सट्टा हामी अत्यधिक रूपमा सैद्धान्तिक छलफलमै सीमित भयौं कि भन्ने अनुभूति हुन्छ । यस सभाहलमा उपस्थित विज्ञ व्यक्तित्वहरु, नीतिनिर्माता, कार्यान्वयनकर्ता र निजी क्षेत्रका प्रतिनिधि एकै स्थानमा बस्दा समग्र क्षेत्र सुधारको मार्गचित्र निर्माण गर्न सकिने सामर्थ्य अवश्य छ । यद्यपि, सायद हाम्रो संस्थागत वातावरण, निर्णय प्रक्रियाको जटिलता तथा कार्यान्वयनका अनुकूल परिस्थितिको अभावका कारण अपेक्षित परिणाम हासिल हुन सकेन । अधिकार हुँदाहुँदै पनि त्यसलाई प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्न नसक्नु हाम्रो कमजोरी बनेको छ ।

हाम्रा छिमेकी राष्ट्रहरुले तीव्र गतिमा पूर्वाधार विकास गरिरहेका छन् । प्रारम्भिक चरणमा तीव्र आर्थिक तथा संरचनात्मक विकासलाई प्राथमिकता दिएर त्यसपछि दिगोपनातर्फ उन्मुख भएका उदाहरण प्रशस्त छन् । तर, हामीले दिगो विकासका लक्ष्यहरुको चर्चा त व्यापक रूपमा गर्नुपर्ने, तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा अपेक्षित तीव्रता देखाउन सकेनौं कि भन्ने आत्ममन्थन आवश्यक देखिन्छ । दिगोपना तब सार्थक हुन्छ, जब आधारभूत विकासको गति सुदृढ र परिणाममुखी हुन्छ । अब समय धेरै विमर्शमा अल्मिक्नरहने होइन, स्पष्ट नीति, अनुकूल कार्यान्वयन वातावरण, संस्थागत समन्वय र ढुङ्गा निर्णयसहित अघि बढ्ने हो । विद्युत् क्षेत्र राष्ट्रको समग्र आर्थिक रूपान्तरणको मेरूदण्ड हो । यसलाई गतिशील र प्रभावकारी बनाउन सामूहिक प्रतिबद्धता र व्यावहारिक कदम अपरिहार्य छन् ।

सहजकर्ता: अहिले भएका ऐन, नियम, कानून जे जति छन् । निजी क्षेत्रले त्यसको आधारमा प्रसारण लाइन निर्माण र विद्युत् व्यापारको अनुमति पाउन सक्ने सक्ने अवस्था देखिन्छ ? यसमा तपाईंको दृष्टिकोण के हो ? दोस्रो कुरा, सबै कुरा सहज हुँदाहुँदै पनि सरकारले अनुमति दिँदैन भने भोली यही कारणले निजी क्षेत्रले ऊर्जा क्षेत्रमा गरेको खर्चो लगानी डुब्ने स्थिति आउँछ । फेरि, अझै जटिलता के छ भने एउटाले लाइसेन्स दिन्छ, अर्कोले पीपीए गर्दैन । यस्तो अवस्थामा डेभलपरको हैसियतले सरकारसँग क्षतिपूर्ति माग्न मिल्छ कि मिल्दैन ?

सर्वप्रथम यस कार्यक्रममा उपस्थित हुन ढिलाइ भएकोमा क्षमायाचना चाहन्छु । आज यहाँ आइपुग्ने क्रममा यातायात व्यवस्थामा असहजता रहेकाले केही विलम्ब हुन गयो । त्यसका लागि म हृदयदेखि नै क्षमा माग्दछु । सर्वप्रथम इप्यानको २६औँ वार्षिकोत्सव अवसरमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु । प्राप्त जानकारीअनुसार गत वर्ष मात्र निजी क्षेत्रबाट करिब ३३०० मेगावाट विद्युत् राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा योगदान भएको रहेछ । २६औँ वार्षिकोत्सव र ३३०० मेगावाट योगदानबीचको यो सान्दर्भिक संयोग आफैमा अर्थपूर्ण छ । आगामी वर्षमा यो योगदान अझ वृद्धि भई अझै माथि पुग्ने विश्वास व्यक्त गर्दछु । राष्ट्रिय ऊर्जा सुरक्षामा निजी क्षेत्रले पुऱ्याएको योगदान प्रशंसनीय छ । अब मलाई प्रस्तुत गरिएका दुई विषयमा आफ्नो धारणा राख्न चाहन्छु । पहिलो, प्रसारण लाइनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता र दोस्रो, विद्युत् व्यापारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता रहेको छ ।

प्रसारण पूर्वाधारमा निजी क्षेत्रको सहभागिताको विषयमा कुनै मौलिक द्विविधा रहनु हुँदैन । प्रचलित विद्युत् ऐनले स्पष्ट रूपमा सर्वेक्षण, उत्पादन, प्रसारण र वितरणसहित यी चारवटा कार्यका लागि अनुमतिपत्र प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ । यस अर्थमा प्रसारण क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागितालाई कानूनले नै मार्गप्रशस्त गरेको छ । उत्पादनतर्फ हेर्दा, उत्पादन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेपछि उत्पादित विद्युत् नेपाल सरकार वा सरकारमार्फत खरिद गरिने व्यवस्था ऐन तथा नियमावलीमा स्पष्ट छ । तर, निजी क्षेत्रले आफ्नै लगानीमा निर्माण गरेको प्रसारण लाइनको सन्दर्भमा उपयोग शुल्क, आरक्षण शुल्क वा प्रसारण महसुल निर्धारणको विषय भने कानुनी रूपमा त्यति स्पष्ट रूपमा निर्दिष्ट गरिएको छैन । तर, कानूनमा स्पष्ट व्यवस्था नभएको मात्र कारणले निजी क्षेत्र सहभागी हुनै सक्दैन भन्ने निष्कर्ष निकाल्नु उपयुक्त हुँदैन । प्रसारण लाइनको प्रयोग गर्ने निकाय, चाहे आन्तरिक उत्पादक होस् वा निर्यात-आयातसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय कारोबारकर्ता होस्, सम्झौताको आधारमा उपयोग शुल्क तिर्न सक्छ । तसर्थ, प्रसारण क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागिता असम्भव वा अवैध छ भन्ने तर्क बलियो देखिँदैन । अब विद्युत् व्यापारको विषयमा केही धारणा राख्न चाहन्छु । हामीले यस विषयमा सरकारलाई पर्याप्त रूपमा गम्भीर बनाउन सकेका छौं कि छैनौं भन्ने आत्ममन्थन आवश्यक छ । कहिलेकाहीँ

सेमन्त दाहाल

ऊर्जा कानून विज्ञ

मलाई लाग्छ, हामीले मध्यम स्तरको पहल मात्र गन्यौं, तर निर्णायक पहल गर्न सकेनौं । अब विद्युत् व्यापारलाई व्यवहारमा उतार्न बलियो नीतिगत र संस्थागत पहल आवश्यक छ । कानुनी दृष्टिकोणबाट हेर्दा, विद्युत् ऐनले स्पष्ट रूपमा चारवटा क्रियाकलापलाई नियमनयोग्य गतिविधिका रूपमा परिभाषित गरेको छ । ऊर्जाका आयोजनाको सर्वेक्षण, उत्पादन, प्रसारण र वितरण कार्य गर्न सरकारी अनुमतिपत्र अनिवार्य छ । तर, यसबाहेकका गतिविधिलाई ऐनले निषेध गरेको छैन । ऐनको मूल आशय ती चार गतिविधिलाई नियमन गर्ने हो, अन्य सम्भावित गतिविधिलाई प्रतिबन्ध लगाउने होइन । त्यसैले, प्रश्न उठ्छ- विद्युत् व्यापारलाई प्रतिबन्धात्मक व्याख्याद्वारा रोक्ने कि उदार व्याख्याद्वारा प्रोत्साहन गर्ने? ऐनमा स्पष्ट निषेध नभएको अवस्थामा विद्युत् व्यापार गर्न मिल्दैन भन्ने तर्क कानुनी रूपमा त्यति सबल देखिँदैन । बरु, ऐनको उदार र प्रगतिशील व्याख्या गर्दै विद्युत् व्यापारलाई संस्थागत र पारदर्शी ढाँचामा अगाडि बढाउन सकिने आधार पर्याप्त देखिन्छ । प्रसारण र विद्युत् व्यापार दुवै क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको सहभागिता सम्भव मात्र होइन, आवश्यक पनि छ । साथै, स्पष्ट नीतिगत दिशानिर्देश, पारदर्शी नियमन, तथा दृढ कार्यान्वयन प्रतिबद्धताको पनि आवश्यकता छ । विद्युत् व्यापारको विषयमा निजी क्षेत्रको सहभागिता सम्बन्धी बहसलाई कानुनी आधारबाट स्पष्ट पार्न आवश्यक देखिन्छ । यस सन्दर्भमा विद्युत् ऐनको दफा २२ र दफा २३ को व्याख्या अत्यन्त महत्वपूर्ण छ । दफा २२

ले नेपाल सरकारले उत्पादित विद्युत् खरिद गर्ने वा गराउने व्यवस्था गरेको छ। 'गराउने' भन्ने शब्द स्वयंमा व्यापक अर्थ बोकेको छ। नेपाल सरकारले प्रत्यक्ष रुपमा खरिद गर्न सक्छ, वा आफ्नो मातहतका निकायमार्फत गराउन सक्छ। हालसम्म यो कार्य मुख्यतः नेपाल विद्युत् प्राधिकरण मार्फत हुँदै आएको छ। तर, 'गराउने' भन्ने व्यवस्थाले अन्य योग्य निकाय वा कम्पनीमार्फत पनि खरिद प्रक्रिया सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावना नकारेको छैन। यस अर्थमा, कानूनले स्पष्ट रुपमा निषेध नगरेको अवस्थामा निजी क्षेत्रको कुनै कम्पनीलाई पनि सरकारमार्फत विद्युत् खरिद तथा व्यापार प्रक्रियामा संलग्न गराउन सकिने आधार देखिन्छ। तसर्थ, दफा २२ कै आधारमा निजी क्षेत्रलाई विद्युत् व्यापारमा सहभागी गराउन सकिने सम्भावना विद्यमान छ।

यस्तै, दफा २३ ले आयात तथा निर्यात गर्न सकिने व्यवस्था स्पष्ट रुपमा उल्लेख गरेको छ। आयात-निर्यातको विषयमा कानुनी ढोका खुला भइसकेको अवस्थामा त्यसलाई केवल सरकारी एकाधिकारका रुपमा सीमित गर्नुपर्ने ठोस कारण देखिँदैन। साथै, पछिल्लो समय गठन भएको विद्युत् नियमन आयोगले पनि विद्युत् व्यापारलाई मान्यता दिएको सन्दर्भ जोड्दा निजी क्षेत्रको सहभागिता अस्वीकार गर्नुपर्ने कुनै ठोस कानुनी अवरोध देखिँदैन। यी सबै आधारलाई समग्र रुपमा हेर्दा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउन नमिल्ने निष्कर्षमा पुग्नु तर्कसंगत हुँदैन। तेस्रो महत्वपूर्ण आधार भनेको भेदभावरहित व्यवहारको सिद्धान्त हो। यदि नेपाल विद्युत् प्राधिकरण लाई विद्युत् व्यापारको अधिकार दिइन्छ, र उसकै सहायक कम्पनीलाई मन्त्रिपरिषद् निर्णयमार्फत व्यापार अनुमति प्रदान गरिन्छ भने त्यही प्रकृतिको कार्य गर्न चाहने निजी क्षेत्रका कम्पनीलाई किन अवसर नदिने? समान प्रकृतिका संस्थाबीच विभेदकारी व्यवहार गर्नु नीतिगत रुपमा उचित देखिँदैन। त्यसैले समान अवसरको सिद्धान्तअनुसार निजी क्षेत्रलाई पनि अनुमतिपत्र प्राप्त गरी विद्युत् व्यापारमा अघि बढ्न दिनु उपयुक्त हुन्छ। यसका अतिरिक्त सर्वोच्च अदालतका विभिन्न निर्णयमा विद्युत् ऊर्जालाई 'वस्तु' वा 'व्यापारयोग्य सामग्री' का रुपमा व्याख्या गरिएको सन्दर्भ पनि विचारणीय छ। जब विद्युतीय ऊर्जालाई व्यापारयोग्य वस्तुका रुपमा स्वीकार गरिन्छ, तब त्यसको व्यापारमा अनावश्यक प्रतिबन्ध लगाउनु न्यायसंगत देखिँदैन। नियमन आवश्यक छ, तर पूर्ण निषेध तर्कसंगत हुँदैन। यी तीनवटै आधारमा कानुनी व्याख्या, समान अवसरको सिद्धान्त र न्यायिक दृष्टान्तलाई ध्यानमा राख्दा निजी क्षेत्रले विद्युत् व्यापारको अनुमतिपत्र प्राप्त गरी अघि बढ्न सक्ने पर्याप्त आधार देखिन्छ। अब हामीले यस विषयमा अझ सशक्त पहल गर्नु आवश्यक छ।

यदि तत्काल अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने निर्णय हुन नसके

पनि निजी क्षेत्रलाई परामर्शदाताका रुपमा संलग्न गराउन सकिन्छ। उदाहरणार्थ, नेपाल सरकार वा सम्बन्धित निकायले निजी कम्पनीलाई भारतलगायतका बजारमा विद्युत् बिक्रीको सम्भाव्यता, बजार पहुँच, मूल्य निर्धारण तथा विपणन रणनीति सम्बन्धी अध्ययनका लागि जिम्मेवारी दिन सक्छ। यसबाट भविष्यका लागि व्यवहारिक आधार तयार हुन सक्छ। जलविद्युत् क्षेत्रको उदारीकरण र विस्तारका लागि हामी सबैले साभ्रा दृष्टिकोण र साहसिक निर्णय लिनुपर्ने आवश्यकता छ। छलफललाई अब कार्यान्वयनमा रुपान्तरण गर्ने समय आएको छ। निजी क्षेत्रको सहभागिताबारे छलफल गर्दै जाँदा विगतका अनुभवलाई स्मरण गर्नु उपयुक्त हुन्छ। अध्ययनका क्रममा हामीले नर्वेको ऊर्जा संरचना अवलोकन गरेका थियौं। त्यहाँको कुल ऊर्जा आपूर्तिमध्ये करिब ९० प्रतिशत विद्युत् ऊर्जाबाट पूर्ति भइरहेको अवस्था थियो। यसको विपरीत सन् १९९० को दशकतिर नेपालको ऊर्जा संरचना हेर्दा करिब ८५ प्रतिशत ऊर्जा परम्परागत इन्धनबाट र भ्रुन्दै १५ प्रतिशत मात्र व्यावसायिक इन्धनबाट आपूर्ति भइरहेको थियो। विद्युतीय ऊर्जाको हिस्सा अत्यन्त न्यून थियो। त्यतिबेला पनि निजी क्षेत्रलाई कुन-कुन क्षेत्रमा प्रवेश दिने भन्ने विषयमा व्यापक बहस भएको थियो। त्यतिबेला उत्पादन क्षेत्रमा मात्र निजी क्षेत्रको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने निर्णय गरियो। त्यसको करिब ३५ वर्षपछि आज हामी विद्युत् व्यापारको विषयमा छलफल गरिरहेका छौं। यसले नीतिगत निर्णय समयमै नलिँदा सुधार प्रक्रियामा अनावश्यक विलम्ब कसरी हुन्छ भन्ने यसले देखाउँछ। अब यदि विद्युत् व्यापारमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराइयो भने त्यसका केही स्पष्ट लाभ देखिन्छन्। एउटा नेपाली उखान छ, 'बोल्नेको पीठो बिक्र, नबोल्नेको चामल पनि बिक्र' यसको सार के हो भने बजारमा सक्रिय उपस्थितिले मात्र अवसर सिर्जना गर्छ। निजी क्षेत्र स्वभावतः बजारमुखी हुन्छ; उसले सम्भावित ग्राहक खोज्छ, माग र आपूर्तिको विश्लेषण गर्छ, प्रतिस्पर्धात्मक प्रस्ताव तयार गर्छ र प्रभावकारी रुपमा प्रवर्द्धन गर्छ। हामी प्रायः सरकारी निकायबाट नेपालको माग-आपूर्ति सन्तुलनको विवरण सुन्छौं। तर, निजी क्षेत्र संलग्न हुँदा उसले छिमेकी देशहरुको माग-आपूर्ति अवस्था अध्ययन गरेर उपयुक्त समयमा विद्युत् बिक्री प्रस्ताव गर्न सक्छ। अन्तर राष्ट्रिय बजारमा ऋताहरु प्रायः सुनिश्चित आपूर्ति (स्थिर ऊर्जा) खोज्छन्। त्यसैले, हामीले पनि क्रमशः सुनिश्चित आपूर्ति गर्न सक्ने संरचना विकास गर्नुपर्छ। यसरी हेर्दा, निजी क्षेत्रको सहभागिताले विद्युत् व्यापारलाई थप सक्रिय, प्रतिस्पर्धात्मक र परिणाममुखी बनाउन सक्छ। अब स्पष्ट नीति, दृढ राजनीतिक इच्छाशक्ति र समन्वित कार्यान्वयन आवश्यक छ।

सत्र सभापति

चिरञ्जीवी चटौत, सचिव, ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाइ मन्त्रालय

हालको परिस्थितिमा प्रसारण लाइन निर्माण कार्यमा विभिन्न प्रकारका जटिलता र अवरोध देखा परिरहेका छन् । यी समस्याको समाधानका लागि हामीले बहुआयामिक पहल अघि बढाइरहेका छौं। प्रसारण पूर्वाधार विस्तारलाई कसरी तीव्र, पारदर्शी र परिणाममुखी बनाउने भन्ने विषयमा निरन्तर छलफल हुँदै आएको छ । हालै सम्पन्न एक महत्वपूर्ण छलफलबाट के निष्कर्ष निस्किएको छ भने प्रतिस्पर्धात्मक दर प्रस्तावको आधारमा प्रसारण लाइन निर्माण कार्य अघि बढाउन सकिने सम्भावना छ । यस प्रयोजनका लागि एउटा अध्ययन तथा सिफारिस समिति गठन गरिएको थियो । उक्त समितिले लामो समयसम्म विस्तृत अध्ययन र परामर्श गऱ्यो । अहिले सो कार्यलाई व्यवस्थित गर्दै नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको समेत स्वामित्व रहेको राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनीमार्फत प्रक्रिया अघि बढाइसकिएको छ ।

यसैगरी खुला पहुँच तथा प्रसारण शुल्क निर्धारणसम्बन्धी विषयमा पनि हामी लामो समयदेखि गहन छलफल गर्दै

आएका थियौं । अनेक चरणका परामर्श र सुझावपछि केही दिनअघि मात्र विद्युत् नियमन आयोग ले सम्बन्धित निर्देशिका जारी गरेको छ । यी निर्देशिकाले प्रसारण प्रणालीको उपयोग, शुल्क निर्धारण तथा पहुँच व्यवस्थापनलाई स्पष्ट र व्यवस्थित बनाउने विश्वास गरिएको छ । यसबाट आगामी प्रक्रिया थप सहज र पारदर्शी बन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

निजी क्षेत्रलाई प्रसारण लाइन निर्माणको अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने विषय विगत चार वर्षदेखि निरन्तर उठ्दै आएको छ। यस सन्दर्भमा विभिन्न तहमा छलफल भए तापनि तत्काल ठोस निर्णयमा पुग्न सकेका छैनौं । पछिल्लो विद्युत् ऐन संशोधनको क्रममा यस विषयलाई समावेश गरी संसद्सम्म छलफलका लागि पुऱ्याइएको थियो। तर हाल संसद् क्रियाशील नभएकाले अन्तिम निर्णय हुन सकेको छैन। भविष्यमा उपयुक्त समयमा यस विषयमा सकारात्मक प्रगति हुने सम्भावना भने देखिन्छ ।

विद्युत् ऐनअन्तर्गत नियमावली तयार भइसकेपछि विद्युत् व्यापार गर्न सकिने व्यवस्था स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको

छ। त्यसै आधारमा विस्तृत अध्ययन र अभ्यास गरी एक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । उक्त प्रतिवेदनका आधारमा नियमावली संशोधनको प्रारूप तयार पारिएको छ । सम्बन्धित अर्थ मन्त्रालय तथा कानून मन्त्रालयबाट राय-परामर्श प्राप्त गरी मन्त्रपरिषद्समक्ष प्रस्तुत गर्ने तयारी भइरहेको छ । आवश्यक सहमति प्राप्त भएपछि नियमावली संशोधन लागू गरी विद्युत् व्यापारलाई संस्थागत रूपमा अघि बढाइनेछ । समग्रमा प्रसारण तथा व्यापार दुवै क्षेत्रमा नीतिगत स्पष्टता, प्रतिस्पर्धात्मक प्रक्रिया र संस्थागत समन्वयमार्फत सुधारका प्रयास जारी रहेका छन् । आगामी दिनमा यी पहलले विद्युत् क्षेत्रको दिगो र व्यवस्थित विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने विश्वास छ ।

विद्युत् व्यापार अनुमति दिने सन्दर्भमा पनि हामी सक्दो प्रयास गरिरहेका छौं । केहीले सोध्न सक्छन् कि कागजको प्रक्रिया किन ढिलो भयो । यसको कारण नियम र प्रक्रियाका सबै पक्षलाई सुनिश्चित गर्न समय लाग्नु हो र यो लामो समयदेखि चलिरहेको प्रक्रिया हो । अहिले पनि हामी यस विषयमा निकै सक्रिय र गम्भीर भएर लागिरहेका छौं । महसुस पनि भइरहेको छ कि, निजी क्षेत्र विद्युत् उत्पादनमा प्रवेश गरेसँगै, भोलि यद्दि प्रसारण लाइन र व्यापारमा पनि त्यस्तै प्रक्रिया अपनाइयो भने हाम्रो सरकारी प्रयास र लगानीको भार कम हुने सम्भावना छ । यसले कामलाई फास्ट ट्र्याकमा अगाडि बढाउन सजिलो बनाउँछ । प्रायः अभ्यासमा पनि यसले प्रक्रिया छिटो बनाइरहेको छ र मन्त्रालयबाट विभिन्न काम निरन्तर भइरहेका छन् । यसको अलावा, राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनीले पनि पीपीपी मोडल जस्तै पहल अघि बढेको छ । हाल चार-पाँचवटा आयोजनामा यो मोडल लागू गर्ने योजना छ । तिनलाई प्रसारण हबमा ल्याएर जोड्दा, चार-पाँचवटा अलग प्रसारण लाइन बनाएर ल्याउने भन्दा, एउटै लाइनमा जोडेर बनाउँदा लागत कम हुने देखिएको छ । यसमा वातावरणीय मूल्यांकन र अन्य सबै प्रक्रिया पूरा भएका छन् । त्यसैलराष्ट्रिय प्रसारण ग्रीड कम्पनीले पहल गर्दै निजी क्षेत्रलाई पनि सहभागी गराउने कार्यविधि तयार गरेर प्रयोगमा ल्याइसकेको छ । अहिले दुई-तीन स्थानमा यो मोडल कार्यान्वयनमा छ । उदाहरणका लागि, पश्चिम बङ्गालबाट ढोढधारासम्मको प्रसारण लाइनको सूचना हालै निकालेको छ । यसअघि पनि प्रयास भएको थियो, तर प्रक्रियागत केही मिलाउनुपर्ने कुरा बाँकी थियो ।

सार्वजनिक/निजी साभेदारी मोडलमार्फत प्रसारण लाइनका आयोजना कार्यान्वयन गर्दा सरकार प्रमुख अंशधारकको रूपमा रहँदै निजी क्षेत्रलाई समेत सहभागी गराएर कार्यलाई तीव्र, प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउन सकिन्छ । यस्तो संरचनाले सार्वजनिक उत्तरदायित्व र निजी क्षेत्रको कार्यकुशलता दुवैलाई

समेट्ने अवसर प्रदान गर्छ । तर, कुनै पनि कम्पनी मोडलमा लगानी आकर्षित गर्न प्रतिफलको सुनिश्चितता र जोखिम व्यवस्थापन अत्यन्त महत्त्वपूर्ण पक्ष हुन् । लगानीकर्ता तब मात्र दीर्घकालीन रूपमा आकर्षित हुन्छ, जब उसले आफ्नो पुँजी सुरक्षित रहने र यथोचित प्रतिफल प्राप्त हुने विश्वास पाउँछ । त्यसैले, योजनालाई व्यावहारिक र दिगो बनाउन वित्तीय संरचना स्पष्ट र विश्वसनीय हुनुपर्छ ।

हामीले जलविद्युत् आयोजनामा जस्तै विद्युत् खरिद सम्झौता प्रणाली अवलम्बन गर्ने सोच अघि बढाएका छौं । विद्युत् खरिद सम्झौता लागू भएपछि लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित हुन्छ, जसले बैकिङ क्षेत्रका निकायलाई समेत लगानी प्रवाह गर्न सहज वातावरण प्रदान गर्छ । प्रसारण लाइन निर्माणमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउने विषय पनि यही सैद्धान्तिक आधारमा अघि बढाउन सकिन्छ ।

यद्यपि, यस क्षेत्रमा केही चुनौती विद्यमान छन् । उदाहरणका लागि प्रसारण शुल्कको दर निर्धारण, विद्युत् प्रवाह गर्न बुकिङको समयसीमा, क्षमता आरक्षणको सुनिश्चितता, तथा अन्य प्राविधिक र वित्तीय विषय छन् । यी सबै पक्षलाई समन्वयात्मक ढंगले समाधान गर्दै अघि बढ्नु अपरिहार्य छ । सरकारको नीति स्पष्ट छ, निजी क्षेत्रलाई प्रसारण लाइन निर्माण र विद्युत् व्यापार दुवै क्षेत्रमा सहभागी गराउनुपर्छ । यसतर्फ आवश्यक कार्यहरु निरन्तर अघि बढिरहेका छन् । हामी सबै सरोकारवाला पक्षले यी विषयहरुमा पर्याप्त छलफल गरिसकेका छौं र आवश्यकताअनुसार थप परामर्श गर्न पनि तत्पर छौं । विगतमा विभिन्न व्यावहारिक समस्या देखा परेका थिए । उदाहरणस्वरूप केही प्रसारण आयोजनामा जग्गा अधिग्रहण गर्दाका जटिलताका कारण बैकहरुले लगानी गर्न हिचकिचाएका थिए । हाल कानुनी व्यवस्थामा जग्गा उपयोग अधिकार (राइट अफ वे) सम्बन्धी स्पष्ट प्रावधान समावेश गरिएपछि आवश्यक क्षेत्रमा मात्र कित्ता विभाजन गरी बाँकी प्रक्रिया अगाडि बढाउन सकिने अवस्था सिर्जना भएको छ । यसका अतिरिक्त, वन नियमावलीमा आवश्यक संशोधन गरिएका छन् र वातावरणीय संरक्षणका उपाय पनि निरन्तर सुदृढ पारिएका छन् । ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयको पहलमा देखिएका विभिन्न अवरोध क्रमशः समाधानतर्फ उन्मुख छन् ।

आगामी दिनमा पनि आवश्यक नीतिगत तथा संरचनागत सुधार निरन्तर गरिनेछन् । हामी सबै सरोकारवालाको साभ्न सहकार्य, परामर्श र प्रतिबद्धतामार्फत प्रसारण तथा विद्युत् व्यापार क्षेत्रका समस्या समाधान गर्दै अघि बढ्नेछौं भन्ने विश्वास छ ।

अतिरिक्त प्रस्तुतीकरणहरू

सर्वोत्तम र जगदम्बा अल्ट्रा सिमेन्ट: नेपालको दिगो ऊर्जा र पूर्वाधारको मजबुत आधार

दिवश न्यौपाने

सञ्चालक, सौरभ ग्रुप तथा सर्वोत्तम र जगदम्बा अल्ट्रा सिमेन्ट

सौरभ ग्रुप सन् १९६४ मा भैरहवाबाट ट्रेडिङ व्यवसायबाट सुरु भएको हो । आज हामी सिमेन्ट, स्टिल, यार्न, बैकिङ तथा फाइनान्सियल सेवा, ट्रेडिङ, टी प्रोसेसिङ, रियल स्टेट, ऊर्जा लगायत विभिन्न क्षेत्रमा सक्रिय छौं। ग्रुपले प्रत्यक्ष रूपमा ४ हजारभन्दा बढी व्यक्तिलाई रोजगारी दिएको छ भने अप्रत्यक्ष रूपमा हजारौं व्यक्ति यससँग आबद्ध छन् । हाम्रो उत्पादन तथा सेवा क्षेत्रमा संलग्नता व्यापक छ । हामी तीन प्रमुख प्रतिबद्धताका साथ अघि बढ्छौं । पहिलोमा गुणस्तरीय उत्पादन हो । अर्थात् ठूलो परिमाणमा उत्पादन गरी त्यसको लाभ ग्राहकसम्म पुऱ्याउने भन्ने हो । दोस्रो भनेको गुणस्तरीय उत्पादनमा निरन्तरता अर्थात् गुणस्तरमा एकरूपता कायम राख्ने भन्ने हो । तेस्रो, बजारमा ल्याइने प्रत्येक उत्पादनको नियमित आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने भन्ने हो । यदि कुनै व्यक्तिले २० वर्षअघि घरको एक तल्ला बनाउन हाम्रो सिमेन्ट प्रयोग गर्नुभयो र आज पुनः अर्को तल्ला थप्न चाहनुहुन्छ भने उहाँले उही गुणस्तरको सिमेन्ट पाउनुपर्छ भन्ने हाम्रो विश्वास हो । हाम्रा प्रमुख उत्पादन सर्वोत्तम सिमेन्ट र जगदम्बा अल्ट्रा प्रिमियम ओपीसी सिमेन्ट

हुन्, साथै हामी पीपीसी सिमेन्ट पनि उत्पादन गर्छौं । नेपालकै सबैभन्दा उच्च सिमेन्ट 'ग्राइन्डिङ' क्षमता हामीसँग छ । हामी अत्याधुनिक प्रविधिबाट उत्पादन गर्छौं, जसको विवरण म अगाडि उल्लेख गर्नेछु ।

आज हामी शतप्रतिशत क्लिंकरमा आत्मनिर्भर छौं र क्लिंकर उत्पादनका लागि आवश्यक चुनढुंगा पनि पूर्ण रूपमा आफ्नै स्रोतबाट आपूर्ति गर्छौं । हाम्रा चुनढुंगा खानीमा करिब ३८ वर्षसम्म पुग्ने डिपोजिट छ, साथै नयाँ खानीहरूको खोज तथा अन्वेषण पनि जारी छ । यसले दीर्घकालीन नियमित आपूर्ति र स्थिर गुणस्तर सुनिश्चित गर्छ । हामी प्याक्ट्रीमै चार महिनाभन्दा बढीको चुनढुंगा स्टक राख्छौं, जसले सिजनल उतारचढाव वा अन्य अप्ठ्यारालाई सहज बनाउँछ ।

नेपालमै अवस्थित एकमात्र कोइलाबाट सञ्चालन भई ५ मेगावाटको थर्मल पावर प्लान्ट पनि हाम्रो उद्योगमा छ, जसले उद्योगमा नियमित आपूर्ति सुनिश्चित गर्दछ ।

सौरभ समूह नेपालमा भर्टिकल रोलर मिल (भीआरएम) प्रविधि पहिलोपटक भित्र्याउने सिमेन्ट कम्पनी हो । साथै, नेपालमै शतप्रतिशत क्लिंकर र सिमेन्ट उत्पादन एक्स-रे फ्लोरेसेन्स प्रणालीबाट परीक्षण गर्ने एकमात्र कम्पनी पनि हामी नै हौं । यसले विश्वसनीय र एकरूप गुणस्तर सुनिश्चित गर्छ । हाम्रो नेपालभर सबैभन्दा ठूलो डिलर नेटवर्क छ, भन्डै ६० जिल्लामा हाम्रा उत्पादन उपलब्ध छन् । धेरै सिमेन्ट उद्योग क्षेत्रीय स्तरमा सीमित छन्, तर हाम्रो उत्पादन क्षमता र वितरण सञ्जालका कारण हामी राष्ट्रिय ब्रान्डका रूपमा स्थापित भएका छौं । वातावरणमैत्री उत्पादन हाम्रो प्राथमिकता हो । कम ताप प्रयोग हुने प्रविधि, न्यून कोइला खपत र सल्फर-रेजिस्टेन्ट गुण भएको सिमेन्ट उत्पादन गर्छौं ।

सुनवलस्थित सर्वोत्तम सिमेन्ट कारखानाको उत्पादन क्षमता प्रतिदिन १० हजार बोरा रहेको छ । भैरहवास्थित जगदम्बा सिमेन्टको ४० हजार बोरा र वीरगञ्जस्थित शुभश्री जगदम्बा सिमेन्ट मिल्सको ५० हजार बोरा प्रतिदिनको उत्पादन क्षमता छ । भगापास्थित सर्वोत्तम सिमेन्ट इस्ट प्लान्ट हाल ५ हजार बोरा प्रतिदिन उत्पादन गर्दछ र एक महिनाभित्र थप १० हजार बोरा क्षमता विस्तार हुँदै छ ।

उद्योगमा जडान भएको भर्टिकल रोलर मिल (भीआरएम) प्रविधिले क्लिंकर, जिप्सम र अन्य मिश्रणलाई अत्यन्त एकरूप र सूक्ष्म रूपमा धुलो बनाउने काम गर्छ । यसले निर्माणको काममा मिश्रित डिजाइनमा स्थिरता ल्याउँछ । उदाहरणका लागि, एक किलोको फुटबल र एक किलोका १० टेनिस बलको सतह क्षेत्रफल तुलना गर्दा टेनिस बलको सतह बढी हुन्छ । सिमेन्टमा पनि सतही क्षेत्रफलले बन्डिङ स्ट्रेन्थ निर्धारण गर्छ । भीआरएम प्रविधिबाट उत्पादन गरिएको सिमेन्टले भौतिक संरचना

निर्माणमा उच्च बन्धन शक्ति प्रदान गर्दछ, जसले कंक्रीट मिश्रणलाई अधिकतम उपयोगमा ल्याउन र उत्पादन लागत घटाउन सहयोग पुऱ्याउँछ। यस प्रविधिले परम्परागत बलमिलको तुलनामा करिब ४० प्रतिशत कम उर्जा खर्च गर्छ र वातावरणमैत्री पनि छ ।

हाम्रो एक्स-रे परीक्षण प्रविधिले प्रत्येक ढुई मिनेटमा रासायनिक तत्वको परीक्षण गर्छ, जबकि परम्परागत विधिमा एक तत्व परीक्षण गर्न ६० मिनेटसम्म लाग्न सक्छ । यसलाई बुझाउन मैले रेस्टुरेन्टको उदाहरण दिएको छु । यदि स्वाद परीक्षण पाँच घण्टामा एकपटक मात्र भयो भने बीचका परिकारको गुणस्तर नियन्त्रण हुन सक्दैन । तर, ढुई मिनेटमै परीक्षण हुँदा तुरुन्त सुधार सम्भव हुन्छ । यसरी उच्च परीक्षण आवृत्तिले गुणस्तरको अप्पर र लोअर लिमिट कायम राख्न सहयोग गर्छ ।

हाम्रा सिमेन्ट विभिन्न हाइड्रोपावर परियोजनामा आपूर्ति भएका छन्। विस्तृत जानकारीका लागि हाम्रा स्टलमा उपस्थित प्राविधिक टोलीसँग छलफल गर्न सक्नुहुन्छ । चारवटा उत्पादन केन्द्र—सुनवल, भैरहवा, वीरगञ्ज र भगापा—बाट आपूर्ति गर्ने क्षमताका कारण कुनै पनि पूर्व, मध्य वा पश्चिमी करिडोरका परियोजनामा नियमित आपूर्ति गर्न सक्षम छौं । बढी माग हुने समयमा पनि ढुई वा बढी उद्योगबाट समन्वय गरेर आपूर्ति गर्न सक्छौं, जसले परियोजनामा हुने ढिलाइ न्यूनीकरण गर्छ । यसरी व्यापक भौगोलिक पहुँच, उच्च उत्पादन क्षमता, उन्नत प्रविधि, एकरूप गुणस्तर र नियमित आपूर्तिको प्रतिबद्धतासहित हामी नेपालको दिगो ऊर्जा तथा पूर्वाधार विकासमा मजबुत आधार बन्न प्रतिबद्ध छौं ।

एसियन पेन्ट्सको चिनारी

शिशिर पन्थी,

असिस्टेन्ट म्यानेजर, एसियन पेन्ट्स नेपाल

सबैभन्दा पहिले म एसियन पेन्ट्सको समग्र परिचय प्रस्तुत गर्न चाहन्छु । आज एसियन पेन्ट्स विश्वका ६० भन्दा बढी राष्ट्रमा आफ्नो उपस्थिति स्थापना गरिसकेको संस्था हो। हामीसँग ४० भन्दा बढी उत्पादन केन्द्र रहेका छन् र १२ हजारभन्दा बढी प्रत्यक्ष कर्मचारी तथा करिब आठ-दस हजार अप्रत्यक्ष कर्मचारीसहित विश्वव्यापी रूपमा सेवा प्रदान गर्दै आएका छौं । १६ वटा देशमा हाम्रो निर्माण केन्द्र सञ्चालनमा छन् । नेपालको सन्दर्भमा भन्नुपर्दा हामीसँग तीनवटा निर्माण केन्द्रमाफत कार्य भइरहेको छ । यसले हामीले नेपाललाई केवल बजारको रूपमा मात्र हेरेका छैनौं । उत्पादन र अनुसन्धानको केन्द्रको रूपमा पनि विकास गर्ने लक्ष्य राखेका छौं भन्ने स्पष्ट रूपमा देखाउँछ ।

यहाँ म विशेष रूपमा अनुसन्धान तथा विकासलाई प्राथमिकता दिन चाहन्छु । हामी निर्माण क्षेत्रमा क्रियाशील छौं, पूर्वाधार निर्माण गर्दै छौं र ठूला आयोजनाहरू सञ्चालन गर्दै छौं । यस्तो परिस्थितिमा उच्च गुणस्तरको उत्पादन कसरी सुनिश्चित गर्ने ? भन्ने प्रश्न यहाँ सधैं उठ्ने गर्दछ । यसको जवाफ म यहाँ दिँदै छु । एसियन

पेन्ट्सको सबैभन्दा ठूलो अनुसन्धान तथा विकास केन्द्र मुम्बईमा अवस्थित छ । त्यो केन्द्र केवल नयाँ उत्पादन विकास गर्ने स्थान मात्र होइन, विश्वभरका परियोजनाका लागि समाधान प्रदान गर्ने प्लेटफर्म पनि हो । यसको उपशाखा नेपालमा, हेटौँडामा स्थापना गरिएको छ, जहाँ हामी नेपालकै एग्रिगेट, बालुवा, पानी र मौसमको अनुसार उत्पादन सूत्र तयार गरी परीक्षण गर्दै छौं । पूर्ण परीक्षण र मूल्यांकन पश्चात् मात्र हामी उत्पादनलाई बजारमा प्रस्तुत गर्दछौं ।

हाम्रो उत्पादन शृंखलाको विषयमा कुरा गर्दा, धेरैलाई एसियन पेन्ट्स भनेको केवल इन्टेरियर र सजावटका पेन्ट हो भन्ने बुझाइ छ । अवश्य पनि हामी त्यस क्षेत्रमा अग्रणी छौं र धेरैले आफ्नो आवासमा हाम्रो पेन्ट प्रयोग गरिसकेका छन्। तर, हाम्रो काम त्यतिमै सीमित छैन । हामीसँग मेटल प्राइमरहरू, इन्डस्ट्रियल कोटिङ्स, हाई-परफोर्मेन्स कोटिङ्स उपलब्ध छन् । विशेष रूपमा, जलविद्युत् आयोजनाका लागि प्रयोग हुने पेन्टस्टकहरूमा 'कोल टार एपोक्सी', जिंक-समृद्ध प्राइमर र जिंक फस्फेट प्राइमर जस्ता सुरक्षा

दिने पेन्ट्स उपलब्ध गराइरहेका छौं । यी उत्पादनले दीर्घकालीनरूपमा जलविद्युत् आयोजनाको संरचनालाई सुरक्षा प्रदान गर्छन्, जसले आयोजनाको सञ्चालन खर्च घटाउन सहयोग पुऱ्याउँछ । साथै, हामीले पानीलाई छेक्ने (वाटरपुफिङ) र निर्माण क्षेत्रका लागि रासायनिक सामग्रीहरु पनि नेपालमै उत्पादन सुरु गरिसकेका छौं । निर्माण क्षेत्रमा सबैभन्दा व्यापक रूपमा प्रयोग हुने सामग्री सिमेन्ट हो । सिमेन्टको गुणस्तर नै कंक्रीटको शक्ति, कार्यक्षमता र दिर्घायु निर्धारण गर्ने महत्त्वपूर्ण तत्व हो ।

त्यसैले, हामीले पोलिकारबोक्सिलिक इथर (पीसीई) आधारित र नाफथालिन आधारित एडमिक्सचर नेपालमा पछिल्लो दुई-दुई वर्षदेखि अनुसन्धान गरेर उत्पादन सुरु गरिसकेका छौं । यी उत्पादन पूर्ण रूपमा नेपालमै परीक्षण र मूल्यांकन गरिएका छन् । नेपालमा हाल धेरै सुरङ्क परियोजना सञ्चालनमा छन्। सुरङ्क निर्माणमा सटक्रीटको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। त्यसको लागि, हामीले 'हाइपरसट' नामक अल्कली-मुक्त त्वरक पनि नेपालमै उत्पादन गरेर आपूर्ति गरिरहेका छौं । यसले प्रारम्भिक शक्ति छिटो प्रदान गर्छ र दीर्घकालीन टिकाउपनमा पनि सकारात्मक प्रभाव पार्छ । यहाँ उल्लेख गरिएका उत्पादन भारतबाट सिधै ल्याएर प्रयोग गरिएका होइनन्। सबै उत्पादन नेपालकै माटो, एग्रिगेट, पानी र वातावरणीय अवस्थाअनुसार अनुसन्धान गरी विकास गरिएका हुन् ।

हामी राष्ट्र गौरवका आयोजनामा सक्रिय सहभागी छौं । नाम नै लिनुपर्दा बुटवल-गोरूसिगे सडक आयोजना हो । करिब ५० किलोमिटर लामो यस सडक आयोजनाको रूटमा ५० भन्दा बढी साना र ठूला कल्भर्ट तथा पुल निर्माण भइरहेका छन् । त्यसमा हाम्रो योगदान करिब ८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै, तराई-मधेस द्रुत मार्ग जस्ता राष्ट्रिय महत्त्वका आयोजनामा पनि नेपालमै सूत्रबद्ध उत्पादन प्रयोग गरी सेवा प्रदान गरिसकेका छौं ।

अब म केही डिसेरटिभ इनोभेसन (एउटा सानो कम्पनीले सीमित स्रोत-साधन भएको भए पनि स्थापित ठूला व्यवसायलाई चुनौती दिन सफल हुने प्रक्रिया) को कुरा गर्न चाहन्छु । कंक्रीटको उपचार (क्युरिङ) निर्माण प्रक्रियाको अनिवार्य भाग हो । सामान्यतया, २० देखि २८ दिनसम्म क्युरिङ गर्नुपर्छ भन्ने कुरा सबैलाई परिचित छ । तर, वास्तविक साइटमा कति प्रभावकारी रूपमा क्युरिङ भइरहेको हुन्छ? परम्परागत रूपमा क्युब मोल्ड बनाएर प्रयोगशालामा पानीमा डुबाएर परीक्षण गर्ने तरिका र साइटको वास्तविक अवस्था अक्सर भिन्न हुन्छ । यस चुनौतीको समाधानका लागि हामीले 'क्योर एश्योर' नामक उत्पादन प्रस्तुत गरेका छौं । यो एसियन पेन्ट्सको विश्वमै पहिलो पेटेन्ट प्राप्त प्रविधि हो। कंक्रीटको समयमा यस उत्पादनको प्रयोग गर्दा डिजाइनअनुसारको शक्ति प्राप्त हुन्छ। साथै, क्युरिङमा लाग्ने श्रम, पानी र समयको खर्च उल्लेखनीय रूपमा घटाउन सहयोग पुऱ्याउँछ। विशेष रूपमा पानी अभाव हुने क्षेत्रमा यो अत्यन्त उपयोगी सावित भएको छ ।

नेपालको सन्दर्भमा जलविद्युत् परियोजना प्रायः उच्च हिमाली तथा चिसो क्षेत्रमा सञ्चालन हुन्छन्। त्यहाँ अत्यन्त कम तापक्रम (फ्रिजिङ टेम्परेचर) का कारण कंक्रीटिङ चुनौतीपूर्ण हुन्छ । यसका लागि हामीले 'स्मार्ट केयर एन्टिफ्रिज' नामक उत्पादन ल्याएका छौं । यस रासायनिक यौगिकको प्रयोगले पानीको बरफ बन्ने प्रक्रियालाई नियन्त्रणमा राख्छ र माइनस १ डिग्री सेल्सियससम्म पनि कंक्रीट कार्यक्षम रहन्छ। यसले डिजाइनअनुसारको शक्ति र कार्यक्षमता कायम राख्दै चिसो मौसममा पनि निर्माण कार्य गर्न सम्भव बनाउँछ । हाम्रो लक्ष्य केवल उत्पादन बेच्नु मात्र होइन, समाधान प्रदान गर्नु हो । त्यसैले हामी प्राविधिक समर्थन, साइट भ्रमण, मिश्रण डिजाइन समर्थन र परीक्षण सहयोग जस्ता सेवा पनि प्रदान गर्दै आएका छौं ।

समापन कार्यक्रम

इप्पानका अध्यक्ष गणेश कार्कीद्वारा 'इप्पान डे' कार्यक्रमका मुख्य प्रयोजक संस्था, ब्याडमिन्टन प्रतियोगिताका विजयी खेलाडीहरु तथा इप्पान जर्नी अवार्ड कमिटीका सदस्यलाई मायाको चिनो प्रदान गरियो । समारोह अन्त्यमा सबै उपस्थित व्यक्ति, खेलाडी तथा सहभागीलाई उहाँले बधाइ र शुभकामना व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

वार्षिकोत्सवको पूर्वसन्ध्यामा ब्याडमिन्टन प्रतियोगिता

२६औं इप्पान डेको पूर्वसन्ध्यामा माघ २ र ३ गते ब्याडमिन्टन प्रतियोगिता आयोजना गरिएको थियो । प्रतियोगितामा विद्युत् नियमन आयोग, विद्युत् विकास विभाग, नेपाल विद्युत् प्राधिकरण, नेपाल आर्थिक पत्रकार समाज (सेजन), नेपाल आर्थिक पत्रकार संघ (नाफिज), इप्पानलगायतबाट १९ टिम सहभागी थिए ।

प्रतियोगितामा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणका विष्णु मास्के र भक्तराज जोशीको समूह प्रथम, इप्पानका कुमार खरेल र नवराज भण्डारीको समूह द्वितीय, विद्युत् विकास विभागका केशव बस्नेत र जागुराम चौधरी तथा इप्पानका शंकर बस्याल र कालीबहादुर गुरुङको समूह तृतीय भएको थियो ।

अनुसुची १

प्रस्तुतीकरण

भरत पराजुली

कार्यसमिति सदस्य , इप्पान

राष्ट्रीय वन तथा संरक्षण क्षेत्र भित्र पूर्वाधार निर्माणका सन्दर्भमा विद्यमान कानुनी प्रावधानहरू

भरत पराजुली

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

"Harnessing Renewable Energy for a Sustainable Future"

आकर्षण हुने चलन चल्तीका ऐनहरू

- वन ऐन, २०७६
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९
- वातावरण ऐन, २०७६ संशोधित २०८२ सहित

कार्यविधि, कार्यनिति र निर्देशिका

- संरक्षित क्षेत्र भित्र भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण एवं सञ्चालन सम्बन्धी संशोधित कार्यनिति, २०६५
- वन्यजन्तु मैत्रि पूर्वाधार निर्माण निर्देशिका, २०७८
- संरक्षित क्षेत्रमा पूर्वाधार निर्माणको लागि जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धि कार्यविधि, २०८०। (सर्वोच्च अदालतको निर्देशनात्मक आदेशबाट बनेको)

आकर्षण हुने चलन चल्तीका नियमावलीहरू

- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०३०
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली, २०३०
- वन्यजन्तु आरक्ष नियमावली, २०८१
- हिमाली राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०३६
- खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०४४
- मध्यवती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- वार्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०५३
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३
- संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७
- कञ्चनजंगा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४
- बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०७१
- शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज नियमावली, २०७६
- शंकटापन्न वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली, २०७१

ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
वन ऐन, संशोधित-२०६२ वन सम्बन्धि कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको ऐन	परिच्छेद १	
	(त) “राष्ट्रिय वन” भन्नाले सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, वन संरक्षण क्षेत्र, सामुदायिक वन, साभेदारी वन, धार्मिक वन, कबुलियती वन, प्रदेश भित्रको राष्ट्रिय वन वा अन्तर प्रादेशिक वन सम्भन्नु पर्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र आदि सबै “राष्ट्रिय वन” भित्र पर्दछ ।
	(थ) “वन” भन्नाले पूर्ण वा आंशिक रूपमा रुख वा बुट्यानले ढाकिएको क्षेत्र सम्भन्नु पर्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> सबै संरक्षण क्षेत्रहरू वन नै हुन् ।
	परिच्छेद २ राष्ट्रिय वन भू-स्वामित्व, भू-उपयोग तथा सीमा निर्धारण सम्बन्धि व्यवस्था: ३. राष्ट्रिय वन भू-स्वामित्व:	
	(१) राष्ट्रिय वन क्षेत्रको भू-स्वामित्व नेपाल सरकारमा रहनेछ । (२) नेपाल सरकार मन्त्री परिषद्को निर्णय बिना राष्ट्रिय वन क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गर्न राष्ट्रिय वनको भोगाधिकार कसैलाई उपलब्ध गराउन, धितो बन्धकी, सट्टा पट्टा वा अन्य किसिमका हक हस्तान्तरण गर्न सकिने छैन ।	<ul style="list-style-type: none"> संरक्षित क्षेत्रको स्वामित्व नेपाल सरकारमा नै छ । नेपाल सरकार, मन्त्रीपरिषद्को निर्णयबाट स्वतः राष्ट्रिय वनको कुनै क्षेत्रको केहि भागको भोगाधिकार पूर्वाधारका आयोजनाहरूलाई दिन र भू-उपयोग परिवर्तन गर्न सकिने ।

3

ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव
वन ऐन, संशोधित-२०६२ वन सम्बन्धि कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको ऐन	परिच्छेद १२ विकास आयोजना सम्बन्धि व्यवस्था :	
	४१. वनक्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन नगरिने: राष्ट्रिय वनको कुनै पनि भाग वनक्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन हुने गरी प्रयोग गरिने छैन । तर पूर्वाधार विकासको लागि नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम कुनै आयोजनालाई उपलब्ध गराएको वनक्षेत्रको हकमा यो व्यवस्था लागू हुने छैन ।	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा पूर्वाधारका आयोजनाहरू निर्माण गर्न यो दफाले मार्ग प्रशस्त गर्दछ ।
	४२. वनक्षेत्रको प्रयोग: (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि राष्ट्रिय प्राथमिकता आयोजना, लगानी बोर्डबाट लगानी स्वीकृत भएको योजना, राष्ट्रिय गौरवको आयोजना संचालन गर्न वन क्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै पनि विकल्प नभएमा र प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय परीक्षणबाट त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो योजना संचालन गर्नको निमित्त राष्ट्रिय वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न तोकिए बमोजिम स्वीकृति दिन सक्नेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय योजना आयोग को २०७४-०४-३१ को निर्णयानुसार सबै जलविद्युत आयोजनाहरू, प्रशारण लाईन आदि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू हुन् । औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ को दफा १९ अनुसूची -९, सि.नं. २ अनुसार, ऊर्जामूलक उद्योग ।

4

ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव
वन ऐन, संशोधित-२०८२ वन सम्बन्धि कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको ऐन वन सम्बन्धि कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको ऐन	(२) उपदफा (१) बमोजिम योजना सञ्चालनको लागि वन क्षेत्र उपलब्ध गराउँदा जति वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने हो कम्तीमा त्यतिनै क्षेत्रमा रुख रोपनको लागि सम्भव भए सम्म आयोजनाको नजिक पर्ने राष्ट्रिय वन क्षेत्रसंग जोडिएको र समान भौगोलिक र पारिस्थितिकीय क्षेत्रमा पर्ने तथा वनको विकास गर्न सकिने भू-बनोट भएको जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।	<ul style="list-style-type: none"> यो व्यवस्थाले जलविद्युत लगायतका आयोजना निर्माण गर्दा वातावरण पनि संरक्षण हुने र राष्ट्रिय वन क्षेत्र पनि वृद्धि हुने देखिन्छ।
	४३. खनिज कार्यका लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्न सक्ने: (१) राष्ट्रिय वनभित्र खनिज पदार्थ भए नभएको अन्वेषण गर्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित निकायको अनुरोधमा प्रदेश मन्त्रालयले सो को लागि अनुमति दिन सक्नेछ।	
	८१. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यो ऐनमा लेखिए जति कुरामा यस ऐन बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।	<ul style="list-style-type: none"> निकुञ्ज ऐनमा नलेखिएका कुराहरु यस ऐन अनुसार हुने हुनाले पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक जग्गाहरु यसै ऐन को दफा ४२ अनुसार उपलब्ध गराउन बाधा नहुने। <p>कारण: उक्त ऐनले जग्गाको स्वामित्व ग्रहण गरेको उल्लेख छैन।</p>

5

ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
वातावरण संरक्षण नियमावली, २०८२ (संशोधित)	परिच्छेद-१ वातावरण अध्ययन दफा-३ वातावरण अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने: (१) प्रस्तावकले तोकिए बमोजिमको प्रताव पेश गर्नुपर्ने छ। (२) उपदफा १ बमोजिम तयार गरिएको वातावरण अध्ययन प्रतिवेदन स्वकृतिका लागि तोकिए बमोजिम को प्रक्रिया पुरा गरी देहाय बमोजिमको निकाय समक्ष पेश गर्नुपर्ने छ। क) मन्त्रालयको क्षेत्राधिकार ख) प्रदेशको क्षेत्राधिकार ग) स्थानियको क्षेत्राधिकार	संघिय प्रादेशिक र स्थानिय सरकारको क्षेत्राधिकारका आयोजनाहरुको EIA स्वीकृती सम्बन्धी अधिकार

6

ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
वातावरण संरक्षण नियमावली, २०८२ (संशोधित)	<p>परिच्छेद-२</p> <p>वातावरण अध्यायन</p> <p>दफा-५: क्षेत्र निर्धारण तथा कार्यसूचि (TOR) स्वीकृती सम्बन्धी व्यवस्था</p> <p>दफा-७ : EIA स्वीकृत सम्बन्धी प्रक्रिया</p> <p>दफा-१०: वातावरणिय व्यवस्था योजना</p> <p>दफा-११: पुरक वातावरणिय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने :</p>	<p>वन मन्त्रालयले यो मौजुदा व्यवस्था कार्यान्वयन गरिदिनु पर्ने :</p> <p>वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को दफा ११ मा व्यवस्थामा भएको उपदफा ६ मा उल्लेख भए अनुसार वातावरणिय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृत भईसकेको आयोजनामा केहि भौतिक पूर्वाधार, डिजाईन वा स्वरूप परिमार्जन गर्नु पर्ने वा संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नुपर्ने भएतापनि पुरक वातावरणिय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने अवस्था नेदेखिएमा वा आयोजनाको क्षमता घटेमा वा रुख कटान सङ्ख्यामा थपघट गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित निकायले वातावरणिय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा रहेको वातावरणिय व्यवस्थापन योजना परिमार्जन गर्न स्वीकृती दिन सक्नेछ ।</p>

7

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२१	<p>दफा ३. नेपाल सरकारले राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्र घोषणा गर्न सक्ने :</p> <p>(१) नेपाल सरकारले आवश्यक ठानेमा कुनै क्षेत्रलाई त्यसको चार किल्ला समेत खोलिएको सूचना नेपाल राज पत्रमा प्रकाशित गरी राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्र घोषणा गर्न सक्नेछ ।</p>	<p>■ देशको कुन र कती भाग संरक्षित क्षेत्र राख्ने भन्ने देशको कार्यकारी (मन्त्री परिषद्) को अधिकार भित्रको विषय हो ।</p>
	<p>(२) उपदफा (१) बमोजिम एकपटक घोषित भईसकेको राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्र परित्याग वा स्वामित्वको हस्तान्तरण वा सिमाना हेरफेर नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी गर्न सक्ने छ ।</p>	<p>• राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्र स्थायी प्रकृतिका होइनन् । देशको आवश्यकता र औचित्यका आधारमा थपघट, फेरबदल, खारेज गर्न सकिने प्रकृतिका हुन । जस्तो पछिल्लो समय मा छायानाथ राष्ट्रिय निकुञ्ज घोषणा भएको ।</p>
	<p>३ (क) मध्यवर्ती क्षेत्र तोक्न सक्ने:</p> <p>(१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरीको कुनै पनि क्षेत्रलाई चार किल्ला खोली मध्यवर्ती क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।</p>	<p>• आवश्यकता र औचित्यको आधारमा आवश्यक परेको बखत नेपाल सरकारले तोक्ने र खारेज समेत गर्न सक्ने प्रकृतिको क्षेत्र हो ।</p>

8

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९	<p>(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको मध्यवर्ती क्षेत्रको परित्याग, स्वामित्व हस्तान्तरण वा सिमाना हेरफेर नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी गर्न सक्नेछ ।</p> <p>तर यसरी व्यवस्थापन तथा संरक्षण गर्दा उक्त क्षेत्रमा रहेको स्थानीय जनताको भू-स्वामित्वलाई कुनै असर पारिने छैन ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> यो उप-दफाका आधारमा नेपाल सरकारले आवश्यकता अनसार सिमाना फेरबदल, हेरफेर र खारेज गन सक्ने स्पष्ट छ । प्रतिबन्धात्मक व्यवस्थाले संरक्षित क्षेत्र भित्र रहेको जनताको सम्पत्ति (भू-स्वामित्व) को हकलाई सुरक्षित गरेको छ ।

9

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९	<p>३ (ख) मध्यवर्ती क्षेत्रको व्यवस्थापन र संरक्षण:</p> <p>उपदफा (२) वातावरणलाई प्रतिकूल असर नपुग्ने र वन्यजन्तुलाई हानी नोक्सानी नपुग्ने गरी मध्यवर्ती क्षेत्रमा तोकिए बमोजिम उद्योगधन्दा, होटल, लज, सार्वजनिक यातायात वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा वा सुविधा संचालन गर्न सकिनेछ ।</p>	<p>मध्यवर्ती क्षेत्रमा :</p> <p>वातावरणिय प्रभाव मूल्याकन स्वीकृत गरी उद्योगधन्दा, होटल, लज, सार्वजनिक यातायात वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा वा सुविधा संचालन गर्न सकिनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> “उद्योग भन्नाले औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६ को दफा १७ को उप-दफा २ (क) बमोजिम र उक्त ऐनको अनुसूची ३ (१) बमोजिम समेत हुने भएकोले जलविद्युत आयोजना बनाउनको लागि यो ऐन बाधक छैन ।

10

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२१	<p>५. राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्षभित्र निषिद्ध कार्यहरू:</p> <p>(१) अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट लिखित अनुमति नलिई कुनै पनि व्यक्तिले राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष भित्र देहायका काम गर्न पाउने छैन ।</p> <p>(क) वन्यजन्तुको शिकार गर्न वा आखेटोपहार ओसारपसार गर्न,</p> <p>(ख) जुनसुकै पदार्थको घर, छाप्रो, आश्रय वा अरु आकार बनाउन वा भोग गर्न,</p> <p>(ग) कुनै भू-भाग कब्जा गर्न, सफा गर्न, आवादी गर्न, खेती गर्न वा कुनै वाली उब्जाउन वा काट्न,</p> <p>(घ) घर पालुवा जीवजन्तु वा पशुपंक्षी चराउन वा पानी खुवाउन,</p> <p>(ङ) रुख, विरुवा, भुङ्गा वा अन्य कुनै वन पैदावार काट्न, ढाल्न, हटाउन, छेक्न वा वन पैदावार सुक्ने कुनै काम गर्न वा आगो लगाउन वा अरु कुनै प्रकारले हानी नोक्सानी पुर्याउन वा वन पैदावार ओसार पसार गर्न,</p>	अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट लिखित अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट लिखित स्वीकृती लिएर यी कार्यहरू भईरहेका छन् । जसलाई मौजुदा नियमावली र कार्यविधिकरुखे सहजीकरण गरेको छ ।

11

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२१	<p>(च) खानी खन्न, ढुङ्गा खन्न वा कुनै खनिज पदार्थ, ढुङ्गा, कङ्कड, माटो वा अन्य यस्तै पदार्थ हटाउन,</p> <p>(छ) वन पैदावार वा वन्यजन्तु, पंक्षी वा जग्गालाई क्षति पुर्याउन,</p> <p>(ज) हातहतियार खर खजना वा विष साथमा लैजान वा प्रयोग गर्न,</p> <p>(झ) काजमा खटिएका सरकारी कर्मचारी वा राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्षभित्रको प्रचलित बाटोको बाहेक अरुले घरपालुवा वा अन्य किसिमको जीवजन्तु वा आखेटोपहार लैजान,</p> <p>(ञ) राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्षभित्र बग्ने नदी, खोला वा पानीको कुनै श्रोत थुन्न फर्काउन वा त्यसमा कुनै हानिकारक विष्फोटक पदार्थहरू प्रयोग गर्न</p>	

12

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव/टिप्पणी
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९	<p>६. राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्षमित्र सेवा सञ्चालन:</p> <p>(१) राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्रको सर्वोपरी हितको निमित्त नेपाल सरकारले स्वयं वा तोकिए बमोजिमको कार्यविधि अपनाई कसैसित करार गरी होटल, लज, सार्वजनिक यातायात वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा सुबिधाको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।</p>	<p>राष्ट्रिय निकुञ्ज आरक्ष र संरक्षण क्षेत्रले आफ्नो आम्दानी बाटै आफ्नो सुरक्षा र प्रसाशन खर्च जुटाउन सक्षम बनाउनु नै यसको सर्वोपरी हित हो।</p> <ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय निकुञ्ज आरक्षण र संरक्षण क्षेत्रको संरक्षणको लागि वार्षिक ठूलो रकम आवश्यक पर्छ। यसको संरक्षणको लागि विदेशीहरूको अनुदान र ऋणमा निर्भर रहन उचित नभएको र सहयोगी दाताहरूले सहयोग रोकेको दिन यी क्षेत्रहरूको विघटन हुन सक्ने जोखिम मुक्त गराउन र मुलुकको समग्र हितको लागि समेत यि क्षेत्रहरू आफैले आय आर्जन गरि यसको व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाउनु यो दफाको उद्देश्य देखिन्छ। यस दफाले राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष वा संरक्षण क्षेत्र भित्र होटल, लज, सार्वजनिक यातायात (मोटर बाटो, केवलकार) वा यस्तै किसिमका अन्य सेवा (राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउन सक्ने पूर्वाधारका आयोजना) सञ्चालनको मार्ग प्रशस्त गरेको देखिन्छ।

ऐन, नियम, कार्यविधि, आदेश	व्यवस्था	भाव
राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९	<p>३३. नियम बनाउने अधिकार:</p> <p>यस ऐनको उद्देश्य पूर्तिको लागि नेपाल सरकारले नियमहरू बनाउन सक्नेछ।</p>	<p>राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ ऐनको दफा ३३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले विकास र वातावरण मैत्री नियमावलीहरू बनाउन सक्ने नै देखिन्छ। यसर्थ देशको आवश्यकता र देशको अर्थतन्त्र सुधार गर्न जलविद्युत आयोजनाहरू मैत्रिपूर्ण हिसावमा निर्माण गर्न सहज हुने गरि नियमावलीहरू संशोधन गर्नुपर्ने देखिन्छ।</p>

निशकर्ष

१. मौजूदा ऐनहरुले वन तथा संरक्षित क्षेत्र समेतमा वातावरण मैत्रि हिसावमा पूर्वाधारका आयोजनाहरु निर्माण गर्न मार्ग प्रशस्त गरेको छ । यद्यपी यसलाई नकारात्मक ढङ्गबाट व्याख्या गरी नियमावलीहरु मार्फत स्वविवेकिय अधिकारका रुपमा रुपान्तरण गर्न खोजिएको हुँदा यसलाई सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. राष्ट्रिय अर्थत्रन्त्रलाई मजबुद गराउन, रोजगारीका लागि विदेशिएका नेपाली युवाहरुलाई स्वदेशमै रोजगारी सिर्जना गर्न वन तथा संरक्षण क्षेत्र भित्र परिस्थीतिय चक्र प्रणालिलाई कायम राख्दै जलविद्युत आयोजनाहरु निर्माण गर्न सहज हुने गरि वातावरण तथा पूर्वाधार निर्माण नियमावली जारी गर्न जरुरी देखिन्छ ।

15

16

धन्यवाद!

17

अनुसुची २

प्रस्तुतीकरण

कृष्णाप्रसाद आचार्य

सल्लाहकार , इप्पान

Balancing Energy and Forest Development

Economic Prosperity through Utilization of National Resources

Krishna Prasad Acharya, PhD
IUCN-WCPA Nepal Chair | Secretary General, SAWEN
Adjunct Professor, Tribhuvan University

18 January 2026, Kathmandu

WHY THIS MATTERS NOW

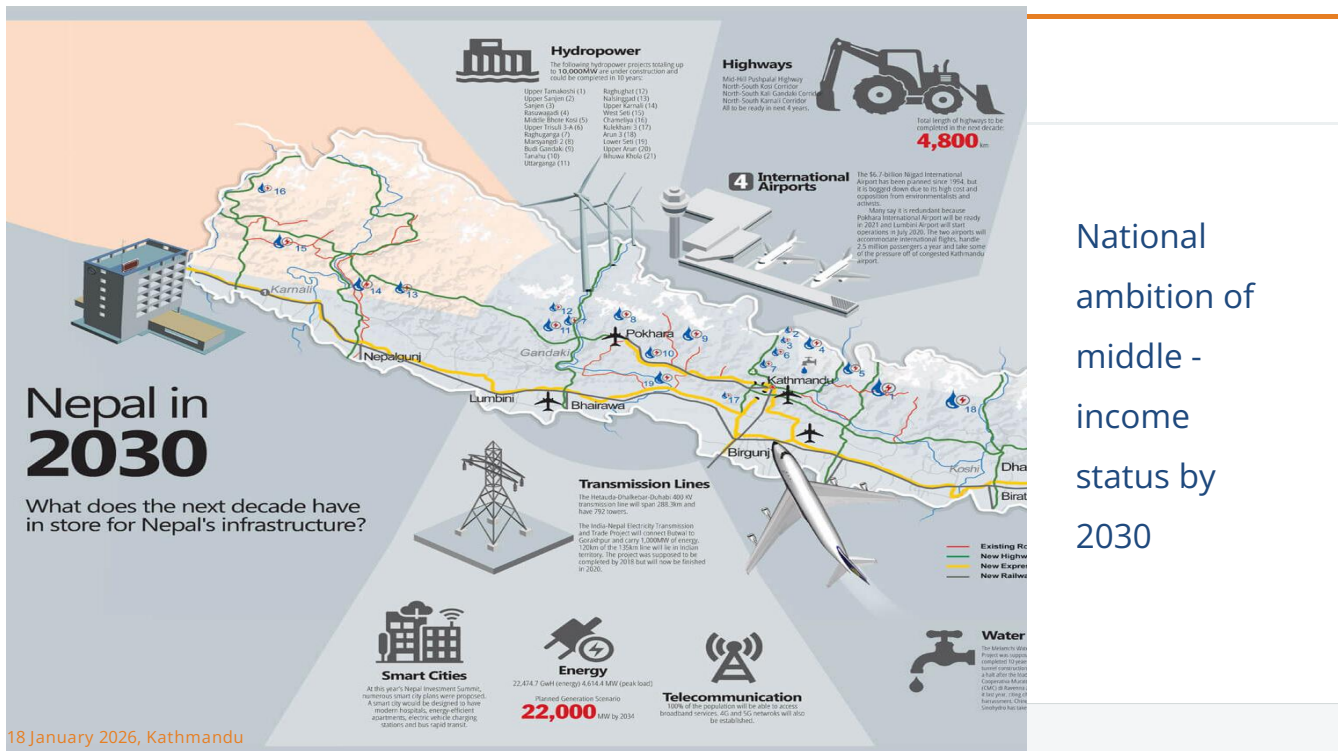
Nepal stands at a decisive economic and development inflection point.

- ➔ SDG financing needs exceeding NPR 21 trillion
- ➔ Requires reliable, affordable energy & investor confidence
- ➔ Forests and biodiversity are constitutional obligations, not peripheral concerns
- ➔ The challenge is governance, not choosing one sector over the other

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

18 January 2026, Kathmandu

National ambition of middle-income status by 2030

NEPAL'S NATIONAL RESOURCE ADVANTAGE

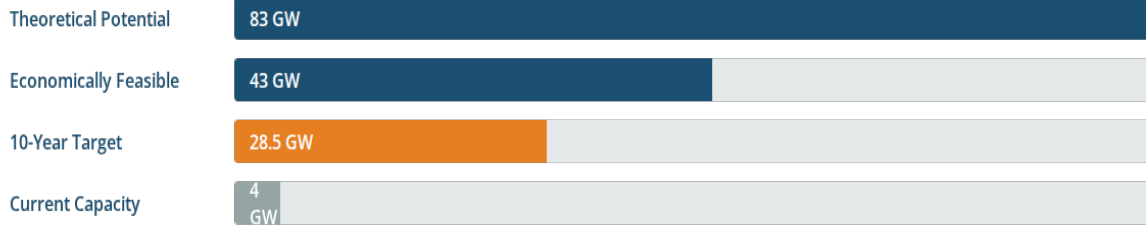
- ➔ Water and elevation as a structural advantage for clean energy
- ➔ Hydropower as Nepal's core comparative advantage
- ➔ Forest cover and protected areas as national natural capital
- ➔ Ecosystem services underpin water regulation and livelihoods
- ➔ Strategic geographic position for regional energy trade

18 January 2026, Kathmandu

HYDROPOWER: ECONOMIC BACKBONE

Industrialization, electrification, and export earnings depend on energy security.

18 January 2026, Kathmandu

POWER SYSTEM REALITIES

95% Hydro

Current installed capacity is almost entirely dominated by hydropower.

13,500 MW

Projected domestic demand; requiring grid stability and storage.

Seasonality

Wet-season surplus and dry-season deficit are economic priorities.

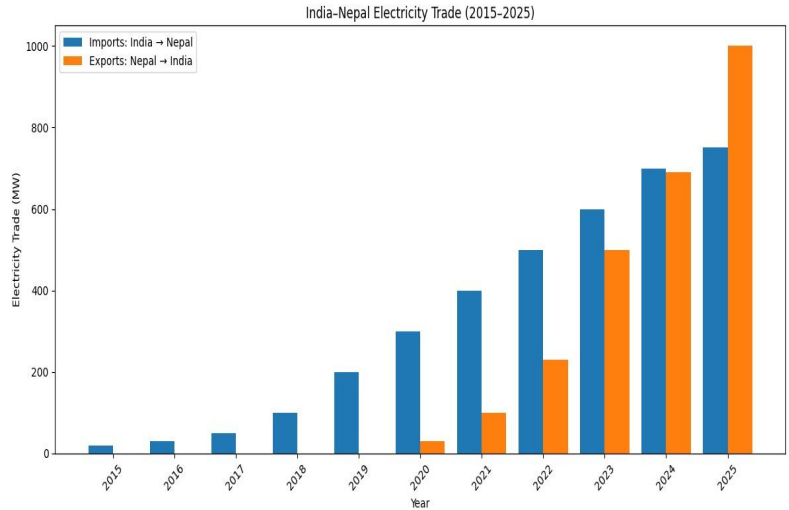
Energy trade increasingly central to macroeconomic planning.

Year	Import from India	Export to India
2015	0–30 MW	0 MW
2016	0–50 MW	0 MW
2017	50 MW	0 MW
2018	100 MW	0 MW
2019	200 MW	0 MW
2020	300 MW	0–50 MW
2021	400 MW	100 MW
2022	500 MW	230 MW
2023	600 MW	453–600 MW
2024	700 MW	690 MW
2025	00–800 MW	1,010–1,140 MW

18 January 2026, Kathmandu

THE HIDDEN GEOGRAPHY OF ENERGY

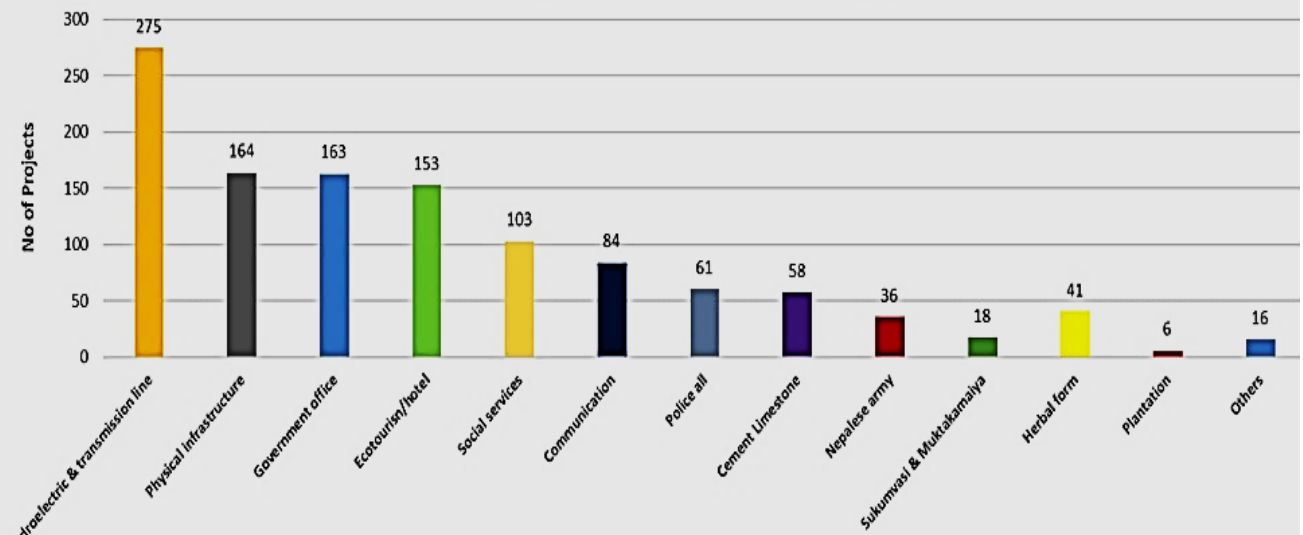
- ➔ Highest hydropower potential lies in upper catchments
- ➔ Projects frequently intersect forests and protected areas
- ➔ Energy and biodiversity geography overlap structurally
- ➔ Regional markets (India, Bangladesh) reshape project economics

18 January 2026, Kathmandu *Energy underpins productivity, jobs, and trade*

Conservation–Development Nexus

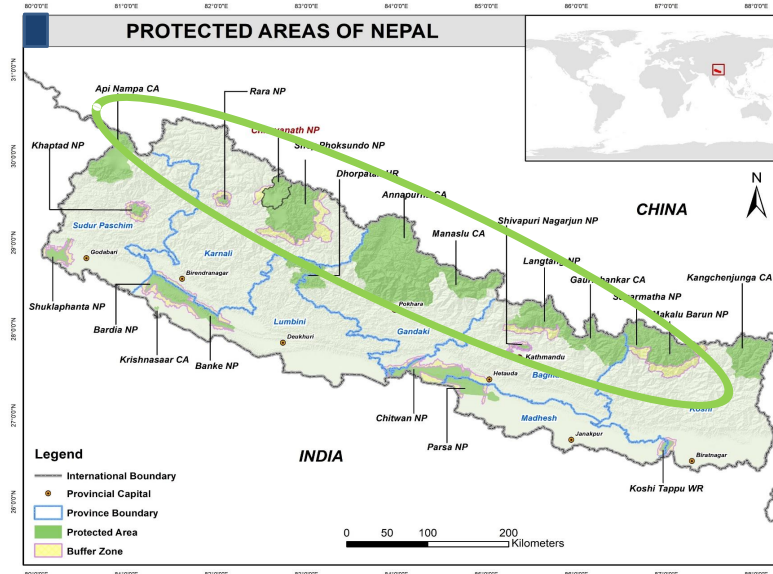
Sector wise project using forest land for other purpose

18 January 2026, Kathmandu

PROTECTED AREA LANDSCAPE IN NEPAL

23.39%

18 January 2026, Kathmandu

- Forests are economic infrastructure, not idle land
 - PAs align with high-mountain and river-basin landscapes
 - Energy-forest overlap is structural, not occasional
 - Social legitimacy unmatched by any infrastructure sector
- Development that ignores this system will face resistance

PROTECTED AREA LEGAL CATEGORIES

Category	Protection Level	Infrastructure Policy
National Parks / Wildlife Reserves	Highest (NPWC Act)	Strict conditions; exceptional justification.
Conservation Areas	Sustainable Use	Greater flexibility; must align with management plans.
Buffer Zones	Conservation + Livelihoods	Development feasible with safeguards.

One-size-fits-all approvals create conflict and uncertainty.

18 January 2026, Kathmandu

CONSERVATION-DEVELOPMENT INTERFACE

Necessity

Development is necessary
for prosperity.

Mandate

Conservation is non-
negotiable.

Design

Balance is a design problem,
not a moral one.

The challenge is sequencing, siting, and standards.

18 January 2026, Kathmandu

ENERGY VS. FOREST: A FALSE BINARY

"Energy security and ecosystem
stability are interdependent"

Long-term energy economics
require ecological stability.

Forest loss increases sedimentation and disaster risk. Degraded
watersheds undermine hydropower reliability.

18 January 2026, Kathmandu

LOW CARBON, BUT NOT IMPACT-FREE

Lifecycle Emissions: Far lower than coal and fossil fuels. Significant CO₂ offset benefits.

Ecological Impacts: River fragmentation and altered flows.

➔ Air-quality benefits

➔ Freshwater biodiversity decline

➔ Carbon offset potential

➔ Cumulative basin-level impacts

18 January 2026, Kathmandu

DNPWC APPROVALS TREND

298

Permits issued since 2009 for PA projects

Permissions are happening. The system must now become predictable, science-based, and enforceable

सि.नं.	संरक्षित क्षेत्रहरु	आयोजना संख्या	क्षमता
१	कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र	१४	१३२४.५२
२	मकालु-वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	२७	५५६१.८६
३	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	४	२१४.६
४	गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र	४१	२०७५.६१३
५	लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	२६	१३२२.६३१
६	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	११	२०२४.५
७	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	७८	२५५४.६३१
८	ढोरपाटन शिकार आरक्ष	३	९०९.३६
९	शे फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	२	२४१
१०	अपि नाम्पा संरक्षण क्षेत्र	१०	२७२.५
११	मध्यवर्ती क्षेत्र र यसका सिमाना	५१	३०००.४३३
	जम्मा	२६७	१९,७३६

18 January 2026, Kathmandu

Slide 15

ECONOMIC UPSIDE: REGIONAL POWER TRADE

Reported exports (FY 2024/25) **NPR 17.4 Billion**

Regional power trade converts surplus hydropower into foreign exchange earnings and reduces balance-of-payments pressure

Seasonal complementarity with India and Bangladesh allows Nepal to monetize wet-season surplus while managing dry-season deficits

Cross-border electricity trade improves capacity utilization, lowering per-unit generation costs
Long-term power trade agreements increase investment confidence for hydropower and transmission infrastructure

Export revenues strengthen NEA's financial position and support grid expansion and storage investments

Regional trade positions Nepal as a clean energy supplier in South Asia's energy transition

Governance quality, predictability of approvals, and transmission readiness directly affect trade scale and credibility

18 January 2026, Kathmandu

FORESTS AS ECONOMIC RISK MANAGEMENT

Infrastructure

Watershed protection and sediment control.

Resilience

Reduced landslide and flood risks.

Efficiency

Lower O&M costs for hydropower projects.

Delays, disputes, and litigation create hidden "shadow costs" for the economy.

18 January 2026, Kathmandu

DIFFERENTIATING STANDARDS BY ZONE

Core Zones	Cons. Areas	Buffer Zones
National Park core zones; highest restriction.	Conditional flexibility based on management goals.	Participatory governance and livelihood focus.

Uniform rules across zones create delays and conflict.

18 January 2026, Kathmandu

Mitigation hierarchy

Core decision framework for development and risk

18 January 2026, Kathmandu

1. AVOID: LEAST-COST INTERVENTION

AVOID is the most effective intervention; it prevents irreversible impacts.

- ➔ Strategic siting and design decisions made early
- ➔ Focus on no-go areas and critical habitats
- ➔ Reduces EIA revisions, disputes, and compensation liabilities
- ➔ Requirement: Basin-level screening is essential

18 January 2026, Kathmandu

2. MINIMIZE: ECOLOGICAL INTELLIGENCE

- ➔ Design optimization, not political negotiation
- ➔ Alignment refinement, footprint reduction, timing controls
- ➔ Applies to roads, transmission lines, tunnels, spoil disposal
- ➔ Requires ecological data in engineering decisions

Poor minimization raises operational and social risks.

18 January 2026, Kathmandu

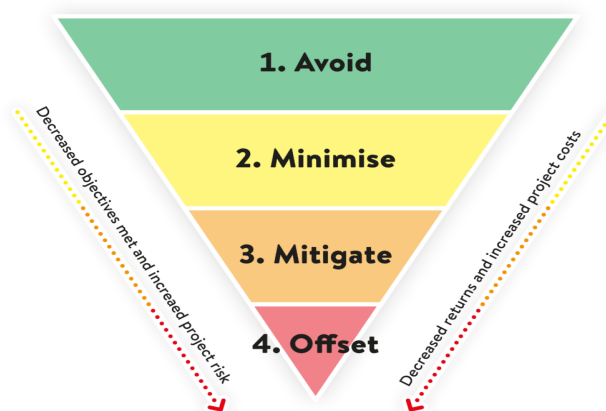
3. RESTORE AND OFFSET

Restoration

Repairs disturbed ecosystems to functional condition post-impact.

Offsets

Residual impacts addressed via "like-for-like" measurable outcomes.

Plantation counts alone do not equal compensation; long-term monitoring is essential.

18 January 2026, Kathmandu

IMMEDIATE PATHWAYS: APPROVALS

- ➔ What is allowed where? Policy/legal mechanism
- ➔ Clear rules for sampling vs. enumeration
- ➔ Defined tolerance for alignment and tree-count variation
- ➔ Clear criteria for addendum vs. reassessment
- ➔ GPS-based alignment approval before verification

18 January 2026, Kathmandu

IMMEDIATE PATHWAYS: APPROVALS

- ④ Time-bound decisions with escalation mechanisms
- ④ Joint verification protocols
- ④ Standard templates and audit trails
- ④ Digital clearance tracking and public transparency

18 January 2026, Kathmandu

Economic prosperity through hydropower Energy and Forest Development

Clean electricity to power growth, reduce import bills, earn export revenue, attract investment, and improve productivity, while keeping watersheds and forests healthy so projects remain reliable over decades.

- 1) Hydropower, the economic logic
 - 2) Resource base and scale
 - 3) Export earnings and trade opportunity
 - 4) Productivity and jobs
 - 5) Climate value and carbon positioning
 - 6) The risk lens, forests are part of hydropower economics
 - 7) What to show as evidence
-

Thank You

Questions and Discussion

अनुसूची ३

प्रस्तुतीकरण

उत्तम भ्लाने लामा

उपाध्यक्ष, इप्पान

IPPAN Day 2026

Participation of Private Sector in Power trading and Transmission line

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Macroeconomic Indicators M5 (FY 25/26 vis-à-vis FY 24/25)

Import Volume (NPR) : 766.2 Bio || 661.5 Bio

Export Volume (NPR) : 116.5 Bio || 73.7Bio

Import Growth : 15.8% || 3.0%

Export Growth : 58.2% || 16.5%

Imports from India : 5.7%

Exports to India : 82.7%

Imports from China : 24.6%

Exports to China : (73.3%)

Imports from Other Countries: 40.8%

Exports to Other Countries : 5.5%

Import Items

- Crude Soybean Oil, Chemical Fertilizer, Gold, Transport Equipment, Vehicle and Spare Parts, and Silver increased

- Hot Rolled Sheet in Coil, Garlic, Edible Oil, Oil Seeds, and Pulses decreased

Export Items

- Soybean Oil, Cardamom, Palm Oil, Jute Goods, and Shoes and Sandals increased

- Zinc Sheet, Particle Board, Tea, Woolen Carpet, and Handicraft Goods decreased

Approx. 19 billion of export in last year & total around 50 Billion in last 3 year.

Inflation : 1.63% || 6.05%

Trade Deficit (NPR Bio) : (649.7) | (587.8)

Trade Deficit (%) : 10.5% || 1.5%

Export-Import Ratio : 15.2% || 11.1%

Source: NRB

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Macroeconomic Indicators M5 (FY 25/26 vis-à-vis FY 24/25)

Nepal	
	
Capital	Kathmandu
Region	South Asia
Total Area (Sq. KM)	147,181
Population	30 Million
GDP Size (USD)	43 Billion

Remittance (NPR) : 870 Bio || 642 Bio
 Remittance Growth: 35.6% || 4.7%

Facts:

- In US Dollar terms, remittance inflows reached 6.16 Billion in the review period
- New approvals for foreign employment stands at 175.6K (Previous Year 190.4K).
- Renew entry approval stands at 163.9K (Previous Year 135.4K)

Current Account (NPR) : +359 Bio || +158 Bio

BOP (NPR) : +422 Bio || +225 Bio

FX Reserves (NPR) : 3,201.5 Bio || 2,677.7 Bio (FYE 24/25)

- FX Reserves of the banking sector sufficient to cover merchandise and services imports of 18.2 months

FX Ratios (M5 25/26 vis-à-vis Mid-July 2025)

- Reserves to GDP : 52.4% || 43.8%
- Reserves to Imports : 151.9% || 128.1%
- Reserves to M2 : 39.4% || 34.1%

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

Nepal – GDP Growth (%)

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

Nepal - Economic Sectoral Growth (%)

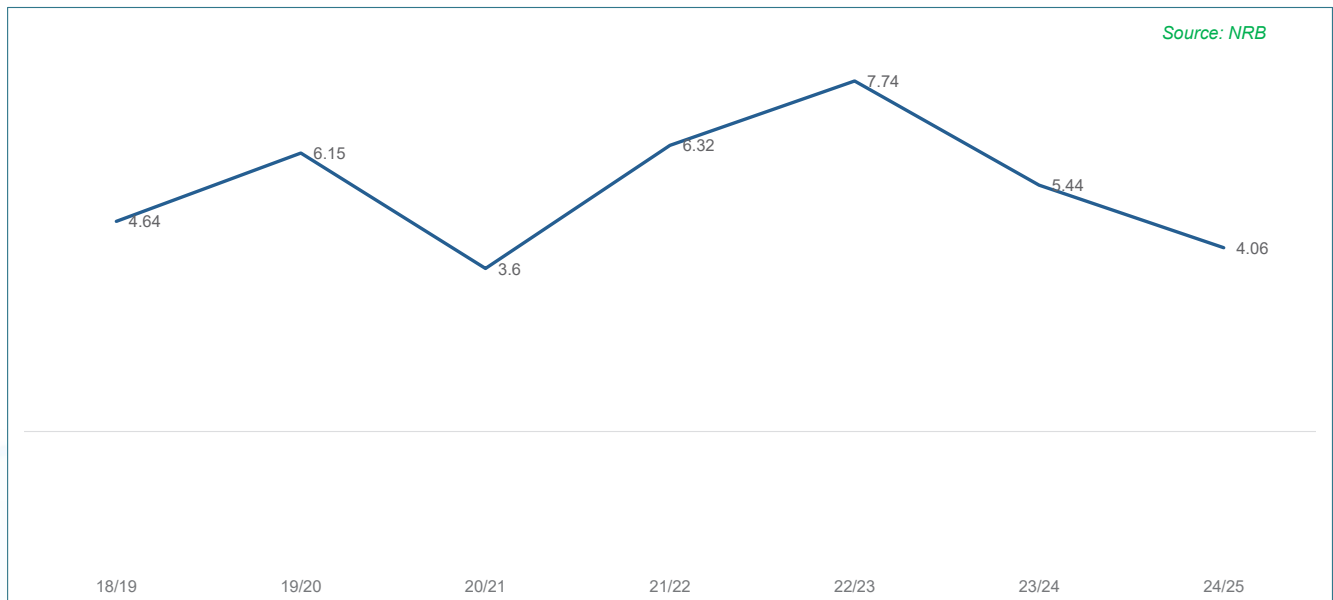
Source: NSO, 2025

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Nepal – Y-o-Y Inflation (%)

Source: NRB

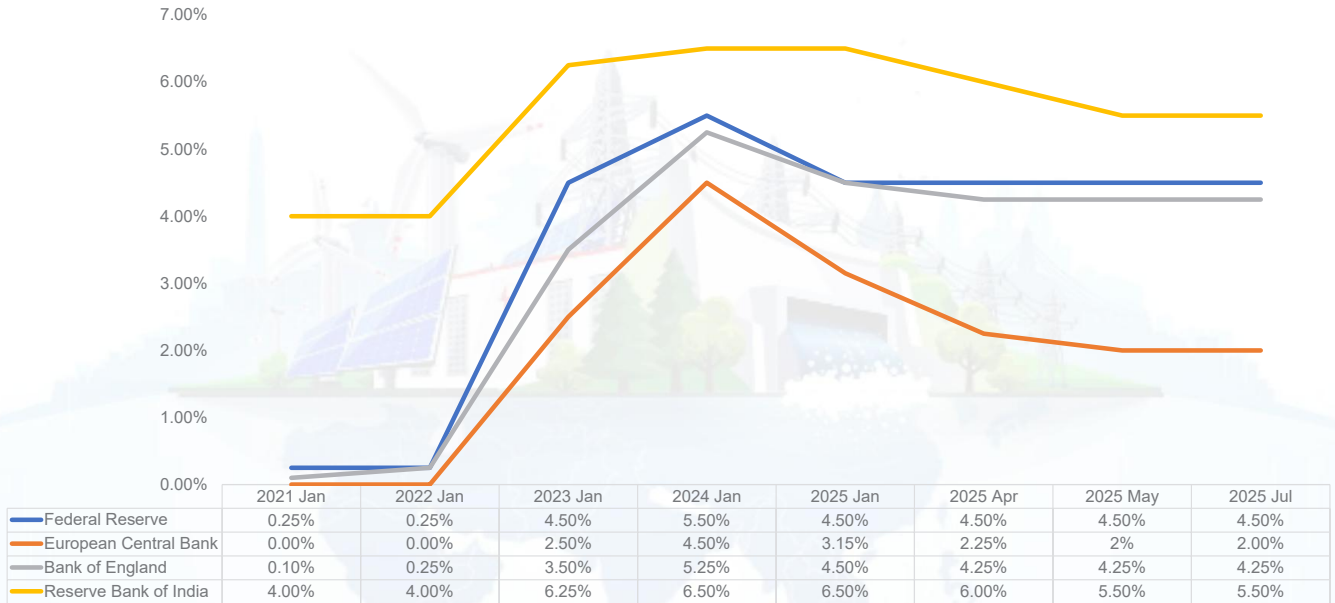

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Interest Rate in Major Economies

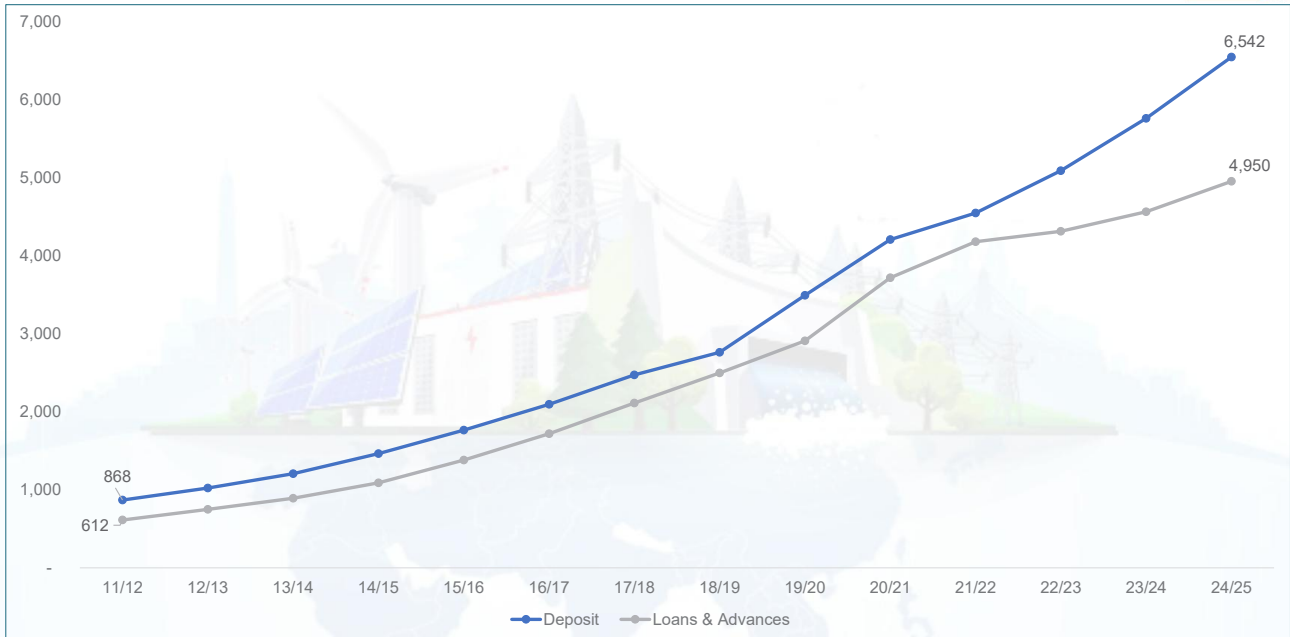
Source: Respective Central Banks

Bank of England reduced interest rate to 4% effective August 7 2025

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Commercial Banks – Loans & Deposits (NPR Bio)

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Nepal's SDG

COP26 Commitment

Grid Approach

2nd NDC 2020

NEPAL'S SDG & CLIMATE AMBITION

Graduate to **Developing Nation** status from a LDC by 2026. A **middle-income country** by 2030 and **Developed Nation** by 2043

- decarbonize economy in all sectors. Achieve **net zero emission by 2045**.
- **15%** total energy demand to be **supplied from clean energy sources**.
- maintain 45% of country under forest cover by 2030.

- **Green** growth
- **Resilience** to climate change
- **Inclusion** for sustainable development

Timeframe 2021-2030

- **Energy:** Expand clean energy; electric transportation & cooking; biogas plants
- **AFOLU:** (Agriculture, Forestry and other Land Use: Forest Coverage >45%
- **Waste Management:** Pollution and GHG emission management

Country	Population	Per capita Energy con	GDP Size (USD)	Private Sector Credit to GDP	Forex Reserves (USD)	Government Debt to GDP
Nepal	30 Million	400kwh	43 Billion	91%	15.3 Billion	43%
Bangladesh	174 Million	461kwh	437 Billion	38%	25.6 Billion	29.1%
India	1,451 Million	1025kwh	3,550 Billion	55%	684 Billion	86.54%
Sri Lanka	23 Million	689kwh	84 Billion	50%	5.6 Billion	104%
Pakistan	251 Million	570kwh	338 Billion	12%	14 Billion	91%

NEPAL in SOUTH ASIA

95
World SDG Ranking

51
Population Ranking

96
GDP Ranking

ENERGY POTENTIAL

Hydro 120689 MW
Source : wecs

Solar 432 GW
Source : IBN

Country – Solar Statistics

SOLAR PROJECTS	MW	NO. OF PROJECTS
Grid Connected	109.38	17
Generation License	99.36	14
Application For Generation License	5	2
New PPA	960	134
TOTAL	1200+	164+

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

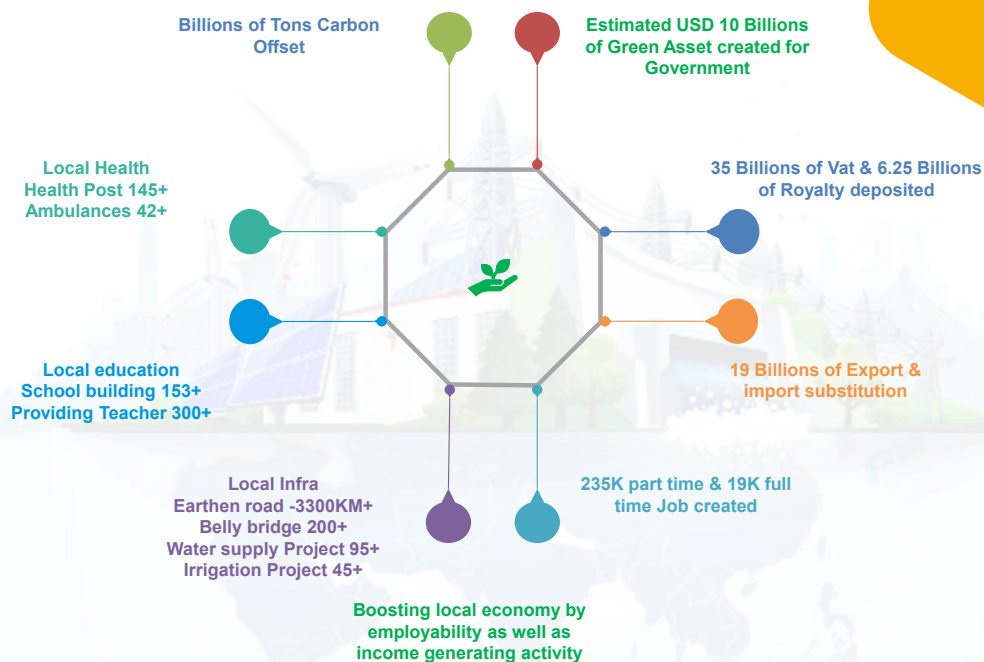
Country Hydropower Statistics

HYDRO PROJECTS	MW	NO. OF PROJECTS
INSTALLED CAPACITY	4000	196
UNDER CONSTRUCTION	3,223	133
READY FOR CONSTRUCTION	3,190	125
UNDER STUDY (11,700 PPA APPLIED)	30,750	597
DEDICATED EXPORT PROJECT	4,215	6
GON PROJECT BANK	15,215	222
TOTAL	60493	1,243

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Impact

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

MISSION 10,000 MW EXPORT NEXT 10 YEARS TO INDIA

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

Landmark Power Trade Deal

THE ECONOMIC TIMES Industry
English Edition • Today's ePaper

Home • ETPrime • Markets • Market Data • News • Industry • Risk • Politics • Wealth • MF • Tech • Careers • Opinion • NRI • Panache • Videos • Sportsg

Auto • Banking/Finance • Cons. Products • Energy • Renewables • Intl Goods/Bus • Healthcare/Biotech • Services • Media/Entertainment • I

Business News • Industry • Energy • Power • Nepal to export 10,000 MW power to India in next 10 years: Prime Minister Prachanda

Nepal to export 10,000 MW power to India in next 10 years: Prime Minister Prachanda

By PTI - Last Updated: Aug 18, 2023, 10:29:00 PM IST

Synopsis
Nepal's Prime Minister Pushpa Kamal Dahal has announced plans to increase the supply of electricity to India from 450 MW to 10,000 MW within the next decade. The two countries have already signed a bilateral agreement. Prachanda also said Nepal is preparing a conducive environment for foreign investment in the hydropower sector.

Nepal Prime Minister Pushpa Kamal Dahal "Prachanda" on Friday said that his government plans to increase the export of electricity to neighbouring India from 450 MW to 10,000 MW in the next 10 years and the two nations have already signed a preliminary bilateral agreement for it. Addressing the 38th anniversary of the Nepal Electricity Authority here, Prachanda said that Nepal is transforming in the sector of hydropower and it will further create a conducive environment for attracting foreign investment.

"Our country is preparing and waiting with keen interest for larger economic transformation through speedy development of hydro-electricity and its maximum internal consumption in the coming decade," he said.

"Though Nepal is currently exporting around 450 MW of electricity to India we are aimed at taking the power export to 10,000 MW in the next ten years period for which Nepal and India have already signed a preliminary bilateral agreement," Prachanda said.

PLAY SOLITAIRE LIKE AN ACE!

Most Searched Stocks

Indian Railway Finance Corporation Share Price	09.37.441 23 Sep 2024	-1.16%
Suzlon Energy Share Price	09.37.441 23 Sep 2024	10.00%
Indian Renewable Energy Development Agency Share Price	09.37.441 23 Sep 2024	-1.23%
Tata Motors Share Price	09.37.441 23 Sep 2024	17.75%
YES Bank Share Price	09.37.441 23 Sep 2024	1.01%

THE KATHMANDU POST

NATIONAL

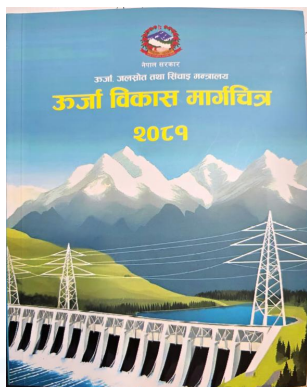
India Cabinet okays plan to buy Nepal's 10,000 MW power

Decision follows on Modi's announcement during Dahal's India visit. Nepali officials seek to sign an agreement soon.

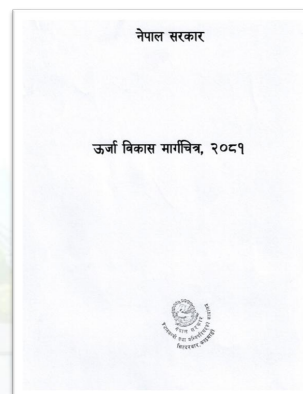
The 25-year long-term agreement was initiated when Prime Minister Pushpa Kamal Dahal visited India from May 31 to June 3.

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

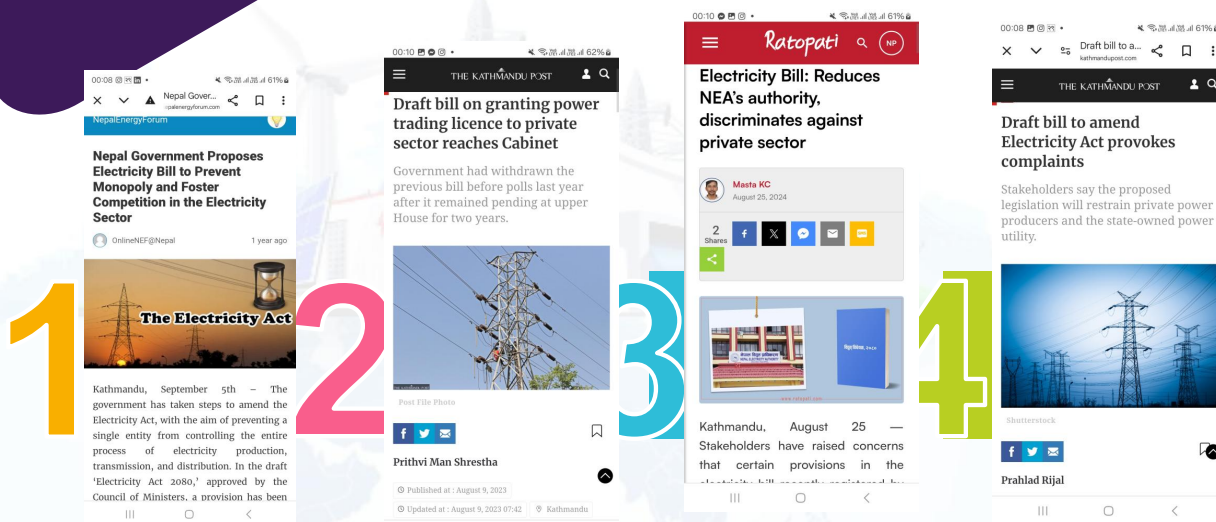
Power Generation Energy Road Map- 2025

- 2025-3500MW (Private-2800MW)
- Production Target-28500 MW
- Domestic Consumption-13500 MW
- Export -15000 MW

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Draft Electricity bill

1 Nepal Government Proposes Electricity Bill to Prevent Monopoly and Foster Competition in the Electricity Sector

2 Draft bill on granting power trading licence to private sector reaches Cabinet

3 Electricity Bill: Reduces NEA's authority, discriminates against private sector

4 Draft bill to amend Electricity Act provokes complaints

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Opportunities in Hydropower Projects in Nepal

- Huge Hydropower business Potential of more than 47B USD.
- Huge Future Regional Demand & power trading opportunity.
- Seasonal complementarity for Demand and Supply
- Robust Future Transmission Connectivity in the Region
- Optimal Generation Mix: Hydro & Solar
- Climate change mitigation

- 100% Foreign Direct Investment In Hydropower Project
- Joint Venture with Local Team under Public Private Partnership model (BOOT) in Hydropower Projects'
- Export – Oriented Hydropower Projects
- Purchase Renewable Energy Power

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

20

Nepalese Hydropower – Cheapest in the Region

Wet Energy	4.8 per unit	70%	Rs. 3.36
Dry Energy	8.4 per unit	30%	Rs. 2.52
Average - IPP projects			Rs. 5.88
In year 9	Escalation	3%	Rs. 7.29
	INR 4.59/KWH= NPR 7.34/KWH		USD 0.056/KWH
Design Q40, Interest 10%, IRR >12%*			

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

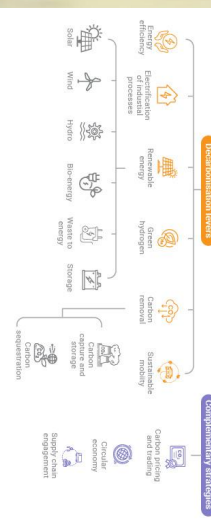
Fund Requirement for 10,000MW & 28,500 MW

Particulars	2030
Total Banking Funds	\$ 117 Billion
Available for Hydropower - Domestic	\$ 11.7 billion
Private sector Funds	\$ 3 Billion
Fund Requirement for 10,000MW	\$17 Billion
Fund Requirement for 28,500MW	\$ 47 billion
Gap- 10,000MW	\$ 2.3 billion
Gap- 28500MW	\$ 32.3 Billion

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

ALL INDIA INSTALLED CAPACITY (IN MW) OF POWER STATIONS LOCATED IN THE REGIONS OF MAIN LAND AND ISLANDS (As on 31.08.2024) (UTILITIES)

Region	Ownership/ Sector	Mode wise breakup									Grand Total
		Thermal					Nuclear	Renewable			
		Coal	Lignite	Gas	Diesel	Total		Hydro	RES*(MNRE)	Total	
Northern Region	State	19525.00	250.00	2878.90	0.00	22653.90	0.00	6008.25	801.70	6809.95	29463.85
	Private	22084.33	1080.00	772.00	0.00	23936.33	0.00	3241.00	41039.27	44280.27	68216.60
	Central	15048.62	250.00	2344.06	0.00	17642.68	1620.00	11580.51	379.00	11959.51	31222.19
	Sub Total	56657.95	1580.00	5994.96	0.00	64232.91	1620.00	20829.76	42219.97	63049.73	128902.64
Western Region	State	21290.00	900.00	2849.82	0.00	25039.82	0.00	5446.50	604.23	6050.73	31090.55
	Private	31762.17	500.00	4676.00	0.00	36938.17	0.00	481.00	50409.18	50890.18	87828.35
	Central	21610.47	0.00	3280.67	0.00	24891.14	3240.00	1635.00	666.30	2301.30	30432.44
	Sub Total	74662.64	1400.00	10806.49	0.00	86869.13	3240.00	7562.50	51679.71	59242.21	149351.34
Southern Region	State	22192.50	0.00	791.98	159.96	23144.44	0.00	11827.48	637.08	12464.56	35609.00
	Private	13572.50	250.00	5120.24	273.70	19216.45	0.00	0.00	54882.07	54882.07	74098.52
	Central	13650.02	3390.00	359.58	0.00	17399.60	3320.00	0.00	541.90	541.90	21261.50
	Sub Total	49415.02	3640.00	6271.80	433.66	59760.49	3320.00	11827.48	56061.05	67888.53	130969.02
Eastern Region	State	6970.00	0.00	80.00	0.00	7050.00	0.00	3550.22	278.11	3828.33	10878.33
	Private	5553.00	0.00	0.00	0.00	5553.00	0.00	209.00	1755.41	1964.41	7517.41
	Central	16468.87	0.00	0.00	0.00	16468.87	0.00	1005.20	10.00	1015.20	17484.07
	Sub Total	28991.87	0.00	80.00	0.00	29071.87	0.00	4764.42	2043.52	6807.94	35879.81
North Eastern Region	State	0.00	0.00	411.36	36.00	447.36	0.00	422.00	276.25	698.25	1145.61
	Private	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	303.85	303.85	303.85
	Central	1242.02	0.00	1253.60	0.00	2495.62	0.00	1522.01	30.00	1552.01	4047.63
	Sub Total	1242.02	0.00	1664.96	36.00	2942.98	0.00	1944.01	610.10	2554.11	5497.09
Islands	State	0.00	0.00	0.00	84.35	84.35	0.00	0.00	5.25	5.25	89.60
	Private	0.00	0.00	0.00	35.19	35.19	0.00	0.00	29.78	29.78	64.97
	Central	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5.10	5.10	5.10
	Sub Total	0.00	0.00	0.00	119.54	119.54	0.00	0.00	40.13	40.13	159.67
ALL INDIA	State	69977.50	1150.00	7012.06	280.31	78419.87	0.00	27254.45	2602.62	29857.07	108276.94
	Private	72972.00	1830.00	10568.24	308.89	85679.14	0.00	3931.00	148419.56	152350.56	238029.70
	Central	68020.00	3640.00	7237.91	0.00	78897.91	8180.00	15742.72	1632.30	17375.02	104452.93
	Total	210969.50	6620.00	24818.21	589.20	242996.91	8180.00	46928.17	152654.48	199582.65	450759.56

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Open Access-Nepal

As per 'Electricity Regulatory Commission Act, 2017', Section 14(h), the Commission's functions include **making provision for open access in the electricity.**

Open access refers to **non-discriminatory access provided to various users, for the use of an electricity network & vision of having multiple, buyer, seller & distributors.**

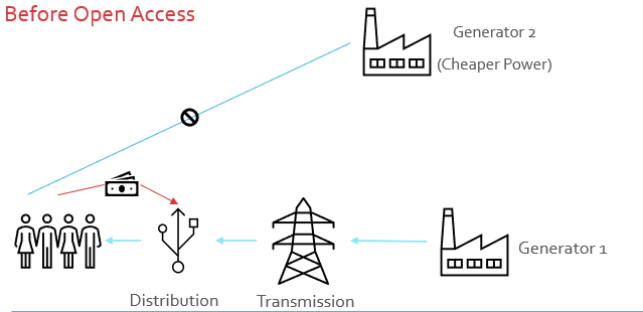
Bottle Neck of open access journey?

- CBT guideline
- Wheeling charge Guidelines
- Power trade License
- Energy exchange Licensing

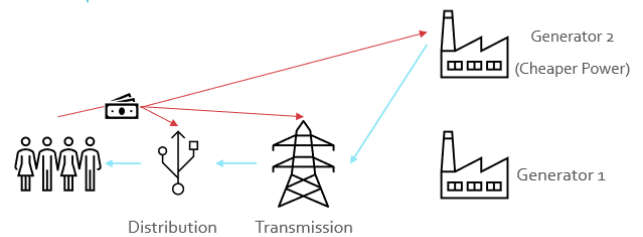
Why open access?

- Market will be competitive
- Facilitates wholesale electricity markets
- Optimizes transmission network
- Decreases monopoly power of utilities
- Consumers will have choice of suppliers

Before Open Access

After Open Access

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

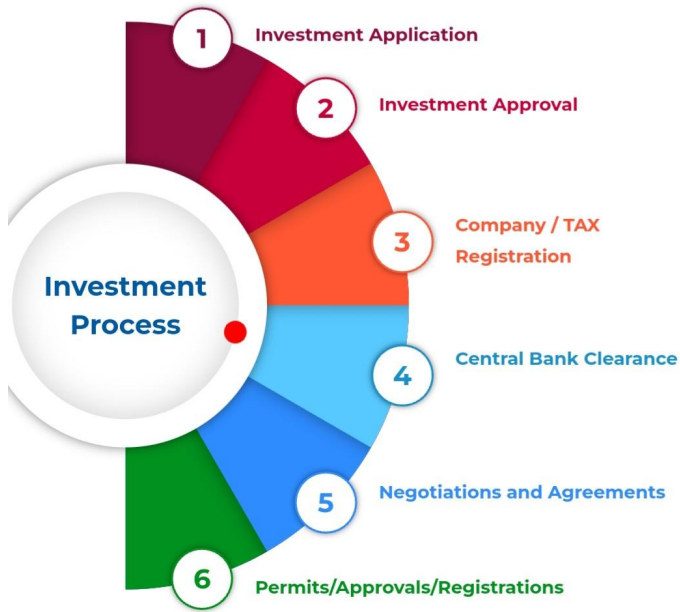
INDIA-NEPAL-CHINA CROSS-BORDER TRANSMISSION INTERCONNECTION

Time-frame	India – Nepal-China Cross-Border Transmission Interconnection (Under Construction/Planned)	Transmission Capacity (MW)
Existing	132 kV and 33 kV T/L Links (India)	700
Existing	Dhalkebar – Muzaffarpur 400kV D/c Twin Moose TL (India)	1200
Apr'23	Dhalkebar – Sitamarhi 400kV D/c (Quad Moose) TL (India)	2500
2025-26	New Butwal – Gorakhpur 400kV D/c (Quad Moose) TL (India)	2500
2026-27	Inaruwa – Purnea (New) 400kV D/c (Quad Moose) TL (India)	2500
2027-28	Lumki (Dododhara) – Bareilly 400kV D/c (Quad Moose) TL (India)	2500
2027-28	Ratmate-Rasuwadahi-Kerung 400kV D/c (Quad Moose) TL (China)	2500
	Total (exc. DM Line)	13,200

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

One stop service center for FDI at Investment Board of Nepal for more than 46M USD or above 200MW

Why Invest in Nepal?

2nd
Most Favorable Business Climate in South Asia

5th
Most Competitive Trade Logistic Performer in South Asia

4th
Most Competitive Economy in South Asia

Human Resource

71.5% Working age 15+ Yrs Population

LOW COST OF LABOUR

Compared to Other Peer Countries

SUSTAINABILITY
FEAT-ESG

Billion of Tons of carbon saving & huge pipeline of green assets & Deals.

Power Producers have started to adopt ESG practices

Local engagement increased compliance of EIA/IEE

NRB ESG guidelines have trickled down to Developers workplace

Improving Gender Mix On board as well as on ground

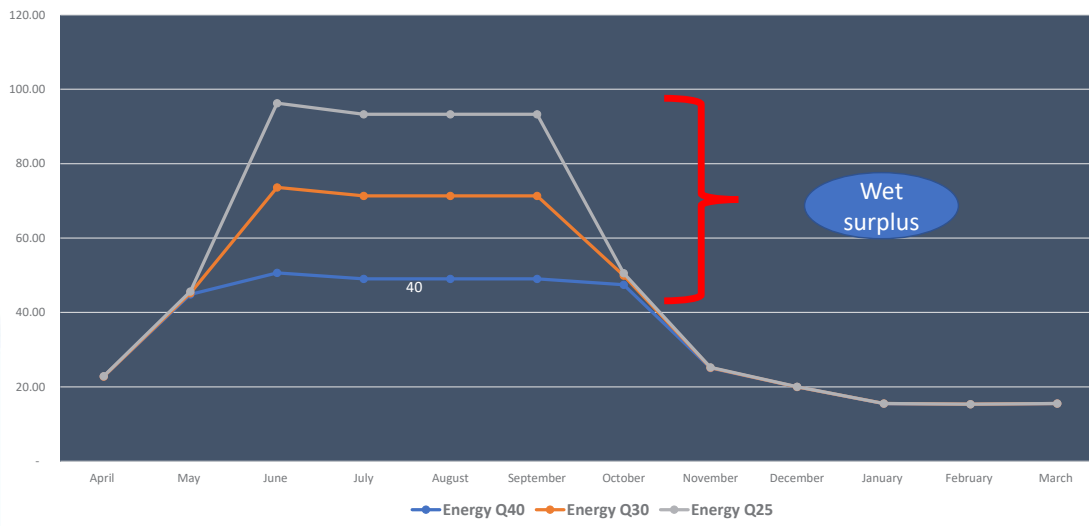
International funded project are fully complying with ESG domestic fund ESG compliance is gradually improving

Awareness – Flood, landslide, GLOF incidents, early Warning systems, weather monitoring coordination

Minimum water flow management

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Nepal - Run of River Hydro : Geographically Hedged

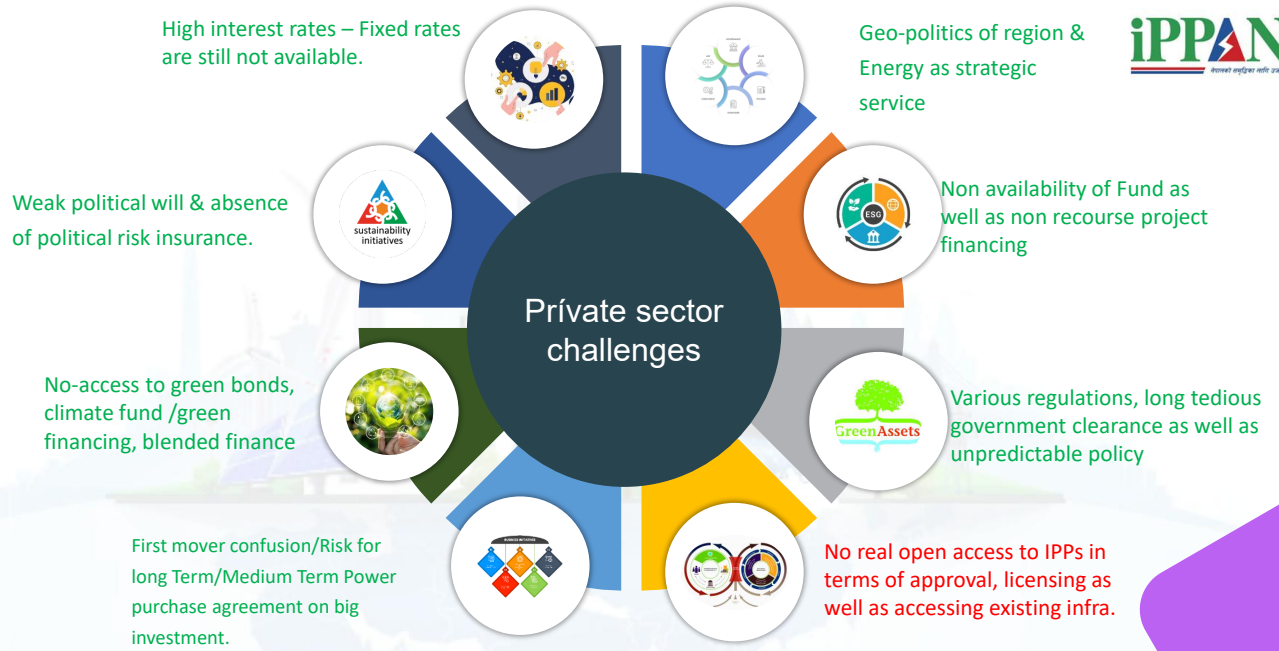
Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Nepal Demand-Supply Position :2022-2027

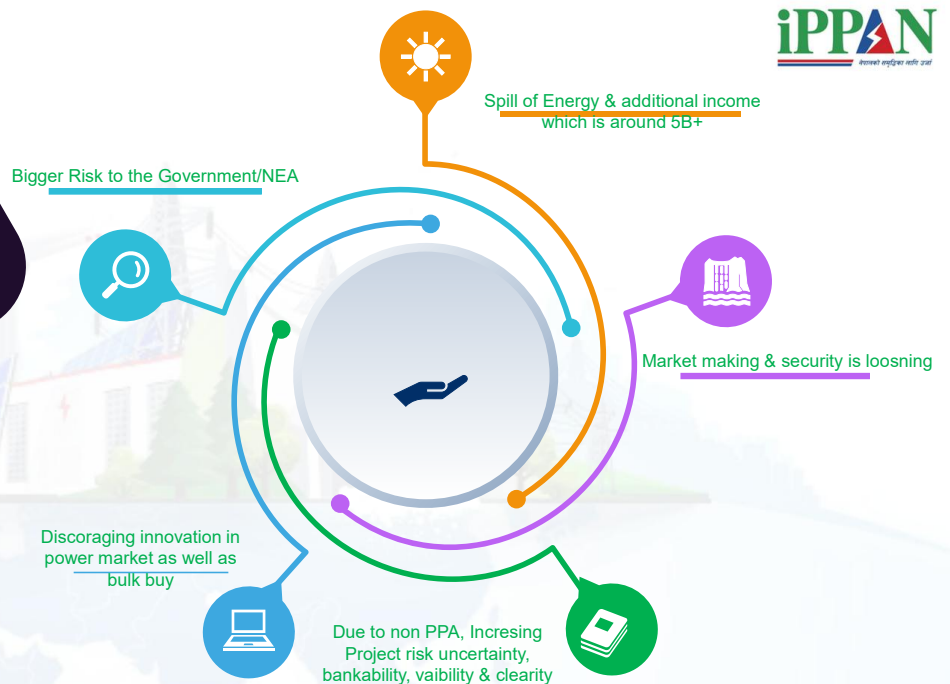
Surplus MW (wet season at peak load)	2022	2023	2024	2025	2026	2027
	425	1071	1515	1850	2559	3576

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Key Issues of Developers

Key Challenges In absence of power trading licence

Independent Power Producers Association, Nepal (iPPAN)

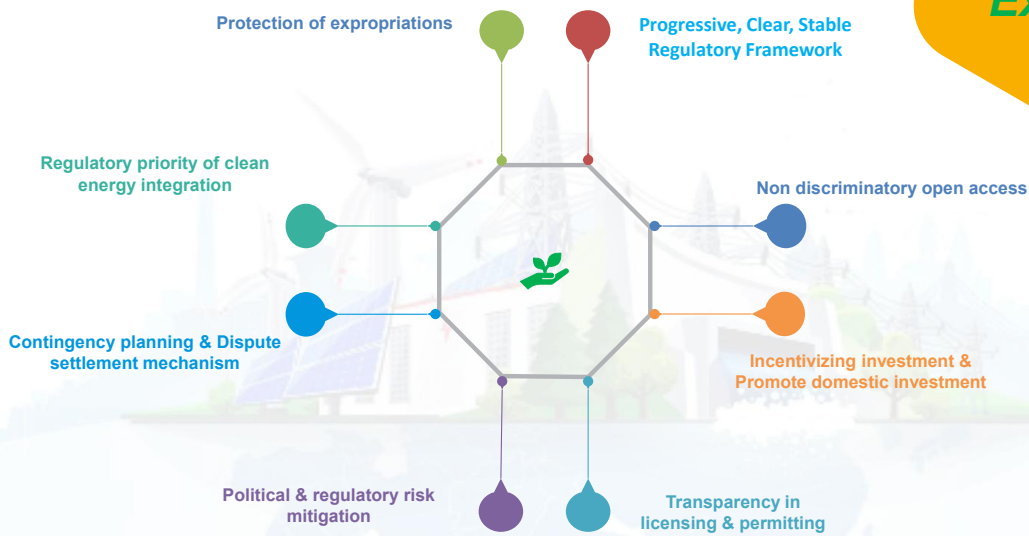
KEY Challenges OF Transmisión line

- Not able to built dedicated transmission line to connect corridors.
- Forcing more reliance on NEA grid which faces planning resources & coordination constrains.
- Blocking the innovation like joint generation TL Ventures
- Project getting delayed or spilling revenue ultimately trigger huge risk to developer, NEA & stakeholders

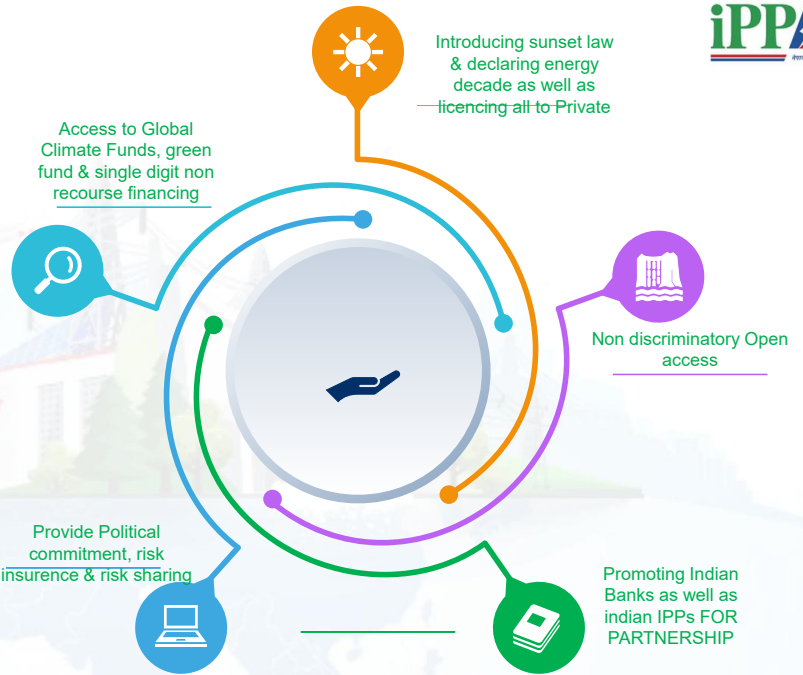
Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Expectation

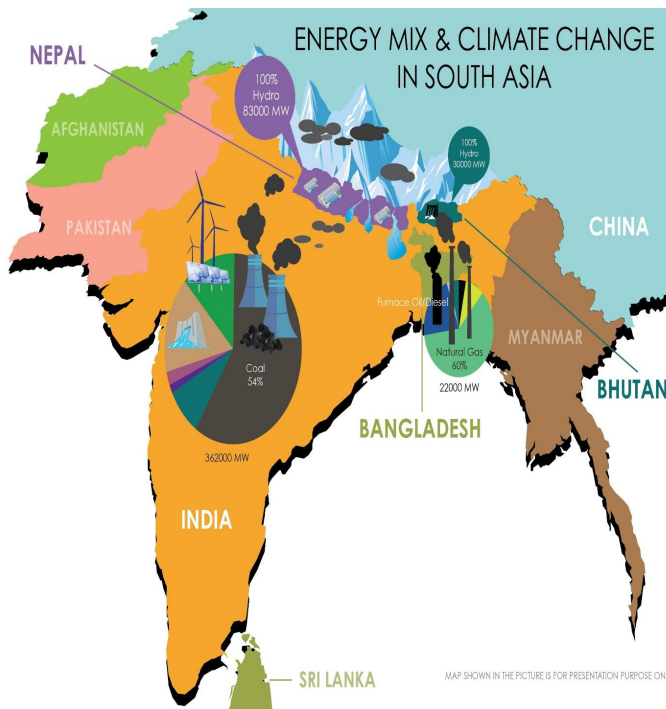
Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

FURTHER way- forward

Independent Power Producers Association, Nepal (IPPAN)

Clean, Green & sustainable Investment for Future

Sustainable investing is at a **tipping point**

82%
know about sustainable investing

81%
are interested in sustainable investment options

61%
are already investing in sustainable investments

72%
think expert advice will help make better investment decisions

Independent Power Producer's Association Nepal (IPPAN)

Heritage Plaza II, Kamaladi, Kathmandu, Nepal

Phone No : +977 1 4169175

Mobile No: +977 9851358275

E-mail : info@ippan.org.np